

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาหลักสูตรมัคคุเทศก์น้อยนำเที่ยวเขตดุสิต ในกลุ่มงานและพื้นฐานอาชีพ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยจะนำเสนอสาระสำคัญตามลำดับดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
 - 1.1 ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น และการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
 - 1.2 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นลักษณะต่าง ๆ
 - 1.3 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
 - 1.4 การศึกษาชุมชน
 - 1.5 บุคคลที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
2. หลักสูตรกลุ่มงานและพื้นฐานอาชีพ
 - 2.1 จุดประสงค์ของกลุ่มงานและพื้นฐานอาชีพ
 - 2.2 โครงสร้างหลักสูตรกลุ่มงานและพื้นฐานอาชีพ
 - 2.3 ระยะเวลาเรียนกลุ่มงานและพื้นฐานอาชีพ
 - 2.4 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
 - 2.5 การประเมินผลของกลุ่มงานและพื้นฐานอาชีพ
 - 2.6 สภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกลุ่มงานและพื้นฐานอาชีพในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร
3. ความรู้เกี่ยวกับมัคคุเทศก์
 - 3.1 ประวัติความเป็นมาของอาชีพมัคคุเทศก์
 - 3.2 ความหมายของ “มัคคุเทศก์”
 - 3.3 ความสำคัญของมัคคุเทศก์ที่มีต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยว
 - 3.4 คุณสมบัติของมัคคุเทศก์
 - 3.5 บทบาท และหน้าที่ของมัคคุเทศก์
 - 3.6 ขั้นตอนการปฏิบัติงานมัคคุเทศก์
 - 3.7 จรรยาบรรณของมัคคุเทศก์
 - 3.8 มารยาท และการวางตัวของมัคคุเทศก์
 - 3.9 หลักสูตรมาตรฐานอบรมมัคคุเทศก์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

4. ประวัติความเป็นมา สถานที่ท่องเที่ยว และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในเขตอุตสาหกรรม
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

1.1 ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น และการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

นักการศึกษาด้านหลักสูตรได้ให้ความหมายของคำว่า “หลักสูตรท้องถิ่น” แตกต่างกันหลายความหมาย ดังนี้

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง มวลประสบการณ์ที่สถานศึกษา หรือหน่วยงาน และบุคคลในท้องถิ่นจัดให้แก่ผู้เรียนตามสภาพ และความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2536) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง เนื้อหาสาระ และมวลประสบการณ์ที่จัดให้ผู้เรียนในท้องถิ่นหนึ่งท้องถิ่นใดโดยเฉพาะ

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น คือ การนำเอาหลักสูตรแม่บทมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนนั้น สาระการเรียนรู้จะสอดคล้องสัมพันธ์กับท้องถิ่นมากขึ้น ไม่ใช่การเรียนรู้ทั่วไปที่นำไปใช้ได้จริงในชีวิต

ลำลี ทองธิว (2543) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นดังนี้

1. เป็นหลักสูตรที่มีเนื้อหาสาระ โครงสร้าง การจัดเวลา การบริหารหลักสูตร ซึ่งมาจากความต้องการของคนในท้องถิ่นเป็นสาระ แนวคิด หลักการที่คนในท้องถิ่นให้ความสำคัญ และมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ เพื่อความอยู่รอด และการพัฒนาที่ยั่งยืนของท้องถิ่นนั้น ๆ

2. เป็นหลักสูตรที่คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการสร้างอย่างเท่าเทียมกับครู และผู้บริหารโรงเรียน

3. เป็นหลักสูตรที่คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการประเมินนักเรียน หรือค้นหาความรู้ ทักษะคติในการเป็นคนในชุมชน

4. เป็นหลักสูตรที่ผสมผสานวัฒนธรรมของท้องถิ่น ความเป็นท้องถิ่นกับความสามารถในการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ เป็นการพัฒนาท้องถิ่นในลักษณะพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของท้องถิ่นนั้น ๆ

กรมวิชาการ (2536) กล่าวว่า หลักสูตรระดับท้องถิ่น หมายถึง ส่วนหนึ่งของหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นดำเนินการจัดทำตามข้อกำหนดในโครงสร้างของหลักสูตรท้องถิ่นที่จะหน้าที่พัฒนาหลักสูตร หมายถึง หน่วยงานระดับโรงเรียน กลุ่มโรงเรียน อำเภอ จังหวัด เขตการศึกษา กรมเจ้าสังกัด และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

หน่วยศึกษานิเทศก์ (2536) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง รายละเอียด เนื้อหาสาระ แผนการสอน สื่อการเรียนการสอน เอกสารความรู้ หนังสือเสริมประสบการณ์ที่จัดทำเพิ่มขึ้น ให้สอดคล้องเฉพาะท้องถิ่นซึ่งมีความแตกต่างกัน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องราว

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536) กล่าวว่า หลักสูตรระดับท้องถิ่น หมายถึง รายละเอียดเนื้อหาสาระ แผนการสอน สื่อการเรียนการสอน เอกสารความรู้เรื่องราวของตนเอง ชีวิตเศรษฐกิจ อาชีพ และสังคมอย่างลึกซึ้ง ทั้งสามารถนำประสบการณ์นั้นมาพัฒนาความเป็นอยู่ในชีวิต อาชีพ และสังคมให้ดียิ่งขึ้น หลักสูตรท้องถิ่นจึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรแกนกลาง หรือหลักสูตรแม่บท

จากแนวความคิดของนักวิชาการข้างต้น สามารถสรุปถึงความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นได้ว่า มวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สถานศึกษาร่วมกับบุคคลในท้องถิ่นจัดให้แก่ผู้เรียน โดยปรับมาจากหลักสูตรแม่บท เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น และผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปปรับประยุกต์ใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวันได้

สำหรับความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวไว้ดังนี้
วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์ (2542) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น หมายถึง การนำหลักสูตรแกนกลางทั้งเอกสารหลักสูตร และเอกสารประกอบหลักสูตรที่พัฒนามาจากส่วนกลางมาปรับขยาย หรือเพิ่ม หรือสร้างหลักสูตรท้องถิ่นย่อยขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ และการอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่น

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2537) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น เป็น การนำหลักสูตรระดับชาติมาปรับใช้ หรือเป็นการสร้างหลักสูตรขึ้นใหม่ โดยพิจารณาถึงลักษณะ ของท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อให้มีความเหมาะสมกับลักษณะพิเศษของแต่ละท้องถิ่น และลักษณะของผู้ เรียน เพื่อให้การเรียนรู้นั้น ๆ สามารถนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน

กรมวิชาการ (2536) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น หมายถึง การที่ กระทรวงศึกษาธิการเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมพัฒนาหลักสูตร ตามข้อกำหนดในโครงสร้าง ของหลักสูตร ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวของท้องถิ่นของตน เรียนรู้สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมในท้องถิ่นตลอดจนสามารถพัฒนาชีวิต พัฒนาอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจ และ สังคมของตนเอง ครอบครัว และท้องถิ่นของตนได้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536) ได้กล่าวว่า การพัฒนา หลักสูตรระดับท้องถิ่น คือ การปรับ และเพิ่มรายละเอียดเนื้อหา ปรับและเสริมกิจกรรมการเรียน การสอนพัฒนาวิธีการสอนให้หลากหลาย นำสื่อการเรียนการสอนเพิ่มเติม และจัดทำหลักสูตร เพิ่มเติม การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นสามารถทำได้ทันทีโดยไม่ต้องขออนุญาต

สุมิตร คุณานุกร (2523) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น หมายถึง การจัด ทำประมวลการสอน โครงการสอน บันทึกการสอน ซึ่งเป็นเอกสารหลักสูตร และการพัฒนา หลักสูตรระดับนี้ ได้แก่ หน่วยงานระดับโรงเรียน ซึ่งสามารถขยายและปรับปรุงหลักสูตรระดับชาติ โดยการจัดทำโครงการสอนที่ขยาย และปรับให้ละเอียดยิ่งขึ้น และมีการจัดทำบันทึกการสอน ซึ่ง มีรายละเอียดเน้นการตอบสนองความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน

จากความหมายของการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นของนักการศึกษาข้างต้น พอสรุปได้ ว่า การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น คือ การปรับโครงสร้างเนื้อหา เวลาเรียน กิจกรรมการเรียน การสอน และเพิ่มรายละเอียดของมวลประสบการณ์ที่จัดให้กับผู้เรียน โดยจัดเนื้อหาให้ผู้เรียนได้ เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นตนอาศัย ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากชีวิตจริง จะทำ ให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการแก้ปัญหาที่พบจากการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมี ประสิทธิภาพ

1.2 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นลักษณะต่าง ๆ

หลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถดำเนินการพัฒนาหลักสูตร โดยหน่วยงานระดับโรงเรียน กลุ่มโรงเรียน อำเภอ จังหวัด เขตการศึกษา กรมเจ้าสังกัด หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ รวมทั้งบุคลากรในท้องถิ่น ร่วมกันพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงของตนเองในท้องถิ่น ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรทำได้ในลักษณะต่าง ๆ ดังที่นักการศึกษาได้เสนอแนวทางไว้ ดังนี้

วิไลวรรณ เหมือนชาติ (2538) กล่าวถึง แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้

1. การปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือกิจกรรมเสริม
2. การปรับหรือเพิ่มรายละเอียดเนื้อหาจากหัวข้อที่กำหนดไว้ในคำอธิบาย หรือคำอธิบายรายวิชา
3. การปรับสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่แล้ว
4. การจัดทำสื่อการเรียนการสอนขึ้นมาใหม่
5. การจัดทำเนื้อหารายวิชาขึ้นมาใหม่
6. การจัดทำหนังสือเรียน คู่มือครู หนังสือเสริมประสบการณ์ คู่มือการเรียนการสอน หนังสือแบบฝึกหัด ฯลฯ ขึ้นใหม่

กรมวิชาการ (2536) เสนอวิธีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นดังนี้

1. ปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือจัดกิจกรรมเสริม การพัฒนาหลักสูตรลักษณะนี้ ท้องถิ่นสามารถกระทำได้กับทุกกลุ่มประสบการณ์ในหลักสูตรประถมศึกษา และในรายวิชาบังคับ และวิชาเลือกเสรีทุกรายวิชา และทุกกลุ่มวิชาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย โดยไม่ทำให้จุดประสงค์เนื้อหา และคาบเวลาเรียนเปลี่ยนแปลงไปจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บท
2. ปรับรายละเอียดเนื้อหา เป็นการพัฒนาหลักสูตรโดยการลด หรือเพิ่มเติมรายละเอียดของเนื้อหาจากหัวข้อที่กำหนดไว้ในคำอธิบาย หรือคำอธิบายรายวิชาให้สอดคล้องกับสภาพ และความต้องการของท้องถิ่น โดยไม่ทำให้จุดประสงค์ หัวข้อ หรือขอบข่ายเนื้อหา และคาบเวลาเรียนเปลี่ยนแปลงไปจากที่หลักสูตรกำหนดไว้
3. จัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติม เป็นการพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นด้วยการจัดทำคำอธิบาย หรือ ทำรายวิชาเพิ่มเติม จากที่มีปรากฏในหลักสูตร ดังนี้คือ

ระดับประถมศึกษาท้องถิ่นสามารถจัดทำคำอธิบายในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ เพิ่มเติมได้ขึ้นมาได้ ในกรณีที่พบว่าเนื้อหาที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ไม่ปรากฏในหลักสูตรโดยเฉพาะในกลุ่มภาระงาน และพื้นฐานอาชีพ และกลุ่มประสบการณ์พิเศษ ซึ่งการเพิ่มเติมคำอธิบายดังกล่าวนั้นจะต้องไม่ทำให้จุดประสงค์ และคาบเวลาเรียนที่กำหนดไว้ในโครงสร้างเปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตามเนื่องจากการศึกษาในระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับ การจัดทำคำอธิบายเพิ่มเติมในหลักสูตรต้องคำนึงถึงเอกลักษณ์ และความมั่นคงของชาติ รวมทั้งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ระดับมัธยมศึกษา ท้องถิ่นสามารถจัดทำรายวิชาเพิ่มเติมได้เฉพาะส่วนที่เป็นวิชาบังคับเลือก และวิชาเลือกเสรีทุกกลุ่มวิชา โดยรายวิชาที่เพิ่มเติมนี้จะต้องไม่มีเนื้อหาซ้ำซ้อนกับรายวิชาบังคับแกน บังคับเลือก และเลือกเสรีที่มีอยู่แล้วในหลักสูตรแม่บท

4. ปรับปรุงและ / หรือเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสม การพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นลักษณะนี้เป็นการปรับปรุงเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ ที่มีอยู่ให้เหมาะสมสอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหาของทุกกลุ่มประสบการณ์ หรือรายวิชาต่าง ๆ และ สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น

5. จัดทำสื่อการเรียนการสอนชิ้นใหม่ เป็นการพัฒนาหลักสูตรโดยการจัดทำหนังสือเรียน คู่มือครู หนังสือเสริมประสบการณ์ แบบฝึกหัด หรือ เอกสารประกอบการเรียนการสอนอื่น ๆ ที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มประสบการณ์ หรือ รายวิชาต่าง ๆ ชิ้นใหม่ให้เหมาะสมสอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหา และสภาพของท้องถิ่น ทั้งนี้สื่อการเรียนการสอนที่ท้องถิ่นจะพัฒนาขึ้นมาใหม่นี้ อาจจะใช้กับคำอธิบาย / รายวิชาที่มีอยู่แล้ว หรือที่เพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ก็ได้

การพัฒนาหลักสูตรทั้งห้าลักษณะนี้ก่อนการลงมือพัฒนา ท้องถิ่นจะต้องวิเคราะห์สภาพของท้องถิ่นว่ามีแนวโน้มของการพัฒนาไปในทิศทางใด โดยอาศัยข้อมูลสารสนเทศจากศูนย์ข้อมูลต่าง ๆ มาประกอบการพิจารณา เมื่อผลการวิเคราะห์ออกมาอย่างไรจึงลงมือพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับแนวโน้มดังกล่าว และในการดำเนินงานของท้องถิ่นควรกระทำในรูปของคณะทำงาน

แนวทางการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่น

หลังจากที่ท้องถิ่นได้พิจารณาทางเลือกที่ควรจะเป็นไปในการพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นแล้ว ขั้นตอนต่อมาก็คือ จะต้องศึกษาหลักสูตรแม่บท แผนการสอน คู่มือครู สื่อการเรียนต่าง ๆ ที่มีอยู่ว่าแนวทางที่เลือกมานั้น มีปรากฏอยู่ในหลักสูตร กลุ่มประสบการณ์ใด หรือกลุ่มวิชาใด และมีอยู่ในลักษณะไหน แล้วจึงพิจารณาตัดสินใจว่าจะพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่นในลักษณะใดลักษณะหนึ่งตามที่กล่าวมาแล้ว (หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร, 2538)

นี้

กองวิจัยทางการศึกษา (2534) ได้เสนอวิธีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งสรุปวิธีการได้ดังนี้

1. เพิ่มเติมรายละเอียดเนื้อหาในรายวิชาที่มีอยู่แล้ว
2. กำหนดกิจกรรมเสริม
3. ทำสื่อเสริม
4. พัฒนาเทคนิค และกระบวนการเรียนการสอน
5. จัดทำรายวิชาใหม่ในกลุ่มวิชาบังคับเลือก และเลือกเสรี

สงัด อุทรานันท์ (2532) กล่าวถึง วิธีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้ คือ

1. ปรับหลักสูตรกลางให้เข้ากับสภาพของท้องถิ่น โดยท้องถิ่นทำการปรับเนื้อหาสาระของหลักสูตรบางส่วนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น
2. สร้างหลักสูตรย่อยในระดับท้องถิ่นขึ้นมาเสริมหลักสูตรกลาง

วิธีการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามที่นักการศึกษาได้เสนอแนวทางไว้ นั้น สามารถสรุปลักษณะ และวิธีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นได้ ดังนี้

1. ปรับกิจกรรมการเรียนการสอน และสื่อการเรียนการสอน ให้เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น
2. จัดทำรายวิชาขึ้นใหม่ หรือจัดทำคำอธิบายรายวิชาขึ้นใหม่
3. ปรับรายละเอียดของเนื้อหาจากหัวข้อที่กำหนดไว้ในคำอธิบาย

1.3 กระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

นักการศึกษาด้านหลักสูตรหลายท่าน ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้

สำลี ทองธิว (2543) ได้เสนอขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ในงานวิจัยโครงการ มัคคุเทศก์งานไม้แกะสลัก และงานไม้ โรงเรียนบ้านต้นแก้ว ชุมชนบ้านถวาย ตำบลขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานด้านกายภาพ เศรษฐกิจ อาชีพ และวิถีชีวิตชุมชน

ขั้นที่ 2 ออกแบบหลักสูตรท้องถิ่น เนื้อหา ประสบการณ์ กิจกรรมการเรียนรู้ ผู้มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้ และประเมินผล

ขั้นที่ 3 ครูที่เกี่ยวข้องค้นคว้าข้อมูลร่วมกับชุมชนเพื่อนำมาเป็นเนื้อหาสาระในหลักสูตร ครูสร้างหลักสูตร กำหนดโครงสร้าง การบริหารจัดการ แผนการสอน สื่อการสอน แบบวัดและประเมินผลการเรียน

ขั้นที่ 4 การวิพากษ์หลักสูตร โครงสร้างหลักสูตร แผนการกระบวนการถ่ายทอดความรู้ แบบวัดและประเมินผล โดยครู และผู้เกี่ยวข้องในชุมชน และผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันการศึกษา และทดลองใช้หลักสูตร

ขั้นที่ 5 ปรับปรุงหลักสูตรท้องถิ่น

ขั้นที่ 6 แจ้งผู้ปกครองและกรรมการหมู่บ้านที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอแนวร่วมในการใช้หลักสูตรท้องถิ่น

ขั้นที่ 7 ลงมือใช้หลักสูตรท้องถิ่น และประเมินผลสัมฤทธิ์ เน้นชุมชนเป็นห้องเรียน เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เน้นชุมชนเป็นแนวร่วมให้ความรู้ และประเมิน

ขั้นที่ 8 ศึกษาผลกระทบโดยตรงต่อครู และบุคลากรอื่น ๆ ในโรงเรียน และผลกระทบต่อชุมชนในด้านเศรษฐกิจ วิถีชีวิตลักษณะทางกายภาพ และศึกษาปัจจัยที่สนับสนุนการทำงานเป็นแนวร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ขั้นที่ 9 สรุปผลกระทบเชิงบวก และลบที่มีต่อการพัฒนาความเข้มแข็งทางชุมชน และนำเสนอข้อมูลเพื่อการศึกษาค้นคว้าปัจจัยอื่น ๆ ต่อ

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น 12 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตรระดับท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดเนื้อหา

ขั้นตอนที่ 5 การกำหนดกิจกรรม

ขั้นตอนที่ 6 การกำหนดคาบเวลาเรียน

ขั้นตอนที่ 7 การกำหนดเกณฑ์การวัด และประเมินผล

ขั้นตอนที่ 8 การจัดทำเอกสารหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 9 การตรวจสอบคุณภาพ และการทดลองใช้หลักสูตร

ขั้นตอนที่ 10 การเสนอขออนุมัติใช้หลักสูตร

ขั้นตอนที่ 11 การนำหลักสูตรไปใช้

ขั้นตอนที่ 12 การประเมินผลหลักสูตร

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้เสนอขั้นตอนดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ 6 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 จัดทำระบบข้อมูลพื้นฐาน โดยดำเนินงานดังนี้

1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพเศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่น สภาพของโรงเรียน นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน

2) ศึกษาหลักสูตรแม่บท คำอธิบายของหลักสูตรว่าเปิดโอกาสให้โรงเรียนมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรอย่างไร

ขั้นที่ 2 กำหนดความต้องการจำเป็นของท้องถิ่น คือ การนำข้อมูลพื้นฐานมากำหนดความต้องการจำเป็น โดยจัดอันดับความสำคัญของสิ่งที่จะพัฒนาหลักสูตร เช่น ปัญหาอาชีพ ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสุขภาพอนามัย ปัญหาสังคม เป็นต้น

ขั้นที่ 3 กำหนดเป้าหมาย หรือจุดประสงค์การเรียนรู้ ซึ่งโรงเรียนสามารถกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้เพิ่มเติมให้สอดคล้องในสิ่งที่จะเรียนในสมุดประจำชั้น (ป. 02 - 2)

ขั้นที่ 4 จัดทำคำอธิบายรายวิชา หรือเนื้อหา หรือกิจกรรมที่โรงเรียนกำหนดให้เรียน

ขั้นที่ 5 จัดทำแผนการสอน คู่มือครู และสื่อการสอน

ขั้นที่ 6 การปรับปรุงและพัฒนา ได้แก่ การนำหลักสูตรที่ได้รับการพัฒนาแล้วไปทดลองใช้ ประเมินผล และปรับปรุงพัฒนาให้เกิดความสมบูรณ์และเหมาะสมยิ่งขึ้น

สังต์ อุทรานันท์ (2532) เสนอขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้

ขั้นที่ 1 จัดตั้งคณะทำงาน ควรมีจำนวนระหว่าง 5 - 8 คน และควรมีผู้ที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรอย่างน้อย 1 คน

ขั้นที่ 2 ศึกษาสภาพข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพของสังคม และความต้องการของสังคม โดยการสัมภาษณ์ ประชุม และสัมมนาหรือวิธีการอื่น ๆ

ขั้นที่ 3 กำหนดจุดมุ่งหมายสำหรับหลักสูตรท้องถิ่นทำการกำหนดจุดมุ่งหมายว่าจะพัฒนาโดยการปรับหลักสูตรกลาง หรือการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมาเสริม ควรจะให้บรรลุเป้าหมายอะไรบ้าง

ขั้นที่ 4 ดำเนินการเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตรกลาง จะเห็นว่ามีสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น และ/หรือ จัดสร้างกระบวนวิชาขึ้นใหม่ หากเนื้อหา ยังไม่ครอบคลุมกับสภาพปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น สามารถสร้างกระบวนวิชาขึ้นมาเพิ่มเติมใหม่

ขั้นที่ 5 ดำเนินการใช้หลักสูตรตามที่ได้ปรับขยายไว้

ขั้นที่ 6 ประเมินผลการใช้หลักสูตร ข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลการใช้หลักสูตรจะเป็นข้อมูลสำคัญในการเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรต่อไป

ขั้นที่ 7 ประเมินผลการใช้หลักสูตร เป็นขั้นของการตัดสินใจดำเนินการเกี่ยวกับหลักสูตรที่ใช้ ว่าสมควรปรับปรุงแก้ไขตรงจุดไหน จึงจะทำให้หลักสูตรมีความเหมาะสม และเกิดประโยชน์ต่อสังคมท้องถิ่นให้มากที่สุด

กรณีการ แยมเกษร (2540) ได้เสนอขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การสำรวจสภาพปัญหา โดย

- 1) วิเคราะห์หลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
- 2) วิเคราะห์สภาพปัญหา และสภาพความเปลี่ยนแปลงที่ได้จากการสำรวจ และ

สอบถามจากนักเรียน

ขั้นที่ 2 การจัดหมวดหมู่สภาพปัญหาที่ส่งผลต่อผู้เรียน (โดยใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น NP , ก้างปลา , ต้นไม้ปัญหา)

ขั้นที่ 3 การกำหนดความต้องการในการเรียนรู้ของแต่ละหมวดหมู่ปัญหา (มุ่งความเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขปัญหาในทางที่ดีขึ้น)

ขั้นที่ 4 การเขียนแผนการสอน ตามประเด็นหัวข้อ ดังนี้ หัวข้อเนื้อหา สาระสำคัญ ขอบเขตของเนื้อหา จุดประสงค์ทั่วไป จุดประสงค์เฉพาะ กิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการ I - P - O (Input - Process - Output) ตามวิธีของทฤษฎีเชิงระบบ (Systems - Approach) สื่อการเรียนการสอน และการประเมินผล

จากแนวความคิดของนักวิชาการที่เสนอเกี่ยวกับขั้นตอน หรือกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น พอที่จะสรุปขั้นตอนที่สำคัญไว้ดังนี้

ขั้นที่ 1 จัดตั้งคณะกรรมการทำงาน

ขั้นที่ 2 ศึกษา และวิเคราะห์สภาพของท้องถิ่นเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น วัสดุที่มีในท้องถิ่น อาชีพของคนในท้องถิ่น และ คติความเชื่อ ฯลฯ

ขั้นที่ 3 คณะกรรมการทำงาน ตัวแทนคนในท้องถิ่นที่มีความชำนาญตามที่หลักสูตรต้องการ ร่วมกันกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตร

ขั้นที่ 4 คัดเลือกเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการสอน และการวัดผลประเมินผล

ขั้นที่ 5 จัดทำเอกสารหลักสูตร และเอกสารประกอบหลักสูตร

ขั้นที่ 6 ตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร และแก้ไขหลักสูตร

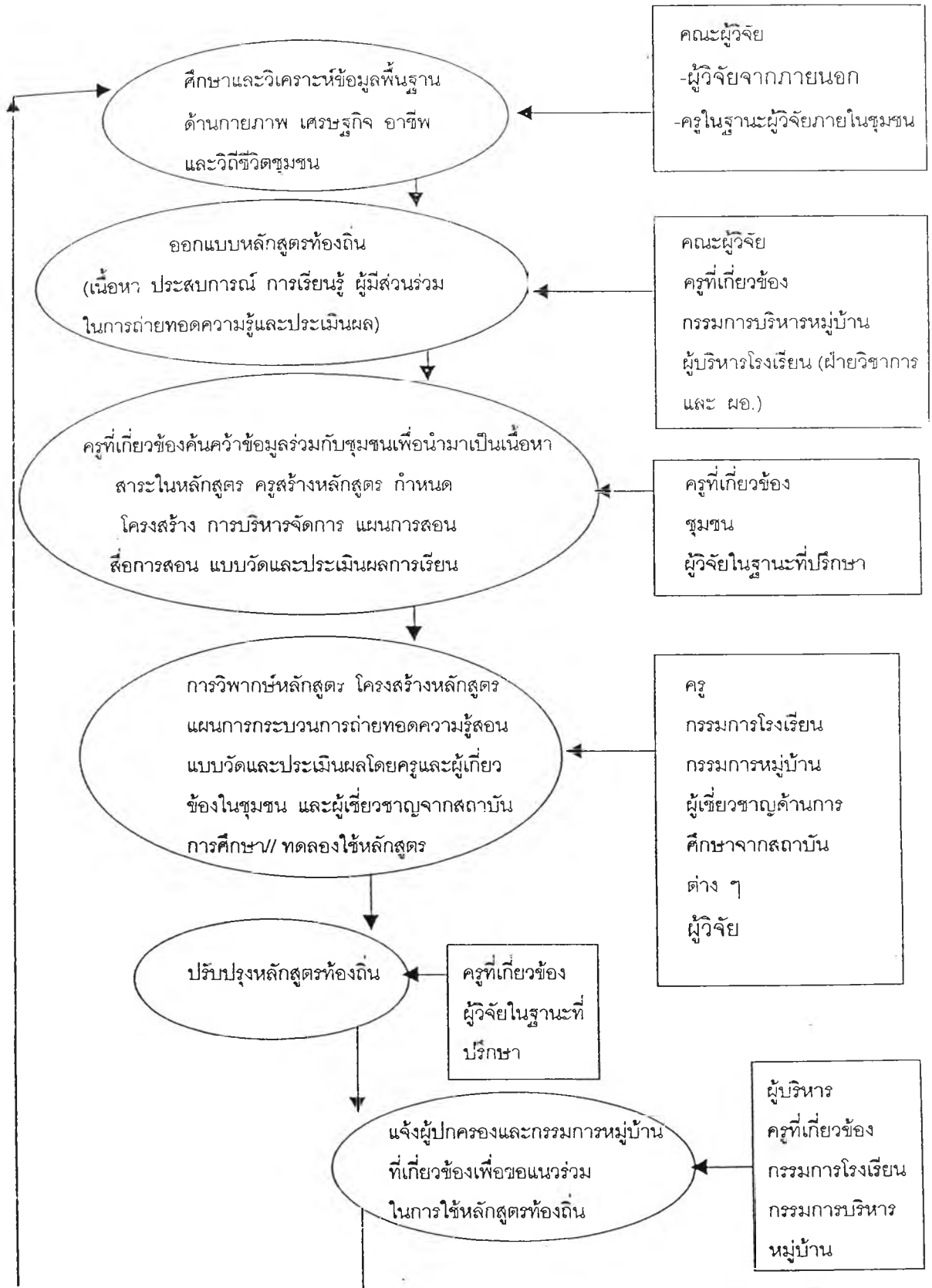
ขั้นที่ 7 นำหลักสูตรไปทดลองใช้ และประเมินหลักสูตร

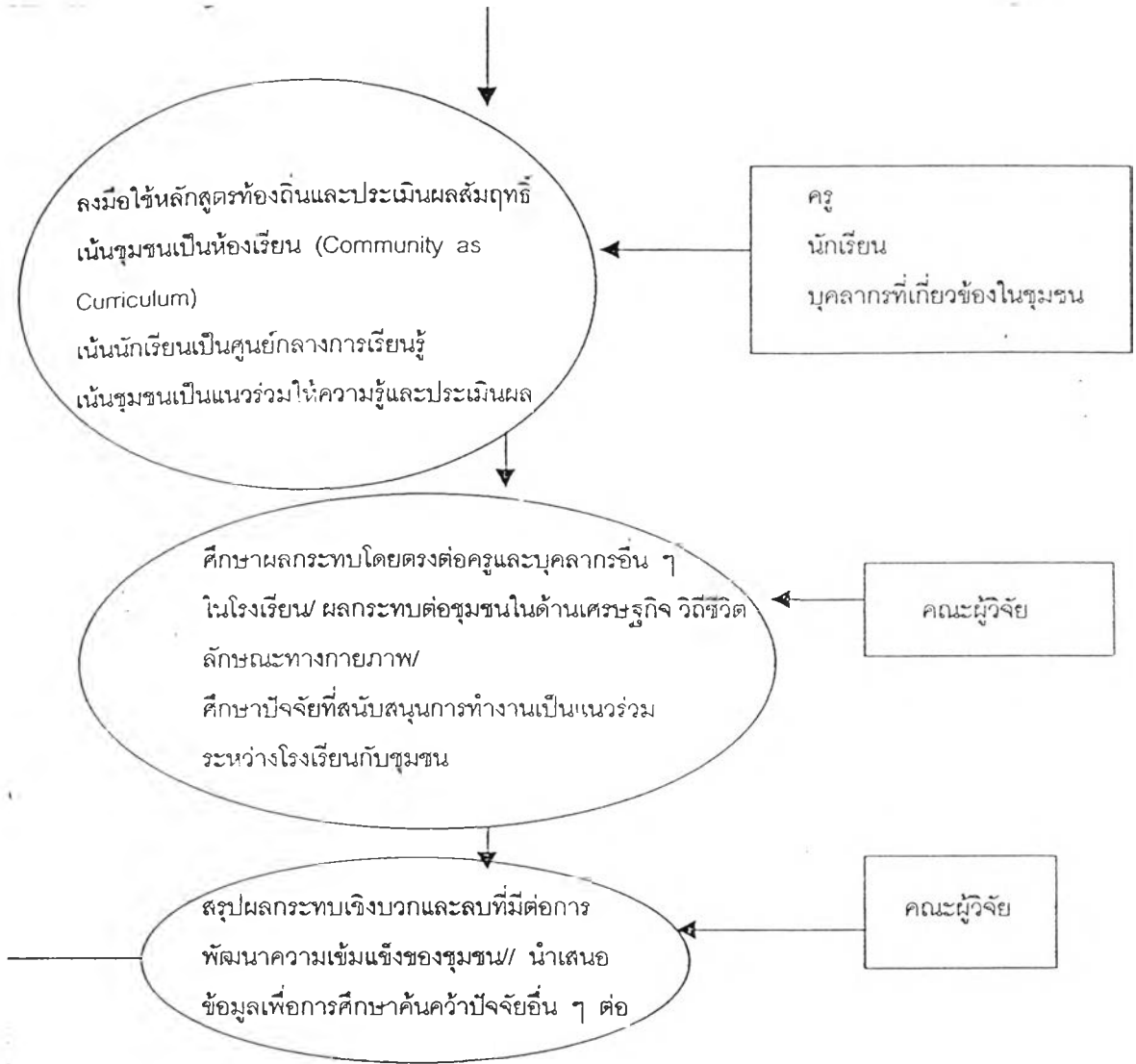
ขั้นที่ 8 ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

ขั้นที่ 9 ขอเสนออนุมัติประกาศใช้หลักสูตร

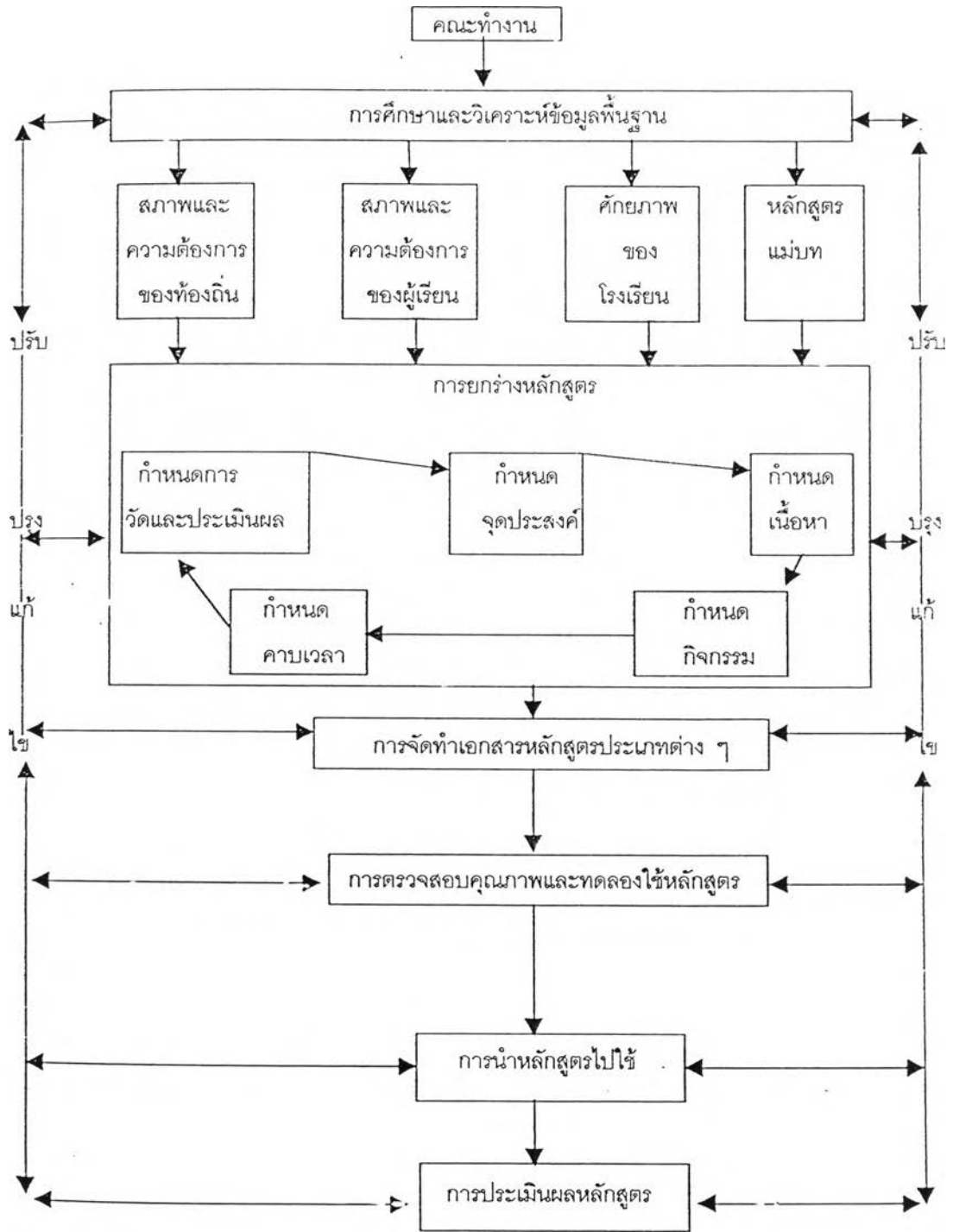
แผนภูมิขั้นตอน และกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของนักการศึกษา ซึ่งมีขั้นตอน และกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไปดังแสดงในแผนภูมิ ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น : หลักสูตรมัคคุเทศก์งานไม้แกะสลัก และงานไม้โรงเรียนบ้านต้นแก้ว (2543)

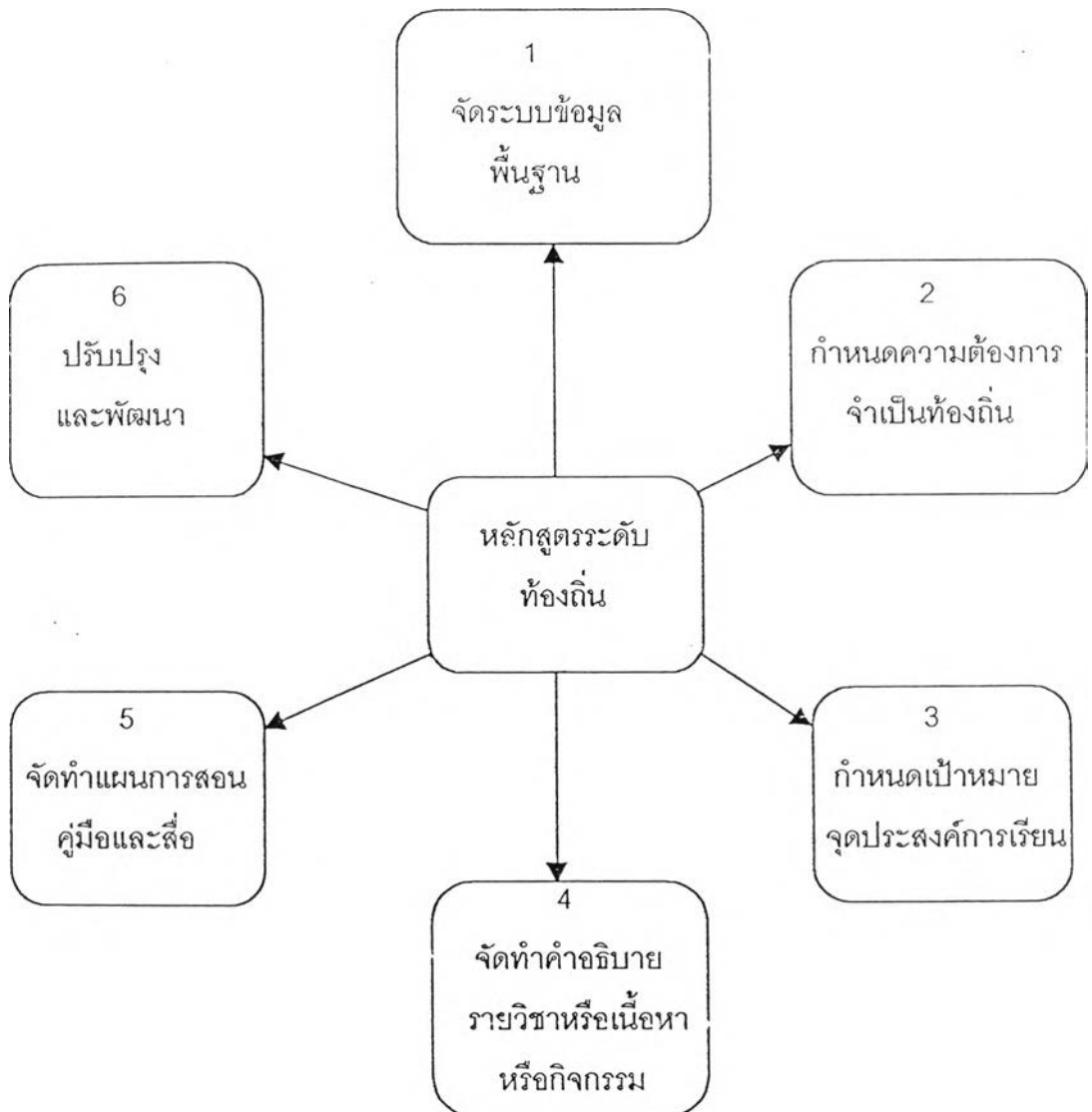

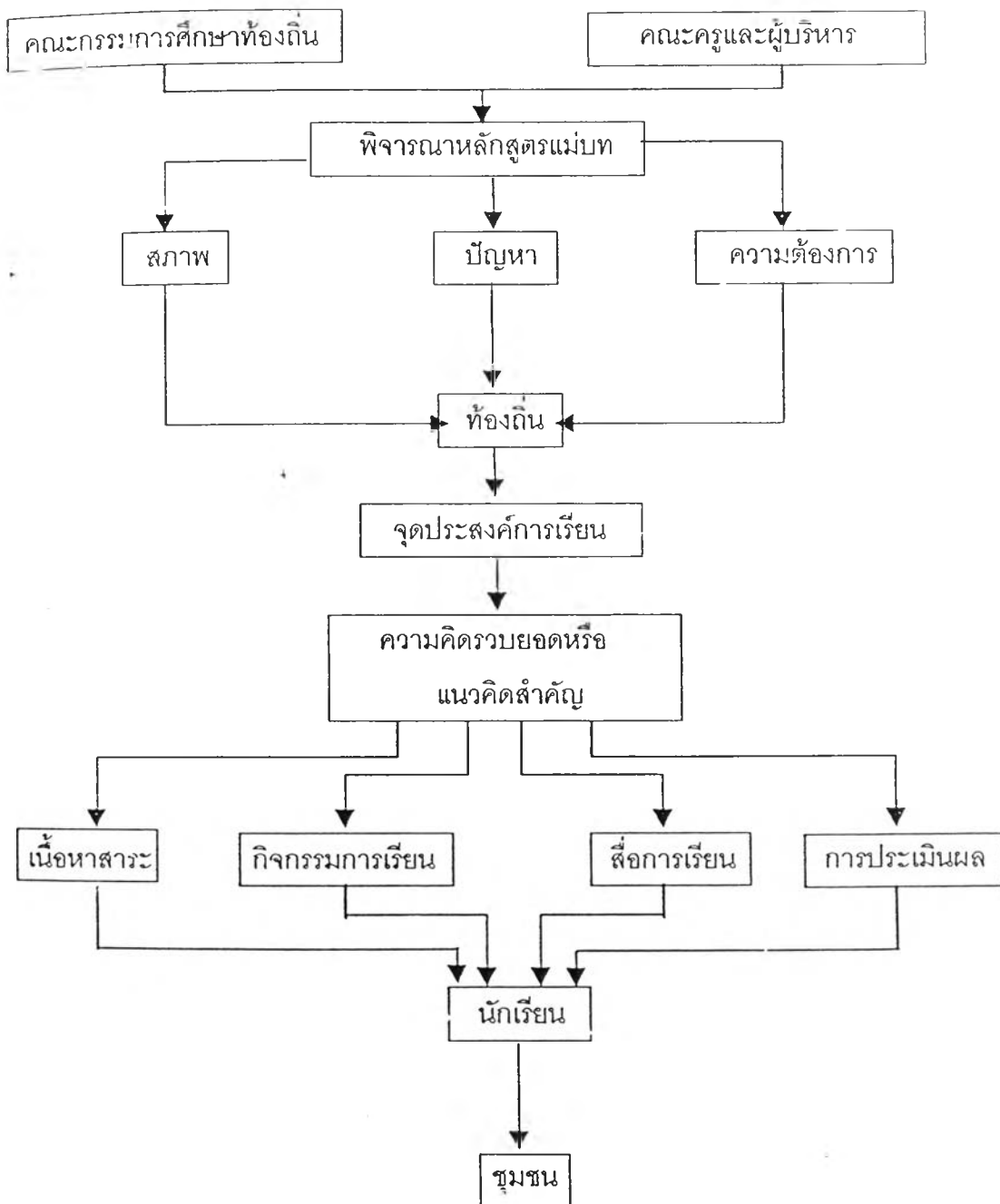
แผนภูมิที่ 2 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของ ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539)

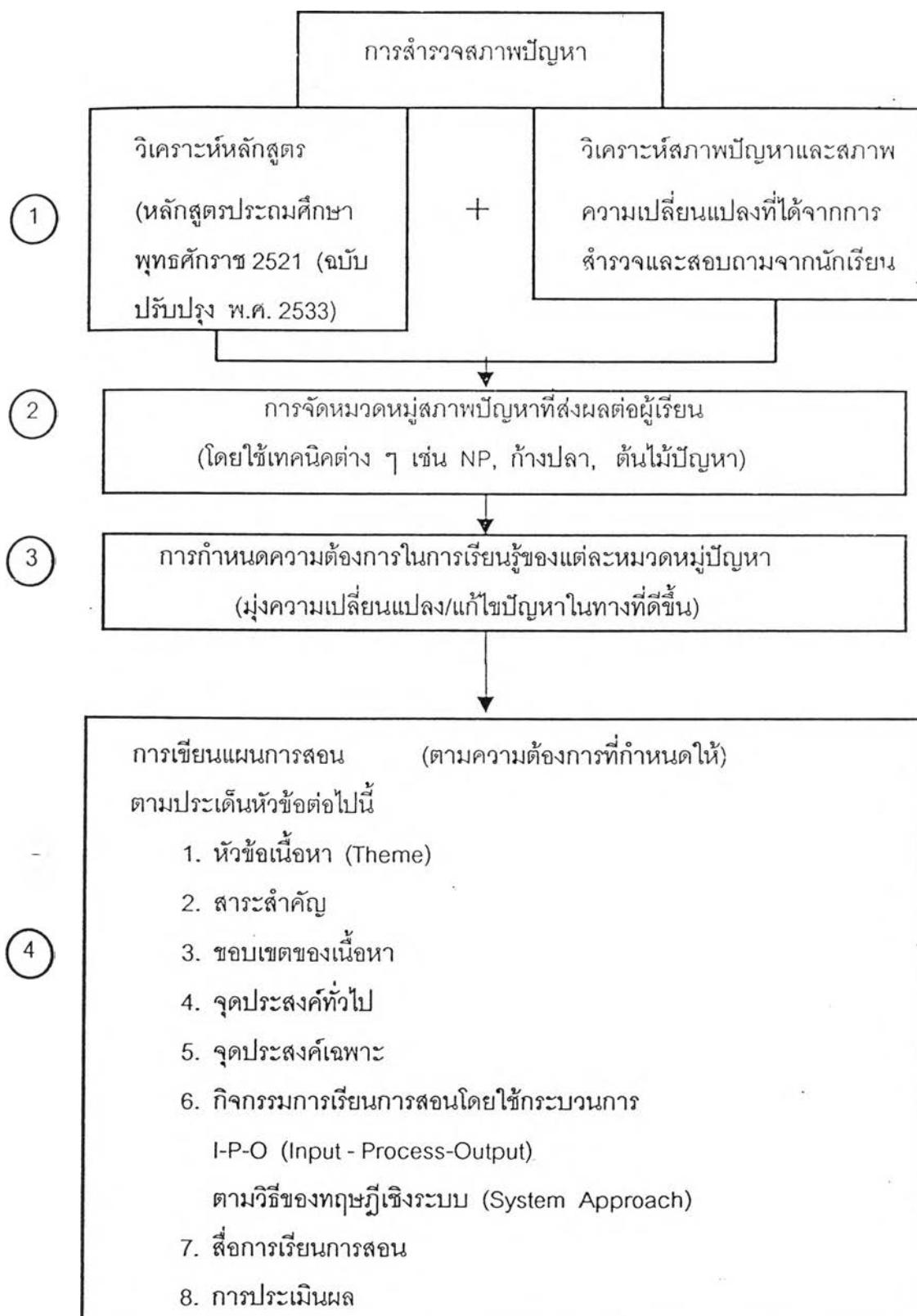
แผนภูมิที่ 3 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นของสำนักงานคณะกรรมการการ
 ประถมศึกษาแห่งชาติ (2534)

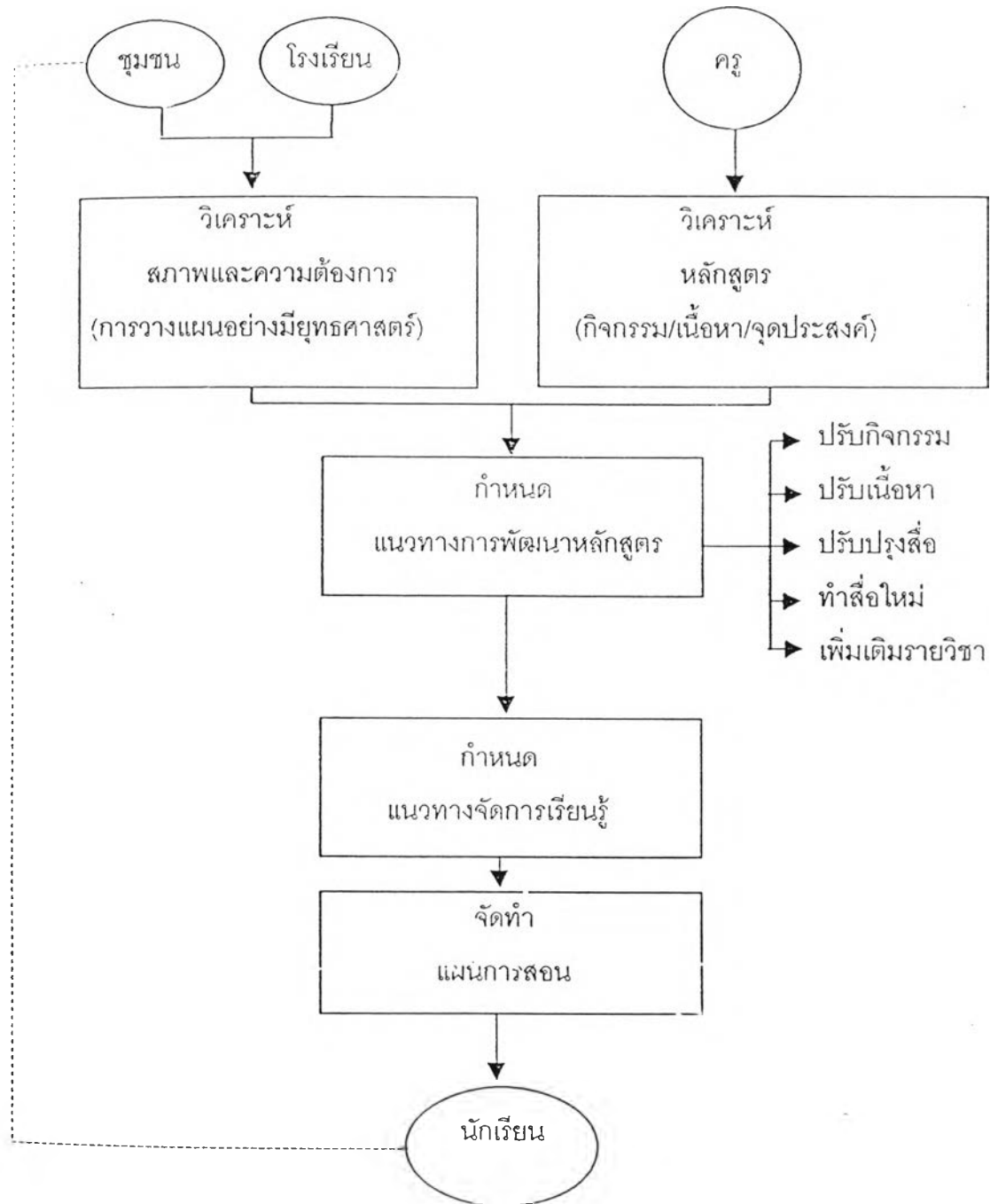
แผนภูมิที่ 4 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของ วิทยาลัย ราชภัฏ (2525)

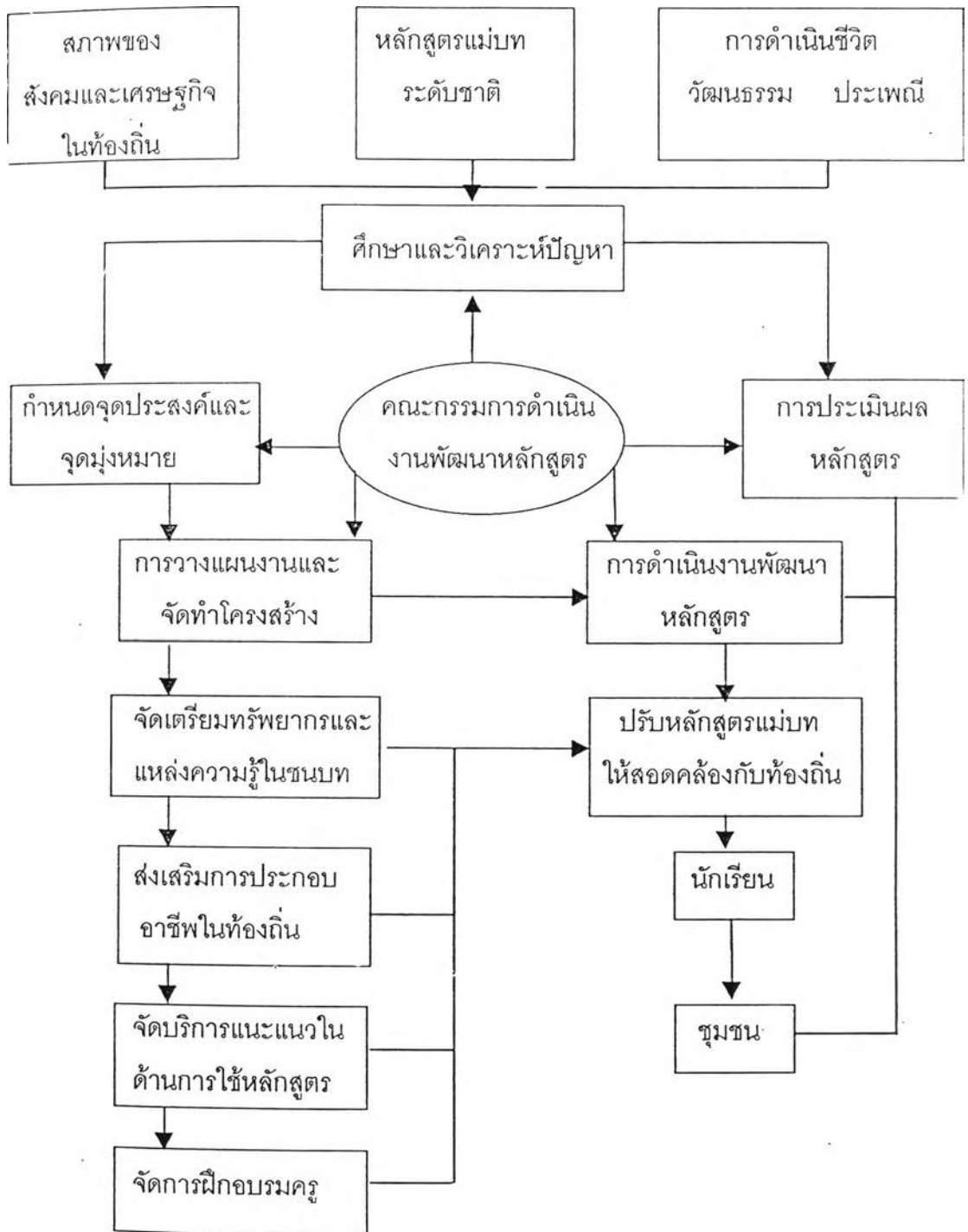
แผนภูมิที่ 5 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของ กรณีการ แยมเกษร (2540
อ้างถึงในสภักัญญา ร้อยพิลา, 2542)

แผนภูมิที่ 6 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของ กรมวิชาการ (2539)

แผนภูมิที่ 7 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นของระวีวรรณ ศรีครามศรี
(2525)

1.4 การศึกษาชุมชน

เฮนดริคสัน (Hendrikson, 1997) ได้กล่าวว่า การศึกษาชุมชนจะเป็นสิ่งที่ทำให้นักเรียนได้มองเห็นชุมชนเป็นแหล่งของข้อมูล ซึ่งจะมีสิ่งที่น่าสนใจในขอบเขตที่กว้างออกไป การจัดการศึกษาที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นพื้นฐาน จะเป็นวิธีการที่สามารถทำให้นักเรียนได้มีโอกาสที่จะประยุกต์เนื้อหาวิชานำมาใช้ในการดำรงชีวิต และตรวจสอบความรู้ ทักษะ และมองเห็นคุณค่ามากกว่าที่จะเรียนวิชาในชั้นเรียน ถ้าเราจะพิจารณาเรื่องของการศึกษาแล้วไม่เพียงแต่จะเป็นเพียงการเตรียมไปสู่การศึกษาเท่านั้น แต่เป็นการเตรียมสำหรับการดำรงชีวิต การศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นแหล่งข้อมูล ยังเป็นการช่วยจัดปัญหาการขาดคู่มือเรียน และยังเป็นการจัดกิจกรรมทางวิชาการที่สอดคล้องกับปัญหา และความต้องการได้

แหล่งความรู้ในชุมชนมีหลายประเภท ปรีชา นิพนธ์พิทยา (2525 : 258 - 259) ได้กล่าวถึงแหล่งความรู้ในชุมชนไว้ 4 ประเภท คือ

1. แหล่งความรู้ทางบุคคล ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ชำนาญพิเศษที่มีความรู้ ความสามารถเฉพาะ เช่น ช่างแกะสลัก ช่างเครื่องยนต์ ช่างปั้น ฯลฯ รวมทั้งผู้ปกครอง ตำรวจ นักเรียน ข้าราชการ เป็นต้น
2. แหล่งความรู้ทางทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ ภูเขา พืช สัตว์ป่า ลักษณะของหิน ดิน น้ำ แร่ สิ่งที่มีค่าของชุมชนในท้องถิ่น เป็นต้น
3. แหล่งความรู้ทางวัฒนธรรม ได้แก่ ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ประเพณีของท้องถิ่น เช่น บุญบั้งไฟ การทำขวัญ แต่งาน งานบวช เป็นต้น
4. แหล่งความรู้ทางสังคม ได้แก่ การดำเนินชีวิตของชุมชน อาชีพต่าง ๆ เช่น พ่อค้า ชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน ช่างตัดผม ช่างตัดเสื้อ ช่างไฟฟ้า การศึกษานอกสถานที่ในแหล่งต่าง ๆ เช่น โรงงานต่าง ๆ สถานที่ราชการ

เลียวนาร์ต เอส เควอร์รี่ (Kenworthy 1962 : 167 อ้างถึงใน ประสิทธิ์ อามาตร์, 2529) ได้แนะนำการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนไว้ดังนี้

1. การนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ เช่น โรงงาน แหล่งธุรกิจ สหภาพแรงงาน พรรคการเมือง วัด พิพิธภัณฑ์ ฯลฯ
2. การศึกษาชุมชน โดยศึกษาประวัติของชุมชน กระบวนการทางสังคม การประกอบอาชีพ เป็นต้น
3. ให้นักเรียนไปสัมภาษณ์ผู้รู้

4. เชิญวิทยากรมาบรรยายให้นักเรียนฟัง หรือสาธิตให้นักเรียนดูในห้องเรียน หรือในโรงเรียน
5. ให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง เช่น พาไปดูศาล คลินิก โรงพยาบาล
6. จัดหาวัสดุอุปกรณ์สำหรับใช้ในห้องเรียนให้เพียงพอ เช่น หนังสือ รูปภาพ ข่าวสาร ของรัฐบาล
7. โครงการบริการสังคม
8. เปิดโอกาสให้นักเรียนมีประสบการณ์ใหม่ ๆ เช่น การแสดงดนตรี แสดงละคร จัดนิทรรศการ แสดงผลงานของนักเรียน หรือเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน
9. ให้นักเรียนมีประสบการณ์ในการทำงาน เช่น ฝึกงานกับผู้ใหญ่ เป็นต้น เพื่อให้นักเรียนได้สำรวจความสนใจของตัวเองว่า ตัวเองชอบอาชีพอะไร และจะประกอบอาชีพอะไรเมื่อจบจากโรงเรียนไปแล้ว

การใช้แหล่งความรู้ในชุมชนนั้น ครูจะต้องเป็นผู้วางแผน และสำรวจหรือค้นหาเพื่อรวบรวมแหล่งความรู้ในชุมชน เพื่อที่จะนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้อง เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่นักเรียน

นิพนธ์ ศุขปริดี (2521 : 68) กล่าวถึงประโยชน์ของแหล่งความรู้ในชุมชน ดังนี้

1. ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนการสอนกับชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน และชีวิตประจำวันของผู้เรียน
2. ช่วยให้ครู และนักเรียนมีความรู้เรื่องชุมชน สามารถนำความรู้ที่ได้จากชุมชนมาใช้ประโยชน์ในห้องเรียน และช่วยปรับปรุงประสิทธิภาพของการเรียนการสอนให้ดีขึ้น
3. ช่วยแก้ปัญหาสำหรับครูเกี่ยวกับการขาดแคลนแหล่งความรู้ และอุปกรณ์การสอน
4. ช่วยให้นักเรียนน่าสนใจ มีความหมาย และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะนักเรียนได้ร่วมกิจกรรม และได้เห็นสภาพจริง
5. ช่วยแก้ปัญหาบางอย่างที่เกิดขึ้นในห้องเรียน และยังทำให้เกิดปัญหาใหม่ จะมีผลต่อการจัดประสบการณ์อื่น ๆ ตามมา
6. ชุมชนช่วยเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ นักเรียน และครู เพราะนักเรียนสามารถนำความรู้จากชุมชนกลับเข้ามาในชั้นเรียนเพื่ออภิปราย ทดสอบ และทบทวนกันได้อีก

การจัดการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชนเป็นการสอนในสิ่งที่ใกล้ตัวนักเรียนมากที่สุด เพราะนอกจากจะทำให้ให้นักเรียนได้ทราบประวัติความเป็นมาของชุมชนแล้ว นักเรียนจะ

เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ทำให้นักเรียนสามารถนำความรู้ และประสบการณ์ที่ได้รับไปปรับประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.5 บุคคลที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรตามแนวการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ออสเตน และฮันคินส์ (Omstein และ Hunkin : 1993, 287 - 294) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร หรือการออกแบบหลักสูตร ควรที่จะรวมบุคคลหลายฝ่าย ทั้งโรงเรียน และชุมชนเป็นพื้นฐาน จะช่วยทำให้ระดับของการพัฒนาหลักสูตรแตกต่างกันไป เช่น ในระดับห้องเรียน ระดับชาติ และระดับนานาชาติ บางครั้งผู้ออกแบบ หลักสูตรนั้นจะทำด้วยความผสมกลมกลืน และในบางครั้งก็จะทำให้มีความแตกต่างกันไปในแต่ละระดับ ดังนั้น ผู้ที่ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นที่สำคัญ ๆ ได้แก่

1. ครู
2. นักเรียน
3. ผู้อำนวยการทางด้านหลักสูตร
4. ผู้บริหารโรงเรียน
5. ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน
6. คณะกรรมการการศึกษา
7. ประชาชน
8. ผู้ที่สนับสนุนการปกครองของรัฐบาล
9. ตัวแทนของรัฐ
10. องค์กรท้องถิ่น
11. การมีส่วนร่วมอื่น ๆ
12. ผู้นำทางการศึกษา
13. องค์กรตรวจสอบ
14. องค์กรมืออาชีพ
15. อื่น ๆ เช่น มหาวิทยาลัย ธุรกิจ และอุตสาหกรรมเอกชน บุคคลพิเศษ หรือผู้ที่มีความจำเป็นที่จะต้องเข้าร่วมในการพัฒนาหลักสูตรที่มีลักษณะพิเศษ

สัจด์ อุทรานันท์ (2532) กล่าวว่า ผู้ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. กลุ่มของคณะพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหาวิชาครู นักพัฒนาหลักสูตร และนักวัดผลการศึกษา
2. กลุ่มของผู้ให้คำแนะนำ และสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ผู้บริหาร และศึกษานิเทศก์
3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพ และความต้องการสังคม ได้แก่ ผู้เขียนหนังสือ บุคคลที่ทำงานในหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐ และเอกชน ผู้แทนราษฎร ประชาชนทั่วไป ผู้ปกครอง นักเรียน
4. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียน ได้แก่ ผู้เรียน และนักแนะแนวการศึกษา

วิไลวรรณ เหมือนชาติ (2538) กล่าวว่า ผู้ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ควรประกอบด้วยบุคลากร 2 ฝ่าย คือ

1. บุคลากรในโรงเรียน ได้แก่ ครู ผู้บริหาร นักเรียน
2. บุคลากรภายนอกโรงเรียน ได้แก่
 - 2.1 นักวิชาการ ได้แก่ ศึกษานิเทศก์ ผู้เชี่ยวชาญ ทางด้านการพัฒนาหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขา อาจารย์จากวิทยาลัยครู หรือมหาวิทยาลัย
 - 2.2 ตัวแทนประชากรในสังคม ได้แก่ ผู้ประสบความสำเร็จในแต่ละสาขาอาชีพ รวมทั้งผู้สนใจ
 - 2.3 เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ดักลาส (Douglass , 1964 อ้างถึงใน สัจด์ อุทรานันท์,2532) กล่าวว่า ผู้ที่ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่

1. ผู้เขียนแบบเรียน
2. บุคคลที่อยู่ในวงการวิชาชีพ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหาวิชา
3. บุคคลที่ทำงานอยู่ในหน่วยงานของรัฐบาลทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับประเทศ
4. สถาบันที่มีหน้าที่ควบคุมมาตรฐานการศึกษา
5. นักเรียน

6. ครู

จากความคิดเห็นของนักการศึกษาข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า ผู้ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ครู ผู้บริหารโรงเรียน คณะกรรมการศึกษาของโรงเรียน นักเรียน ผู้ปกครอง นักเรียน ศิษยานุศิษย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร และการสอน ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน นักการแนะแนวการศึกษา ถ้าเป็นหลักสูตรงานอาชีพควรให้ผู้ประกอบอาชีพนั้นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรรวมถึงเจ้าของสถานประกอบการ เพื่อให้ได้หลักสูตรที่ตรงกับความต้องการ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้อย่างมีความหมาย และสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันได้

2. หลักสูตรกลุ่มการทำงาน และพื้นฐานอาชีพ

หลักสูตรกลุ่มการทำงาน และพื้นฐานอาชีพ เป็นมวลประสบการณ์หนึ่งในหลักสูตรประถมศึกษา . พุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) เป็นการเตรียมผู้เรียนให้มีความรู้ เจตคติ และทักษะที่จำเป็นในการทำงาน อีกทั้งยังเป็นการเปิดโลกทัศน์ทางอาชีพให้กับผู้เรียน อันจะนำไปสู่การเลือกอาชีพ โดยมุ่งให้ผู้เรียนได้รู้จักกับงาน ชนิดของงาน กระบวนการทำงาน และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ที่ได้รับจากการเรียนรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวัน (หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานศึกษากรุงเทพมหานคร,2538)

2.1 จุดประสงค์ของกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ มุ่งให้ผู้เรียนเกิดคุณสมบัติ 3 ประการ คือ

1. ทำงานเป็น คือ การเป็นผู้มีความรู้และทักษะในการทำงาน ซึ่งทักษะดังกล่าว ได้แก่ ทักษะในการใช้มือ และเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำงาน ทักษะในกระบวนการทำงาน ทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ฯลฯ ซึ่งจะมีทักษะที่เกี่ยวข้องดังนี้

1.1 ทักษะในการใช้มือ และเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำงาน คือ การรู้จักเลือกเครื่องมือเครื่องใช้ให้เหมาะสมกับงานที่จะทำ และการใช้เครื่องมือทำงานตามขั้นตอนอย่างถูกต้องเหมาะสม คล่องแคล่ว โดยคำนึงถึงความปลอดภัยไปพร้อม ๆ กัน จุดประสงค์ในการฝึกหัดทักษะในการปฏิบัติงานของกลุ่มการทำงาน และพื้นฐานอาชีพ ควรพิจารณาตามความเหมาะสมกับวัย และความสามารถของผู้เรียน

1.2 ทักษะในกระบวนการทำงาน การจัดการเรียนการสอนกลุ่มการทำงาน และพื้นฐานอาชีพ เน้นกระบวนการทำงานเท่า ๆ กับผลงาน กระบวนการ หมายถึง การดำเนินงานเป็น

ขั้นตอน เพื่อนำไปสู่ผลที่ต้องการ คือ จัดกิจกรรมให้เป็นกระบวนการ ซึ่งหมายถึงการมีขั้นตอนต่าง ๆ ให้เด็กได้แสดงออก หรือปฏิบัติโดยใช้มือ ความคิด การพูดในการเรียน เพื่อให้เกิดความรู้ หลังจากทำกิจกรรมแล้ว และสามารถพัฒนาตนเองจนมีความสามารถในการปฏิบัติเป็นขั้นตอน ติดตัวไปใช้ในชีวิตจริง ซึ่งจะต้องมีทักษะกระบวนการทำงานเป็นขั้นตอน คือ รู้จักวิเคราะห์งาน วางแผนในการทำงาน ปฏิบัติงานตามแผนและประเมินผลการทำงาน รวมทั้งกระบวนการฝึกทักษะปฏิบัติซึ่งได้แก่ การสังเกต ทำตามแบบ ทำเองโดยไม่มีแบบ และทำเองโดยอัตโนมัติ

1.3 ทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น การทำงานเป็นกลุ่มช่วยให้เด็กได้ฝึกการเป็นผู้นำ และผู้ตาม ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความรับผิดชอบ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และไม่เอาเปรียบผู้อื่น รู้จักอภิปราย และเสนอความคิดเห็น ตลอดจนสรุปประเมินผล และเสนอผลงาน

2 มีนิสัยรักการทำงาน นิสัยรักการทำงานจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีพื้นฐานมาจากความรู้ความสามารถในการทำงาน เช่น การรู้จักงาน ชนิดของงาน การวางแผนและวิธีทำงาน การแก้ปัญหา ฯลฯ และมีเจตคติที่ดีต่องาน ได้แก่ การมีความสนใจ ตั้งใจ เอาใจใส่ และสนุกกับการทำงาน คิดทำงานเอง แสวงหางาน และทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงานต่าง ๆ ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความขยัน ประหยัด และอดทน ฯลฯ เป็นสิ่งที่ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การทำงานในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอจนเกิดเป็นนิสัย

3. มีการปรับปรุงงานอยู่เสมอ การปรับปรุงงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอเป็นเรื่องหนึ่งของการจัดการ ขั้นตอนการปรับปรุงเริ่มจากการให้วิเคราะห์งานเพื่อหาข้อบกพร่อง หาทางเลือกในการแก้ปัญหา และเลือกทางเลือกต่อนั้นจึงนำทางเลือกมาปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้นตามลำดับ โดยใช้ทักษะในการแสวงหาความรู้ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เข้าช่วย ให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 โครงสร้างหลักสูตรกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ

โครงสร้างหลักสูตรกลุ่มการงาน และพื้นฐานอาชีพ ได้ปรับปรุงให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น โดยกำหนดให้ทุกชั้นมีงานเลือก เพื่อให้ผู้เรียนได้เลือกได้ตามความสนใจ ความถนัด และสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น ส่วนงานบังคับนั้นให้เรียนชั้นละ 2 งาน คือ งานบ้าน และงานเกษตร

สำหรับงานเลือกในชั้นป.1 - 4 มุ่งให้เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ ส่วนชั้นป. 5 - 6 นั้นเป็นการเตรียมผู้เรียนไปสู่อาชีพ ฉะนั้นงานเลือกในชั้นป. 1 - 4 และป. 5 - 6 จึงมีความสอดคล้องกัน ดังนี้

1. ชั้นป. 1 - 4 งานเลือกมี 2 งาน คือ งานประดิษฐ์ และงานช่างกับงานอื่น

1.1 งานประดิษฐ์และงานช่าง เป็นงานที่ตัดออกจากงานบังคับ (งานที่ทุกคนต้องเรียน) ในโครงสร้างหลักสูตรกลุ่มการงาน และพื้นฐานอาชีพ พุทธศักราช 2521 (ฉบับเดิม) โดยปรับปรุงเนื้อหาส่วนที่ยากเกินกว่าวัย และระดับชั้น เนื้อหาที่เน้นเฉพาะชาย หรือหญิง แล้วจัดเนื้อหาให้เรียนใหม่เป็น 3 เรื่อง คือ งานประดิษฐ์วัสดุ และเศษวัสดุเป็นของเล่น ของใช้ และของประดับตกแต่ง ลักษณะเนื้อหาที่มีความต่อเนื่องกันในแต่ละช่วงชั้น ดังนี้

- ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 2 ให้เรียนงานประดิษฐ์วัสดุ และเศษวัสดุเป็นของเล่น

- ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 - 6 ให้เรียน 3 เรื่อง คือ งานประดิษฐ์วัสดุ และเศษวัสดุ

เป็นของเล่น ของใช้ และของประดับตกแต่ง

1.2 งานอื่น จัดเรื่องไว้ให้เลือกเรียนถึง 3 ประเภท ได้แก่ งานที่ผู้ปกครองหรือท้องถิ่นทำอยู่งานที่นำไปสู่การมีรายได้ตอบแทน และงานที่สนใจ และส่งเสริมเป็นการเฉพาะ งานทั้ง 3 ประเภทเน้นเรื่องของการฝึกปฏิบัติหรือทดลองทำงาน อาจทำในสถานที่ต่าง ๆ เช่น ที่บ้าน หรือสถานประกอบการในท้องถิ่นตามความเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้สัมผัส และมีประสบการณ์ในงานตามสภาพที่เป็นจริง

2. ชั้นป. 5 - 6 งานเลือกมี 2 งาน คือ งานประดิษฐ์ และงานช่าง กับงานที่เตรียมไปสู่อาชีพ ในช่วงชั้นนี้ต้องเน้นงานที่เตรียมไปสู่อาชีพมากกว่างานเลือกประเภทอื่น จึงจัดเป็นงานบังคับเลือก ในการจัดการเรียนการสอนนอกจากจะให้ผู้เรียนเกิดทักษะที่จำเป็นในด้านอาชีพแล้วยังต้องการให้ผู้เรียนได้เห็นโลกกว้างของการทำงาน ซึ่งจะช่วยให้เลือกอาชีพได้เหมาะสมขึ้น

2.1 งานประดิษฐ์ และงานช่าง มีโครงสร้างเนื้อหาเช่นเดียวกับงานประดิษฐ์และงานช่างในชั้นป. 1 - 4 แต่เพิ่มความหลากหลาย และความซับซ้อนของการนำวัสดุ และวิธีการมาใช้ในการประดิษฐ์ให้เหมาะสมกับวัย และระดับชั้น เช่น เพิ่มวิธีประดิษฐ์วัสดุ และเศษวัสดุ ด้วยการฉลุ เลื่อย ตัด ต่อ เป็นต้น

2.2 งานที่เตรียมไปสู่อาชีพ จัดเนื้อหาไว้ 5 แขนงงาน ได้แก่

2.2.1 แขนงงานบ้าน มีเนื้อหาวิชาให้เลือกเรียน 3 หัวข้อใหญ่ ๆ คือ

1. งานอาหาร และโภชนาการ

2. งานเสื้อผ้า

3. งานการเลี้ยงเด็ก

2.2.2 แขนงงานเกษตร มีเนื้อหาวิชาให้เลือกเรียน 15 หัวข้อใหญ่ ๆ คือ

1. การทำสวนผัก

2. การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ

3. การปลูกพืชไร่

4. การทำสวนผลไม้

5. การทำสวนอื่น ๆ	6. การทำนา
7. การขยายพันธุ์พืชเพื่อการจำหน่าย	8. การเลี้ยงสัตว์น้ำ ครึ่งบกครึ่งน้ำ
9. การเลี้ยงสัตว์ปีก	10. การเลี้ยงสัตว์เล็ก
11. การเลี้ยงสัตว์ใหญ่	12. การเลี้ยงสัตว์เลื้อยคลาน
13. การประมง	14. การเกษตรอื่น ๆ
15. การทำไร่นาสวนผสม	

2.2.3 งานประดิษฐ์ มีเนื้อหาวิชาให้เลือกเรียน 5 หัวข้อใหญ่ คือ

1. งานประดิษฐ์ต่าง ๆ
2. งานประดิษฐ์เศษวัสดุเหลือใช้ในท้องถิ่น
3. งานประดิษฐ์ไม้ไผ่
4. งานประดิษฐ์ดอกไม้แห้ง
5. งานประดิษฐ์ที่เป็นเอกลักษณ์ไทย

2.2.4 งานช่าง มีเนื้อหาวิชาให้เลือกเรียน 13 หัวข้อใหญ่ คือ

1. งานเขียนแบบ	2. งานไฟฟ้า
3. งานวิทยุ	4. งานเครื่องยนต์
5. งานโลหะ	6. งานหนัง
7. งานถักทอ	8. งานสาน
9. งานเครื่องปั้นดินเผา	10. งานไม้
11. งานปูน	12. งานทาสี
13. งานพิมพ์	

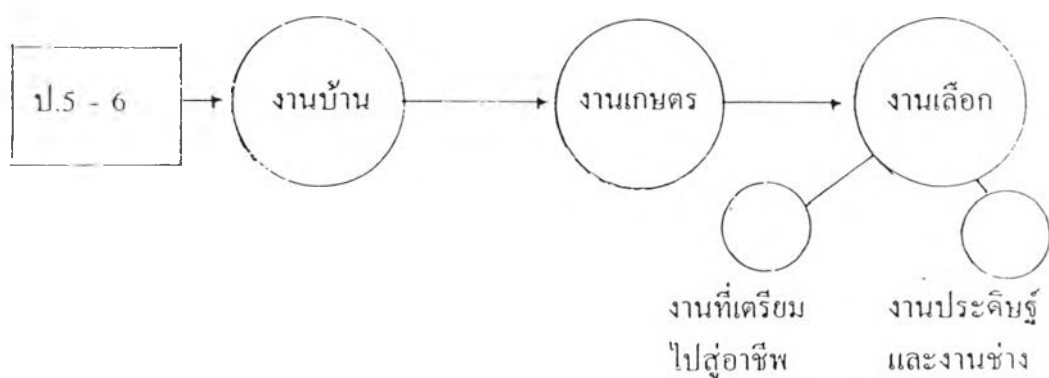
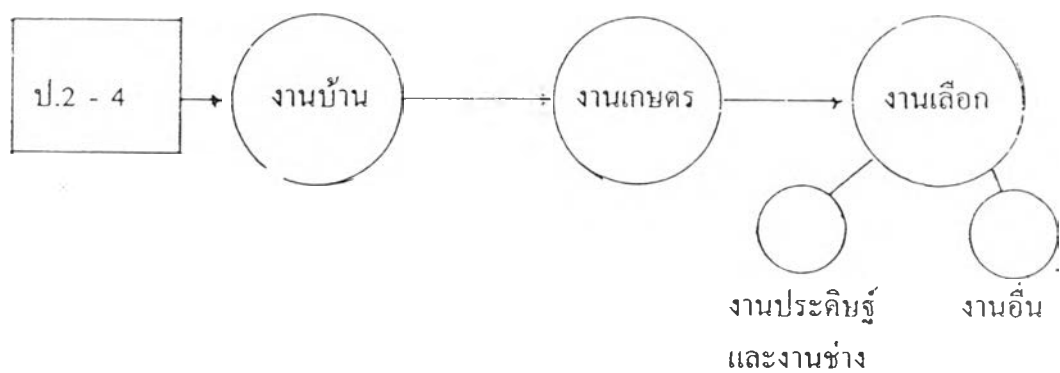
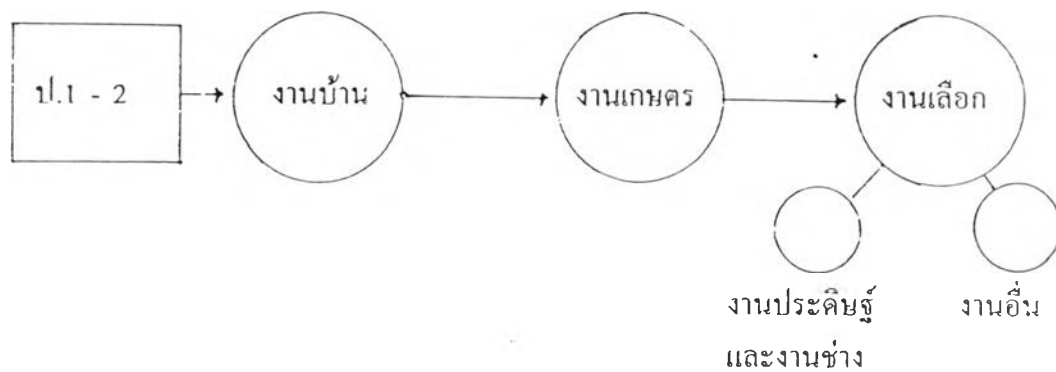
2.2.5 งานอาชีพอื่น ๆ มีเนื้อหาวิชาให้เลือกเรียน 3 หัวข้อใหญ่ ๆ คือ

1. งานซื้อขายบริการ
2. งานเสริมสวย และส่งเสริมความงาม
3. งานอุตสาหกรรมย่อยในท้องถิ่น

ข้อใหญ่ ๆ ของแต่ละแขนงงานจะมีรายวิชาย่อย ๆ ให้เลือกเรียน เช่น ในหัวข้องานซื้อขายบริการ จะมีวิชาให้เลือกเรียน ได้แก่ การขายของหน้าร้าน พนักงานขายน้ำมัน การรับจ้างลับมีด ผู้แทนจำหน่ายสินค้าเร่ การนำเที่ยวในท้องถิ่น การปะยางรถจักรยาน ฯลฯ เป็นต้น ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามความสนใจ ในแต่ละวิชาจะมีเนื้อหาเป็นงานอาชีพสั้น ๆ จบใน

ตัวเอง โดยกำหนดเวลาเรียนได้ 3 วิชา เป็นเวลา 150 คาบ ตลอดปีการศึกษา ทั้งนี้โรงเรียนสามารถพิจารณาแบ่งคาบเวลามาก หรือน้อยตามความเหมาะสมของเนื้อหา และความต้องการของชุมชน

แผนภูมิที่ 8 โครงสร้างหลักสูตรกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ

2.3 อัตราเวลาเรียนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ

- ชั้นป. 1 - 2 เรียนเนื้อหาที่เกี่ยวกับงานบ้าน งานเกษตร 200 คาบ
งานเลือก ซึ่งจะประกอบด้วย งานประดิษฐ์ และงานช่าง และงานอื่น
เวลาเรียน 100 คาบ : 2 งาน
- ชั้นป. 3 - 4 เรียนเนื้อหาที่เกี่ยวกับงานบ้าน งานเกษตร เวลาเรียน 400 คาบ
งานเลือก ซึ่งจะประกอบด้วย งานประดิษฐ์ และงานช่าง และงาน
อื่น เวลาเรียน 200 คาบ : 1 หรือ 2 งาน
- ชั้นป. 5 - 6 เรียนเนื้อหาที่เกี่ยวกับงานบ้าน งานเกษตร เวลาเรียน 600 คาบ
งานเลือก ซึ่งจะประกอบด้วย งานประดิษฐ์ และงานช่าง และงานที่
เตรียมไปสู่อาชีพ เวลาเรียน 300 คาบ : 1 หรือ 2 งาน

2.4 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนให้บรรลุตามเป้าหมายของหลักสูตรกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพต้องเน้นกระบวนการ เพราะจะทำให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง

การสอนโดยเน้นกระบวนการ คือ การสอนเป็นขั้นตอนไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มประสบการณ์ โดยให้ผู้เรียนเป็นผู้ทำกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เอง

กระบวนการที่ควรเน้นในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพได้แก่ กระบวนการฝึกทักษะในการปฏิบัติ กระบวนการทำงาน การทำงานร่วมกับผู้อื่น และกระบวนการ 9 ขั้น ซึ่งกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้เสนอแนะให้ใช้กับกลุ่มประสบการณ์ คือ

1. ตระหนักในปัญหา และความจำเป็น
2. คิดวิเคราะห์วิจารณ์
3. สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย
4. ประเมินและเลือกทางเลือก
5. กำหนดและลำดับขั้นการปฏิบัติ
6. ปฏิบัติด้วยความชื่นชม
7. ประเมินระหว่างปฏิบัติ
8. ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ
9. ประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภูมิใจ

นอกจากนี้แล้วยังมีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอวิธีการจัดการเรียนการสอนนิชากรกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ไว้ดังนี้

ศิริลักษณ์ ศรีกมล และคณะ (2526 : 154 - 156) ได้เสนอแนวทางในการสอนกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ประกอบด้วยวิธีสอนดังนี้

1. การสอนแบบแบ่งกลุ่มทำงาน ให้นักเรียนรู้จักวิธีการทำงานในลักษณะของกระบวนการกลุ่ม รู้จักคิดวางแผน อภิปราย สรุปปัญหา และแก้ปัญหาพร้อมกับสมาชิกในกลุ่ม รู้จักการเป็นผู้นำ และผู้ตาม
2. การสอนแบบอภิปราย ชักถาม เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
3. การสอนแบบค้นคว้าทำรายงาน ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักแหล่งความรู้ และวิธีแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
4. การสอนแบบศูนย์การเรียน นักเรียนรู้จักการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง มีความรู้ความเข้าใจในการทำงานเป็นหมู่คณะ
5. ศึกษาออกสถานที่ เพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง เห็นของจริง
6. การจัดนิทรรศการ เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และเกิดความภูมิใจในผลงานที่ได้มีโอกาสแสดง และภูมิใจในฝีมือ
7. การสอนแบบสาธิต ทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง ศึกษาวิธีปฏิบัติงานตามขั้นตอนอย่างถูกต้อง และรู้จักทำงานอย่างมีลำดับขั้นตอน มีระเบียบในการทำงาน
8. การสอนแบบกำหนดงาน คือ ครูกำหนดหัวข้อหรือกำหนดชิ้นงานให้นักเรียน นักเรียนจะกำหนดกระบวนการทำงานด้วยตนเอง จนสามารถทำงานได้สำเร็จเป็นการฝึกให้นักเรียนมีโอกาสฝึกแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง รู้จักเลือกใช้วัสดุ เครื่องมือด้วยตนเอง และมีโอกาสฝึกทำงานอย่างมีแผน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2527, อ้างถึงในสนม กิจจา , 2527) ได้เสนอแนะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพไว้ว่า

1. สอนให้ได้ตามจุดประสงค์ที่แผนการสอนกำหนดไว้
2. สอนทั้งภาคทฤษฎี และปฏิบัติ โดยเน้นการปฏิบัติมากกว่า
3. สอนโดยใช้เทคนิคหลาย ๆ วิธี เพื่อให้เกิดพฤติกรรมหลาย ๆ ด้านตามที่ต้องการอย่างรวดเร็ว สนุกสนาน ไม่เบื่อหน่าย
4. สอนโดยใช้สื่อประกอบการสอน

5. สอนแล้วต้องมีการวัดผล ประเมินผล และนำมาปรับปรุง

ธีรยุทธ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา (2527) ได้เสนอการจัดการเรียนการสอนกลุ่มการทำงาน และพื้นฐานอาชีพให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตรนั้น ควรจัดการเรียนการสอนดังนี้

1. จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ปัญหา และความต้องการของนักเรียน โรงเรียน และท้องถิ่น
2. จัดการเรียนการสอนเน้นภาคปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี
3. จัดการเรียนการสอนให้สัมพันธ์กันภายในกลุ่ม และระหว่างกลุ่มประสบการณ์
4. จัดการสอนงานเลือกภายหลังงานพื้นฐานในกรณีที่งานเลือกนั้นต้องอาศัยความรู้พื้นฐานที่ต่อเนื่องมาจากงานพื้นฐาน
5. จัดการเรียนการสอนโดยพยายามใช้แหล่งทรัพยากรในชุมชนให้มากที่สุด
6. จัดสถานที่เรียนภาคปฏิบัติทั้งภายใน และภายนอกให้เพียงพอแก่ความต้องการ

จากแนวความคิดของนักการศึกษาหลายท่านที่ได้เสนอแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ พอที่จะสรุปได้ดังนี้

1. ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสในการเลือกเรียนตามความสนใจ ความถนัดของตนเอง
2. พิจารณาเลือกสอนงานเลือกในแต่ละชั้นตามสภาพ และความต้องการของท้องถิ่น ความพร้อมของครู โรงเรียน ผู้ปกครอง และเปิดโอกาสให้นักเรียนมีอิสระในความคิด การตัดสินใจเลือกปฏิบัติงาน
3. เน้นภาคปฏิบัติควบคู่ไปกับภาคทฤษฎี เน้นภาคปฏิบัติเพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้สัมผัสกับบรรยากาศในการทำงาน
4. การนำนักเรียนออกไปนอกสถานที่ หรือไปเที่ยวชมสถานประกอบการ เพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง
5. เน้นกระบวนการทำงานและกระบวนการกลุ่ม
6. เรียงลำดับทักษะการปฏิบัติงานจากง่ายไปยาก จะทำให้นักเรียนไม่เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายต่อการเรียน
7. ประสบการณ์ที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น ควรให้นักเรียนได้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวันได้
8. เตรียมสื่อ และวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อมที่จะปฏิบัติ
9. สอนภาคปฏิบัติด้วยวิธีการสาธิต และใช้ใบงานประกอบการสอน

10. เปิดโอกาสให้นักเรียนทำ หรือฝึกปฏิบัติงานในสถานที่ทำงานจริง ๆ อยู่ภายใต้การดูแลของครู หรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางอาชีพ

2.5 การประเมินผลของกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ

การประเมินผลของกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพเน้นที่กระบวนการทำงานเท่า ๆ กับผลของงาน มีแนวทางที่ปฏิบัติดังต่อไปนี้ (กรมวิชาการ : 2522 : ง)

1. ประเมินผลในขณะปฏิบัติงาน โดยการสังเกตในด้านต่าง ๆ เช่น ลักษณะนิสัย คุณสมบัติและคุณธรรมในการทำงาน กระบวนการทำงาน ความสามารถในการทำงาน และ เจตคติที่มีต่องาน
2. ประเมินผลงานสำเร็จรูป ควรเน้นผลสำเร็จของงาน และการนำผลงานไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ในการประเมินผล นอกจากจะใช้การสังเกต และตรวจผลงานแล้ว ผู้สอนอาจใช้วิธีซักถาม สัมภาษณ์และทดสอบ ฯลฯ ได้ตามความเหมาะสม

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา (2530 : 48) กล่าวถึงการประเมินผลกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพว่าควรจะยึดหลัก 4 ประการ ดังนี้

1. ด้านความรู้ของนักเรียน
2. ด้านเจตคติและกิจนิสัย
3. ด้านทักษะกระบวนการในการทำงาน
4. ด้านการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ โดยเฉพาะงานภาคปฏิบัติ ทุกงาน ต้องมีการประเมินผลงานและสรุปขั้นตอนการทำงานตอนท้ายกิจกรรมเสมอ เพื่อให้ผู้เรียน และผู้สอนมีโอกาสประเมินตัวเองได้ว่าบรรลุผลสำเร็จหรือไม่เพียงใด และครูควรฝึกให้นักเรียนประเมินผลงานกันเอง นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น สามารถอภิปรายข้อบกพร่องและผลสำเร็จของงานระหว่างกัน และกันได้ (อ้างถึงในวันชัย สังข์น้อย : 2532)

สุทธิ ประจักษ์ดี และศิริกุล ไทพิทักษ์ (2525) กล่าวว่า การวัดประเมินผลควรจะต้องกระทำใน 3 ลักษณะ คือ

1. การวัดวิธีการ กระบวนการ และแนวทางปฏิบัติ
2. การวัด และประเมินผลงานขั้นสุดท้าย

3. การวัดทัศนคติ หรือคุณภาพจิตใจของผู้เรียนที่มีต่อการทำงาน

นอกจากนี้ บรูซ ดับบลิว ทักแมน (Bruce W Tuckman อ้างถึงในบุตรศรี นารี, 2535) ได้เสนอเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับการวัดภาคปฏิบัติ (Deciding on a Performance) ไว้ดังนี้

1. สิ่งที่จะวัดต้องมีการปฏิบัติที่แท้จริง
2. ความสามารถที่จะวัดจำเป็นต้องวัดกระบวนการปฏิบัติงาน โดยครูจะต้องสังเกตการปฏิบัติงานของนักเรียนด้วยตนเอง
3. ผลงานขั้นสุดท้ายต้องอยู่ในรูปที่สัมผัสได้ แต่ในกรณีที่วัดการตัดสินใจ หรือความคิด ครูสามารถใช้กระดาษ และดินสอทดสอบได้
4. เมื่อต้องการจะวัดทักษะที่ต้องอาศัยการฝึกปฏิบัติ ตลอดจนถึงการแสดงทักษะที่นักเรียนจะต้องทำให้เห็น จำเป็นต้องใช้แบบวัดภาคปฏิบัติ

2.6 สภาพการจัดการเรียนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร

สำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบทางด้านการศึกษาของกรุงเทพมหานคร ดำเนินการสร้างโรงเรียน จัดหาครู พัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และสื่อการเรียนการสอน ปัจจุบันโรงเรียนที่อยู่ในความดูแลของสำนักงานศึกษามีทั้งสิ้น 430 โรงเรียนกระจายอยู่ทั่วกรุงเทพมหานคร เปิดสอนตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น

โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานครส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในบริเวณที่มีคนอาศัยอยู่กันเป็นชุมชนหนาแน่น จึงทำให้โรงเรียนมีสภาพพื้นที่ที่คับแคบ ให้บริการด้านการศึกษาแก่ประชาชนในชุมชน หรือชุมชนบริเวณใกล้เคียง เพื่อสะดวกต่อการเดินทางไปเรียนของเด็ก ๆ เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นได้ยึดหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) เป็นแม่บท โดยมีจุดมุ่งหมายให้เด็กอ่านออก เขียนได้ คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ มุ่งให้ผู้เรียนที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข โดยการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเอง และครอบครัวได้ตามอัธยาศัย (เพียงตา ขบวน, 2539) เนื้อหาสาระจึงมี 5 กลุ่มประสบการณ์ใหญ่ คือ กลุ่มทักษะ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ และกลุ่มประสบการณ์พิเศษ

กลุ่มการเรียนรู้และพื้นฐานอาชีพเป็นกลุ่มประสบการณ์ที่สำนักการศึกษาตระหนักในความสำคัญ เพราะเป็นการเตรียมผู้เรียนให้พร้อมที่จะประกอบอาชีพได้ ทั้งที่เป็นอาชีพอิสระ หรือ อาชีพรับจ้าง ทั้งในส่วนที่ต้องให้ความรู้พื้นฐาน และทักษะอย่างง่าย ๆ ตามความต้องการ และ ความสามารถของผู้เรียน เน้นหนักในด้านปูพื้นฐาน สร้างความสนใจ และความสำนึกในความ สำคัญของงานอาชีพ รวมทั้งการสร้างทัศนคติที่ดีต่องานอาชีพ (ถาวร บัวศรี, 2521) จึงจัด การเรียนการสอนกลุ่มการเรียนรู้และพื้นฐานอาชีพ 3 งาน คือ งานบ้าน งานเกษตร และงานเลือก

การจัดการเรียนการสอนกลุ่มการเรียนรู้และพื้นฐานอาชีพในโรงเรียนสังกัดสำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร ประสบกับปัญหา และอุปสรรคหลายประการ จากการวิจัยของเพียงตา ขบวน , 2539) พบว่า

1. ครูกลุ่มการเรียนรู้และพื้นฐานอาชีพเป็นเพศหญิง และครูที่สอนส่วนใหญ่ไม่เคยเข้ารับการอบรมการสอนกลุ่มการเรียนรู้และพื้นฐานอาชีพ และสอนเพราะความจำเป็นที่โรงเรียนไม่สามารถจัดหาครูเฉพาะกลุ่มวิชาได้
2. ผู้บริหารโรงเรียนให้ความสำคัญต่อการเรียนการสอนกลุ่มการเรียนรู้และพื้นฐานอาชีพน้อยกว่ากลุ่มประสบการณ์อื่น ๆ
3. ครูมีเวลาจำกัดในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
4. ครูผู้สอนมีภาระงานนอกเหนือจากการสอนมาก ส่งผลให้ครูมีเวลาในการเตรียม การสอนได้ไม่มากเท่าที่ควร จึงทำให้ไม่ได้มีการจัดเตรียมใบงาน
5. ขาดงบประมาณในการซ่อมแซมอุปกรณ์ และจัดหาอุปกรณ์ที่จะนำมาใช้ในการ จัดการเรียนการสอน
6. นักเรียนบางคนขาดแคลนทุนทรัพย์ในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ตามที่ครูได้มอบหมาย จึงทำให้ไม่สามารถร่วมกิจกรรมบางกิจกรรมได้
7. ผู้ปกครอง และนักเรียนไม่เห็นความสำคัญต่อการเรียนกลุ่มการเรียนรู้และพื้นฐาน อาชีพ
8. ขาดแคลนสถานที่ฝึกปฏิบัติงาน

รักษาภา อมาตยกุล (ศึกษานิเทศก์, 2543) กล่าวถึงสภาพการจัดการเรียนการสอนกลุ่ม การเรียนรู้และพื้นฐานอาชีพในโรงเรียนสังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร ดังนี้

“การจัดการเรียนการสอนกลุ่มการเรียนรู้และพื้นฐานอาชีพในโรงเรียนสังกัดสำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร จัดตามสภาพ และความพร้อมของโรงเรียน และความสนใจของนักเรียน

โดยเฉพาะในวิชางานเลือกจะประกอบด้วย 2 แขนงงาน ซึ่งโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่จะเปิดสอนในแขนงงานประดิษฐ์ และงานช่างมากกว่าที่จะเลือกสอนในแขนงงานที่เตรียมไปสู่อาชีพ เพราะมีครูที่มีความรู้ ความชำนาญ ส่วนงานที่เตรียมไปสู่อาชีพจะเปิดสอนในวิชาเกษตร ซึ่งมีเพียง 60 โรงเรียนเท่านั้นจากจำนวนโรงเรียน 430 โรงเรียนที่สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร เพราะโรงเรียนเหล่านี้มีพื้นที่อยู่รอบนอกกรุงเทพมหานคร จึงทำให้โรงเรียนมีบริเวณกว้างขวางสามารถเปิดสอนวิชางานที่เตรียมไปสู่อาชีพวิชาเกษตรได้

ปัญหาของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่พบมีดังนี้

1. นักเรียนไม่สามารถหาวัสดุอุปกรณ์ที่จะนำมาปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายจากครู
2. งบประมาณสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอนมีน้อย
3. แขนงงานที่เตรียมไปสู่อาชีพขาดครูผู้ชำนาญงานทางด้านอาชีพ
4. ผู้ปกครอง และนักเรียนไม่เห็นความสำคัญของการเรียนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ
5. พื้นที่ของโรงเรียนมีจำกัด ทำให้ไม่มีพื้นที่เพียงพอสำหรับการฝึกปฏิบัติ

3. ความรู้เกี่ยวกับมัคคุเทศก์

3.1 ประวัติความเป็นมาของมัคคุเทศก์

ความเป็นมาของมัคคุเทศก์ในประเทศไทย เริ่มมีในปี พ.ศ. 2502 รัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ประกาศตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ.ส.ท.) ปัจจุบันคือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ท.ท.ท.) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศ จึงทำให้ธุรกิจการท่องเที่ยวเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ ในภาครัฐบาลปรากฏว่าการ รถไฟแห่งประเทศไทยได้จัดกิจกรรมการนำเที่ยวจังหวัดต่าง ๆ ตามเส้นทางของการรถไฟ โดยมีเจ้าหน้าที่กรมโฆษณาการ หรือกรมประชาสัมพันธ์ในปัจจุบัน มีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่มัคคุเทศก์ ส่วนภาคเอกชนนั้นก็ได้มีการจัดตั้งบริษัทนำเที่ยวขึ้นหลายบริษัท จึงทำให้มีความจำเป็น และความต้องการมัคคุเทศก์ที่มีความรู้ความสามารถ และมีมาตรฐานมากขึ้น ดังนั้นองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงได้ร่วมมือกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดทำหลักสูตรอบรมมัคคุเทศก์ และเปิดอบรมมัคคุเทศก์อาชีพรุ่นที่ 1 ขึ้น ในปี พ.ศ. 2504 หลังจากนั้นก็ได้ร่วมมือกับมหาวิทยาลัย ศิลปากรเพิ่มขึ้นอีกสถาบันหนึ่งเมื่อ พ.ศ. 2516 เพื่อผลิตเปลี่ยนกันจัดอบรมมัคคุเทศก์อาชีพ ซึ่งปกติอบรมปีละหนึ่งรุ่นตลอดมาจนถึงขณะนี้

ปัจจุบันสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาหลายสถาบันรวมทั้งวิทยาลัยครู ได้บรรจุวิชาที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว และมัคคุเทศก์เพิ่มไว้ในบางหลักสูตร ทั้งนี้เพื่อให้นักศึกษาสามารถปฏิบัติงาน หรือประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ได้ด้วย

3.2 ความหมายของ “มัคคุเทศก์”

สุภาพร มากแจ้ง (2539) กล่าวว่า มัคคุเทศก์เป็นคำสมาสของคำ มัคคุ (ทาง) กับ อุทุเทศก (ผู้ชี้แนะ) แปลตามศัพท์ว่า ผู้นำทาง ใช้หมายถึง ผู้ทำหน้าที่นำเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Guide , Tourist Guide , Courier หรือ Tour Leader

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2537) กล่าวว่า มัคคุเทศก์เป็นคำสนธิระหว่างคำ “มัคคุ” กับคำว่า “อุเทศก์” ซึ่งตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Guide อันหมายถึง ผู้นำทาง ผู้ชี้ทาง ผู้นำเที่ยว มัคคุเทศก์จะเป็นผู้ทำหน้าที่พานักท่องเที่ยวต่างถิ่นไปท่องเที่ยวตามสถานที่ที่นักท่องเที่ยวต้องการ และทำหน้าที่ชี้แจง อธิบายตอบคำถามที่นักท่องเที่ยวถาม

วิริยาภา ช่างเรียน (2535) ให้ความหมายคำว่า มัคคุเทศก์ คือ ผู้ชี้ทาง

บุปผา คุมมานนท์ (2529) กล่าวว่า มัคคุเทศก์ (มัคคุ + อุทุเทศก) เป็นคำในภาษาบาลี แปลว่า ผู้นำทาง ผู้ชี้ทาง ผู้นำเที่ยว ตรงกับคำว่า Tourist Guide หรือนิยมเรียกโดยย่อว่า Guide

ชำนาญ ม่วงทิม (ม.ป.พ.) ให้ความหมายคำว่า มัคคุเทศก์ คือ ผู้นำทาง ผู้ชี้ทาง ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Guide มัคคุเทศก์เป็นผู้ทำหน้าที่พานักท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่าง ๆ ตลอดจนชี้แจง อธิบาย ตอบคำถาม และอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว

จากความหมายตามที่มีผู้กล่าวไว้ข้างต้น พอที่จะสรุปได้ว่า มัคคุเทศก์ คือ ผู้ชี้ทาง หรือ ผู้นำทางให้แก่นักท่องเที่ยวไปท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยว พร้อมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว ตลอดจนเป็นผู้คอยดูแล อำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว

3.3 ความสำคัญของมัคคุเทศก์ที่มีต่อการท่องเที่ยว

ประหยัด ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา (2525) กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยว คือ การเคลื่อนที่ของคนจากที่อยู่เดิมไปยังจุดหมายปลายทางอีกแห่งหนึ่ง เป็นการเดินทางไปแล้วกลับ โดยใช้เวลาเพียงชั่วคราว เพื่อพำนัก ณ จุดหมายปลายทาง พร้อมกับแสวงหาความสุข ความสบาย ในช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้วเดินทางกลับ

จีระ กาญจนศักดิ์ และคณะ (2541) ให้ความหมายของการท่องเที่ยว คือ การเดินทางพักผ่อนหย่อนใจ หรือ เพื่อหาความสนุกสนาน การประชุมสัมมนาเพื่อศึกษาหาความรู้ เพื่อการศึกษา เพื่อการติดต่อธุรกิจตลอดจนการเยี่ยมเยียนญาติมิตร

จากความหมายข้างต้น สรุปความหมายของคำว่า การท่องเที่ยว คือ การเดินทางจากที่อยู่เดิมไปยังอีกสถานที่หนึ่ง เพื่อไปพักผ่อนหย่อนใจ หรือประชุมสัมมนา ในช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้วเดินทางกลับ

การท่องเที่ยวจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ คน สถานที่ท่องเที่ยว และเวลา

คน หมายถึง นักท่องเที่ยวหรือผู้เดินทาง

สถานที่ หมายถึง จุดหมายปลายทาง หรือจุดผ่านที่จะเดินทางไป

เวลา หมายถึง ระยะเวลาที่พำนัก หรือแสวงหาความสุขสบาย หรือประกอบธุรกิจ

(บุปผา คุมมานนท์, 2528 : 2)

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว หมายถึง อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หรือต่อเนื่องจากการท่องเที่ยว (บุปผา คุมมานนท์, 2528 : 2)

ในปัจจุบันนี้ธุรกิจการท่องเที่ยวมีความสำคัญชนิดหนึ่ง เพราะเป็นธุรกิจที่ทำรายได้นำเงินตราจากต่างประเทศเข้ามาในประเทศเป็นจำนวนมาก ยังก่อให้เกิดอาชีพหลายแขนง และเกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจอีกทั้งยังเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณีของชาติ (จีระ กาญจนศักดิ์ และคณะ, 2541)

บุคคลที่มีความสำคัญต่อธุรกิจนำเที่ยว คือ มัคคุเทศก์ ซึ่งมีผู้กล่าวถึงความสำคัญของ มัคคุเทศก์ที่มีต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ดังนี้

จุลสารประชาสัมพันธ์สมาคมมัคคุเทศก์อาชีพ (2531 : 3) ได้กล่าวถึงความสำคัญของ มัคคุเทศก์ไว้ว่า มัคคุเทศก์เป็นผู้ที่มีความสำคัญในด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไม่น้อยกว่า บุคลากรอื่น ๆ เนื่องจากเป็นผู้ที่คอยอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนคอยชี้แนะ อธิบายสิ่งต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวทราบ ตามธรรมดา นักท่องเที่ยวย่อมเป็นคนแปลกหน้าในท้องถิ่น ไม่คุ้นเคยถึงสถานที่ และผู้คน ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ถ้าหากนักท่องเที่ยวไปชม สถานที่ตามลำพังโดยไม่มีมัคคุเทศก์คอยช่วยเหลือย่อมเกิดความยากลำบาก หรือได้รับประโยชน์ จากการท่องเที่ยวไม่คุ้มกับเวลา และเงินทองที่เสียไป ฉะนั้นนักท่องเที่ยวจึงต้องการมัคคุเทศก์เป็น ผู้นำทางให้ ยิ่งเป็นการเดินทางต่างถิ่นมากเท่าใดความจำเป็นในการต้องการมัคคุเทศก์ก็ยิ่ง มากขึ้น

บุปผา คุมมานนท์ (2528 : 3) กล่าวถึง ความสำคัญของมัคคุเทศก์ดังนี้

1. ทำให้การท่องเที่ยวได้ทั่วถึงมากกว่า และไม่ละเลยสิ่งที่สำคัญ ๆ
2. ทำให้เข้าใจเรื่องราวความเป็นมา ประวัติศาสตร์ และพงศาวดารได้ถูกต้องมากกว่า
3. คำนวณระยะเวลาที่จะใช้ในการท่องเที่ยวได้แน่นอนกว่า
4. นักท่องเที่ยวจะเกิดความปลอดภัยมากกว่า ทั้งด้านสวัสดิภาพ และทรัพย์สิน
5. การมีมัคคุเทศก์ช่วยให้ประหยัดมากกว่าไม่มี
6. ช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวก และสบายใจกว่า
7. ช่วยให้การท่องเที่ยวนั้นเกิดการประทับใจ และฝังใจมากกว่า

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2537 : 42) กล่าวถึงความสำคัญของมัคคุเทศก์เป็นสองทาง ได้แก่

1. ความสำคัญต่อนักท่องเที่ยว ได้มีผู้กล่าวว่า มัคคุเทศก์ที่ดีจะต้องแสดงบทบาทคุณ นกจิตวิทยา นักแสดง และนักการทูต ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง และจะขอกล่าวถึงที่ละ บทบาทตามลำดับ

- 1.1 บทบาทครู มีหน้าที่ในการอธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว และ ตอบคำถามของนักท่องเที่ยวให้กระจ่างชัดในระดับหนึ่ง ดังนั้นมัคคุเทศก์ควรมีความรู้ในสิ่ง ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชุมชนของตน เช่น จำนวนประชากร ประวัติของชุมชน สถานที่ที่ควรชม เทศกาลต่าง ๆ

1.2 บทบาทนักจิตวิทยา สิ่งที่มีคฤเทศก์จะต้องใช้หลักจิตวิทยาพิจารณา คือ การเรียนรู้ถึงธรรมชาติ และความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละชาติแต่ละภาษา และหากลยุทธ์ปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านั้นให้สอดคล้องกับความต้องการที่ต่างกันไป

1.3 บทบาทนักแสดง การเดินทางไกลบางครั้งต้องใช้เวลายาวนานอาจทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย หากมีคฤเทศก์มีความสามารถในการจัดรายการสนทนา การสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยวก็อาจทำให้นักท่องเที่ยวคลายความเบื่อหน่าย ถึงเวลาในการเดินทางได้ การจะทำเช่นนี้ได้มีคฤเทศก์จะต้องใช้บทบาทของนักแสดง เช่น นักร้อง นักเต้น การนำเกมส์

2. ความสำคัญต่อแหล่งท่องเที่ยว มีคฤเทศก์เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวก็จะซึมซับเอาลักษณะเช่นนั้นไปเป็นภาพของตัวแทนของคนในชุมชนนั้น ในเวลาอันสั้นบุคคลที่นักท่องเที่ยวพบติดต่อกันมากที่สุด คือ มีคฤเทศก์ ข้อมูล และภาพพจน์ที่ได้รับอาจถูกหรือผิด ดี หรือเลว นักท่องเที่ยวไม่มีโอกาสจะตรวจสอบสิ่งที่มีคฤเทศก์เล่า อธิบาย หรือแสดงออกจึงเปรียบเสมือนภาพสะท้อนของคน และชุมชนนั้น จะกล่าวถึงความสำคัญเป็น 2 ประเด็น

2.1 บทบาทนักพูด สร้างภาพพจน์ที่ดีให้แก่นักท่องเที่ยว โดยการให้ข้อมูลที่ถูกต้อง มีความจริงใจ และปรารถนาดีต่อกับนักท่องเที่ยว มีน้ำใจ ซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพ

2.2 บทบาทนักอนุรักษ์ มีคฤเทศก์จะต้องให้ความเคารพต่อทรัพยากรการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติอันสวยงามแปลกตา สิ่งที่มีมนุษย์สร้าง วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต การทำลายสิ่งเหล่านี้เท่ากับทำลายอาชีพ ไม่ว่าจะทำด้วยตนเอง หรือปล่อยให้ นักท่องเที่ยวทำ ในฐานะเจ้าของบ้าน เจ้าของทรัพย์สิน มีคฤเทศก์จะต้องคอยสอดส่องดูแล สถานที่ท่องเที่ยวอันเป็นสิ่งที่ทำให้ตนมีอาชีพ มีงานทำ ไม่ให้ถูกทำลาย ไม่ชักชวนนักท่องเที่ยว ทำสิ่งผิดกฎหมาย

สรุปความสำคัญของมีคฤเทศก์ที่มีต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้ดังนี้

1. ทำให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวครบตามสถานที่สำคัญ ๆ
2. ทำให้นักท่องเที่ยวไม่เสียเวลาหาเส้นทาง
3. ช่วยให้นักท่องเที่ยวประหยัด ลดค่าใช้จ่าย
4. นักท่องเที่ยวได้รับความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว นั้น ๆ
5. นักท่องเที่ยวได้รับความสนุกสนาน และความประทับใจในการท่องเที่ยว
6. แนะนำการปฏิบัติตนที่ถูกต้องเพื่อไม่ให้นักท่องเที่ยวทำลายทรัพยากรการท่องเที่ยว
7. นักท่องเที่ยวจะได้รับความปลอดภัย และความสะดวกสบาย

3.4 คุณสมบัติของมัคคุเทศก์

มัคคุเทศก์เป็นผู้ที่ให้บริการ ดังนั้น ผู้ที่เป็นมัคคุเทศก์ที่ดีควรมีคุณสมบัติของผู้ให้บริการ มีผู้กล่าวถึง คุณสมบัติที่จำเป็นที่มัคคุเทศก์ที่ดีควรมีดังนี้

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2539) กล่าวว่า มัคคุเทศก์ที่ดีควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. มีมนุษยสัมพันธ์ดี (Relationship) ได้แก่ ความสามารถในการสร้างความประทับใจและการผูกมิตรกับผู้อื่น มีลักษณะเป็นบุคคลที่มองโลกในแง่ดี สดชื่นร่าเริง มีน้ำใจ มีความเอื้อเฟื้อ ห่วงใยผู้อื่น มีอัธยาศัย ไม่ก้าวร้าว
2. มีบุคลิกภาพดี คือ มีร่างกายสมบูรณ์ ไม่อ้วน หรือผอมจนเกินไป มีความคล่องแคล่วว่องไว กระฉับกระเฉง มีอารมณ์มั่นคงเยือกเย็น แต่งกายได้เหมาะสมกับกาลเทศะ และวาจาสุภาพ
3. มีความรู้ดี คือ ต้องสนใจสิ่งรอบตัว ช่างสังเกต รักการค้นคว้า เป็นนักอ่าน เป็นนักฟัง มีความจำดี และรู้จักวิเคราะห์แยกแยะเหตุผลข้อเท็จจริง
4. มีวาทศิลป์ คือ มีน้ำเสียงชัดเจน แจ่มใสชวนฟัง มีจังหวะลีลาการพูด ใช้ระดับภาษาได้เหมาะสมกับผู้ฟัง ใช้ภาษาถูกต้องสื่อความหมายได้ชัดเจนตรงประเด็น ลำดับการพูดดี และสามารถเฝ้าความสนใจของผู้ฟัง และทำให้ติดตามฟังจนจบโดยไม่เบื่อหน่าย
5. มีความรักงาน มัคคุเทศก์ที่มีความรักงาน จะรักที่จะให้ความดูแลนักท่องเที่ยว รักที่จะอธิบาย กระตือรือร้นที่จะนำนักท่องเที่ยวไปชมสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่แปลกใหม่ ยินดีที่จะหยิบยื่นประสบการณ์ที่ดีที่สุดที่มีค่าแก่นักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ และรักที่จะค้นคว้าหาความรู้ เพื่อจะให้ผลงานของตนมีประสิทธิภาพ และพอใจที่จะพัฒนางานของตน

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (2539) ได้กล่าวว่าผู้จะเป็นมัคคุเทศก์ได้ต้องมีลักษณะ ดังนี้

1. ไม่โหดร้าย
2. ไม่มีมือไว
3. ไม่ใจเร็ว
4. ไม่ขี้บ่น
5. ไม่หมดสติ

เสงี่ยม เอกโชติ (2525) มัคคุเทศก์อาวุโส และเป็นผู้ก่อตั้งสมาคมมัคคุเทศก์อาชีพ ปัจจุบันเป็นผู้จัดการฝ่ายบริการของ “อาเชียนทัวร์” กล่าวถึงมัคคุเทศก์ที่ดีว่า

1. ต้องเป็นผู้นำที่ดี
2. ต้องรับผิดชอบดี
3. ต้องรักงาน

ทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์ ได้ให้ข้อเสนอแนะบางประการสำหรับมัคคุเทศก์ไว้ดังนี้

1. มีความเป็นกันเอง
2. ลดความเห็นแก่ตัว
3. เอาใจใส่นักท่องเที่ยวทุกคนเป็นกลุ่ม
4. ยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ
5. สดชื่น ร่าเริง มีอารมณ์ขัน
6. รู้ให้จริง
7. จำชื่อเขาให้ได้ เรียกชื่อเขาให้ถูก
8. หัดเป็นนักอ่าน และสังเกตจดจำ
9. เป็นนักฟังที่ดี
10. สร้างทัศนคติที่ดีต่อประเทศไทย

จากความคิดเห็นข้างต้น พอที่จะสรุปคุณสมบัติของผู้ที่เป็นมัคคุเทศก์ที่ดีได้ดังนี้

1. ต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี
2. มีบุคลิกภาพดี
3. มีความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวดี
4. มีความรัก และภาคภูมิใจในอาชีพมัคคุเทศก์
5. มีความซื่อสัตย์ต่ออาชีพ และหน้าที่
6. มีมนุษยสัมพันธ์ดี
7. เป็นผู้ที่มีอุปนิสัยร่าเริง มีอารมณ์ขัน
8. เป็นผู้ที่มีไหวพริบ

3.5 บทบาท และหน้าที่ของมัคคุเทศก์

เกกิง สวาสดิพันธ์ (2525) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของมัคคุเทศก์ไว้ดังนี้

1. เป็นตัวแทนของชาติ สร้างภาพพจน์ที่ดีให้แก่ชาติ และหลีกเลี่ยงที่จะทำให้อภาพพจน์เสียให้นักท่องเที่ยวเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณี และชีวิตความเป็นอยู่ ให้นักท่องเที่ยวเข้าใจในสถาบันต่าง ๆ ของชาติ
2. รับผิดชอบงานที่ตนได้รับมอบหมาย
3. ปฏิบัติงานในหน้าที่มัคคุเทศก์ให้สมบูรณ์ คอยดูแลอำนวยความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยว อธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับสถานที่นำชม ดูแลความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ให้คำแนะนำในการซื้อของแก่นักท่องเที่ยว

3.6 ขั้นตอนการปฏิบัติหน้าที่มัคคุเทศก์

การปฏิบัติงานนำเที่ยวของมัคคุเทศก์ มีขั้นตอนต่าง ๆ นับตั้งแต่ก่อนออกไปรับนักท่องเที่ยว ณ จุดนัดหมาย จนกระทั่งเสร็จสิ้นการนำเที่ยว ไททิวรี่ พงศะบุตร และ วิลลาสวงค์ พงศะบุตร ได้แบ่งขั้นตอนการปฏิบัติงานของมัคคุเทศก์ออกเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ ๆ ดังนี้

1. การปฏิบัติหน้าที่ก่อนออกไปรับนักท่องเที่ยว
 - 1.1 ตรวจสอบรายละเอียดในใบสั่งงานที่ได้รับจากบริษัทนำเที่ยว เกี่ยวกับการปฏิบัติงาน เช่น จะต้องไปรับนักท่องเที่ยว ณ จุดใด มีจำนวนนักท่องเที่ยวกี่คน พานักท่องเที่ยวไปชมสถานที่ใด และมีการรับประทานอาหารที่ใด เป็นต้น
 - 1.2 ตรวจสอบความเรียบร้อยของยานพาหนะที่ใช้ในการเดินทาง เช่น ความสะอาดของที่นั่ง ห้องสุขา เครื่องขยายเสียง รวมทั้งสิ่งของต่าง ๆ ที่จะแจกให้นักท่องเที่ยว เช่น อาหารกล่อง ผ้าเย็น
 - 1.3 ตรวจสอบเอกสารต่าง ๆ ที่ต้องใช้ในการเดินทาง เช่น หนังสือ หรือบัตรอนุญาตให้เข้าชมสถานที่
 - 1.4 ตรวจสอบสมุดพกจดหมายเลขโทรศัพท์ที่ขอบุคคลที่จะติดต่อด้วย สถานที่ และหน่วยงานต่าง ๆ
 - 1.5 ออกเดินทางไปรับนักท่องเที่ยว ณ จุดหมายให้ตรงตามกำหนดเวลาที่แจ้งไว้
2. การปฏิบัติหน้าที่ระหว่างการเดินทาง
 - 2.1 ตรวจสอบจำนวน และชื่อของนักท่องเที่ยว ให้ตรงกับใบรับงานจากบริษัทก่อนเริ่มออกเดินทางไปชมสถานที่

- 2.2 จัดที่นั่งให้กับนักท่องเที่ยวให้เหมาะสม
- 2.3 เมื่อเริ่มออกเดินทาง ให้กล่าวต้อนรับแก่นักท่องเที่ยว พร้อมกับแนะนำชื่อของ มัคคุเทศก์ และคนขับให้นักท่องเที่ยวทราบ
- 2.4 อธิบายกำหนดการ และเส้นทางการเดินทางอย่างคร่าว ๆ พร้อมกับจุดสำคัญ ๆ ที่ จะจอดแวะชมระหว่างทาง
- 2.5 ให้คำอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น หรือ
- 2.6 เมื่อใกล้จะถึงจุดแวะชมสถานที่ใด ๆ มัคคุเทศก์ควรอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับสถานที่ นั้น ๆ โดยสังเขปเสียก่อน เพื่อเป็นการประหยัดเวลาเข้าชม และเพื่อปูพื้นฐานความรู้ความเข้าใจ ของนักท่องเที่ยวก่อนเห็นสถานที่จริง
- 2.7 ก่อนลงจากยานพาหนะไปยังสถานที่แวะชม มัคคุเทศก์จะต้องบอกเวลาและ สถานที่ที่กลับมาขึ้นยานพาหนะให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบอย่างทั่วถึง
- 2.8 ให้มัคคุเทศก์ยืนอยู่ใกล้ประตูทางขึ้นลงยานพาหนะ เพื่อช่วยดูแลนักท่องเที่ยว
- 2.9 พานักท่องเที่ยวเที่ยวชมสถานที่สำคัญ
- 2.10 การให้คำอธิบาย ควรชัดเจนเข้าใจได้ง่าย ไม่ยืดเยื้อจนเกินไป
- 2.11 แนะนำให้นักท่องเที่ยวทราบถึงวิธีการปฏิบัติบางอย่างที่ควรทราบ เมื่อเข้าชม สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือสถานที่ควรเคารพ
- 2.12 กำชับให้นักท่องเที่ยวระมัดระวังอุบัติเหตุจากการจลาจลขณะเดินไปตามจุดต่าง ๆ
- 2.13 หากมีการแวะรับประทานอาหารระหว่างทาง หรือมีการพักรวม มัคคุเทศก์ควร ไตรศัพท์ยืนยันกับร้านอาหาร และโรงแรมก่อนเดินทางไปถึง
- 2.14 ดูแลอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวระหว่างเดินทางในยานพาหนะ เช่น เครื่องดื่ม
- 2.15 พยาบาลนักท่องเที่ยวในกรณีที่นักท่องเที่ยวเกิดเจ็บป่วยกะทันหัน หรือได้รับ อุบัติเหตุ
- 2.16 มัคคุเทศก์ต้องประสานงานกับร้านอาหาร และโรงแรมที่พัก ในการจัดรายการ อาหารให้ตรงกับที่ระบุไว้ในรายการนำเที่ยว หรือตามความต้องการของนักท่องเที่ยว ไม่ควรให้ นักท่องเที่ยวรอนาน
- 2.17 นำนักท่องเที่ยวไปตามรายการต่าง ๆ ที่ระบุไว้ในการนำเที่ยวอย่างเคร่งครัด
- 2.18 หากมีรายการนำชมโรงงาน หรือร้านจำหน่ายสินค้าหัตถกรรม และของที่ระลึก มัคคุเทศก์พึงระมัดระวังคำพูด มิให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกว่าถูกบังคับ หรือชี้ชวนให้ซื้อ เพื่อ รับผลประโยชน์ตอบแทน

3. การปฏิบัติหน้าที่เมื่อสิ้นสุดการเดินทาง

3.1 กล่าวคำขอบคุณ

3.2 เตือนมิให้นักท่องเที่ยวลืมสิ่งของใด ๆ ไว้ในยานพาหนะที่โดยสาร

3.3 ส่งนักท่องเที่ยวกลับโรงแรมที่พัก หรือจุดหมายปลายทาง

3.4 หลังจากส่งนักท่องเที่ยวแล้ว ให้ตรวจดูความเรียบร้อยบนยานพาหนะ

3.5 จัดทำรายงานการปฏิบัติงานเสนอต่อบริษัทนำเที่ยว

3.7 จรรยาบรรณของมัคคุเทศก์

จรรยาบรรณ ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525) คือ สิ่งอันพึงประพฤติปฏิบัติ

สุภาพร มากแจ้ง (2534) ได้กล่าวถึงความหมายของจรรยาบรรณของมัคคุเทศก์ คือ ข้อพึงประพฤติปฏิบัติของมัคคุเทศก์ เพื่ออ้างไว้ซึ่งเกียรติภูมิของสถานภาพแห่งวิชาชีพ ทำให้อาชีพมัคคุเทศก์เป็นอาชีพที่มีเกียรติได้รับการยกย่องนับถือในฐานะเป็นตัวแทนของประเทศ และชนชาวไทยเป็นทูตวัฒนธรรม และทูตสันติภาพ

ข้อพึงประพฤติปฏิบัติของมัคคุเทศก์ ได้แก่

1. ความตระหนักในหน้าที่ และความรับผิดชอบ มัคคุเทศก์พึงปฏิบัติหน้าที่ของตน โดยเต็มกำลังความสามารถ และมีความรับผิดชอบตลอดเวลาที่ปฏิบัติงาน จนกระทั่งส่งนักท่องเที่ยวสู่ที่พักโดยสวัสดิภาพ ไม่ทอดทิ้งให้นักท่องเที่ยวเผชิญโชคโดยลำพัง

2. ความซื่อสัตย์สุจริต มัคคุเทศก์ไม่พึงปล่อยให้ความโลภ ความเห็นแก่ได้เข้าครอบงำ และถือโอกาสจากความไว้วางใจของนักท่องเที่ยวทำให้นักท่องเที่ยวเสียประโยชน์ เช่น นำนักท่องเที่ยวไปซื้อของเฉพาะร้านที่จ่ายค่าพาหนะพิเศษให้มัคคุเทศก์ โดยไม่คำนึงถึงคุณภาพของสินค้ากับราคาที่นักท่องเที่ยวต้องจ่าย

3. ความรู้จักประมาณตน มัคคุเทศก์พึงเข้าใจว่าตนอยู่ในฐานะผู้ให้บริการ นักท่องเที่ยวเป็นผู้รับบริการเปรียบเสมือนนายจ้าง จึงไม่ควรตีตนเสมอกับนักท่องเที่ยวทั้งด้วยกิริยาท่าทาง ความประพฤติ และวาจา เช่น ไม่ตะโกน หรือตบมือดัง ๆ เพื่อเรียกนักท่องเที่ยว ไม่แสดงอาการขัดเคืองหรือเปื้อนหน้าเมื่อนักท่องเที่ยวพลาดเวลานัดหมาย ไม่เกรี้ยวกราดเอาแต่ใจ

4. ความเข้าใจเพื่อนมนุษย์ มัคคุเทศก์พึงเข้าใจว่ามนุษย์ทุกคนปรารถนาความรัก ความเอาใจใส่ดูแล ต้องการให้เห็นว่าตนเป็นคนสำคัญ จึงควรปฏิบัติตนต่อนักท่องเที่ยวอย่าง เสมอหน้า เอาใจใส่ดูแลอย่างทั่วถึงไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ระวังระวังที่จะไม่ก่อให้เกิด ความกระทบกระเทือนใจโดยมิได้เจตนา เช่น การเล่าเรื่องตลกของชาติต่าง ๆ ที่อาจกลายเป็นการ ดูหมิ่นเจ้าของชาตินั้นได้ เป็นต้น

5. ความเมตตากรุณาปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข มัคคุเทศก์พึงเข้าใจจุดประสงค์ของ นักท่องเที่ยวว่าต้องการความสุขและความเพลิดเพลินจากการท่องเที่ยว ทั้งนี้มัคคุเทศก์เป็นผู้ สามารถสนองความประสงค์ได้โดยกระตือรือร้น และเต็มใจ ไม่ก่อทุกข์ให้แก่นักท่องเที่ยว

นพนิตี สุริยะ (ม.ป.ป) ได้กล่าวถึงสิ่งที่มัคคุเทศก์พึงปฏิบัติ และไม่พึงปฏิบัติดังนี้
สิ่งที่มัคคุเทศก์พึงปฏิบัติ

1. ต้องรู้จักขอโทษ และขอใจ
2. หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ
3. ต้องดูว่านักท่องเที่ยวพร้อมที่จะรับฟังหรือยัง
4. ต้องตามใจให้นักท่องเที่ยวถ่ายรูป โดยกะเวลาให้นักท่องเที่ยวเลยว่าจะให้เวลา สำหรับการถ่ายรูปเท่าใด เพราะนักท่องเที่ยวบางคนถือเรื่องการถ่ายรูปเป็นเรื่องสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถ่ายรูปให้ติดสถานที่ที่ไปเที่ยวชม
5. อธิบายเกี่ยวกับสถานที่ หรือสิ่งที่เขาถ่ายรูป
6. รักษาการียมารยาทที่ดึงดูดใจของคนไทยให้นักท่องเที่ยวรู้สึกประทับใจ
7. ต้องถ่อมตัว และพยายามสรุปเนื้อหาสาระที่พูดทั้งหมด
8. ต้องให้ความสนใจ และช่วยดูแลคนแก่ คนพิการ เด็ก อย่างใกล้ชิดตลอดเวลา
9. ไม่ควรแสดงท่าทางเยาะเย้ยดูถูกนักท่องเที่ยว
10. ไม่ควรปล่อยให้บรรยากาศเงียบ
11. ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการสื่อสารคมนาคมได้

สิ่งที่มัคคุเทศก์ไม่พึงปฏิบัติ

1. ไม่ตะโกน ตบมือดัง ๆ เพื่อเรียกนักท่องเที่ยวให้มาหา เพราะเป็นกิริยาที่ไม่สุภาพ
2. ไม่พูดจาดูดีเมื่อนักท่องเที่ยวมาถึงสถานที่ที่นัดหมายเข้าไป เพราะนักท่องเที่ยวไม่ เข้าใจ หรือถ้าเข้าใจก็จะทำให้เกิดความรู้สึกอายนักท่องเที่ยวอื่น ทำให้หมดสนุกที่จะเที่ยว
3. ไม่ทำตัวเป็นครู ตั้งหน้าแต่จะสอน เพราะนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มจะสนใจต่างกัน
4. ไม่โกรธเมื่อนักท่องเที่ยวซักถามเมื่อเล่าประวัติเรื่องราวต่าง ๆ

5. ไม่ขี้ดใจนักท่องเที่ยวถ้าเขาถ่ายรูปนาน เพราะรูปถ่ายอาจมีความหมาย และเป็นประโยชน์มากสำหรับนักท่องเที่ยวบางคน
6. ไม่ควรนั่งร่วมโต๊ะดื่มเครื่องดื่มหรือรับประทานอาหารกับนักท่องเที่ยว นอกจากจะถูกขอร้อง
7. ไม่ควรพูด หรือเล่าเรื่องตลก เพราะเรื่องตลกของชาติหนึ่ง คนอีกชาติหนึ่งอาจไม่คิดว่าตลกก็ได้ นอกจากมีคฤศก์จะเป็นคนชาตินั้น หรือเคยอาศัยอยู่ในประเทศนั้น

3.8 มารยาท และการวางตัวของมัคคุเทศก์

มารยาท อ่านว่า มา - ระ - ยาด บางทีเขียนว่า มรรยาท พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 อธิบายไว้สั้น ๆ ว่า คือ กิริยา วาจา ที่ถือว่าเรียบร้อย แต่ถ้าจะพูดความหมายจากความนิยมในการใช้ภาษา โดยทั่วไป คำว่ามารยาท หรือมรรยาท มีความหมาย 2 ประการ คือ

1. แบบแผนการปฏิบัติเฉพาะเรื่อง เช่น มารยาทในการรับประทานอาหาร การประชุม การชมมหรสพ การฟังคำบรรยาย ฯลฯ
2. การปฏิบัติของกลุ่มอาชีพ เช่น มารยาทของแพทย์ มารยาทของครู ในบางครั้งการใช้ภาษาของไทยเราจะใช้คำว่า “จรรยา” ในความหมายของ “มารยาท” เช่น จรรยาแพทย์

การวางตัว ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง การประพฤติ การปฏิบัติ การทำตัว

บุปผา คุมมานนท์ (2528) กล่าวถึง มารยาท และการวางตัวของมัคคุเทศก์ว่า หมายถึง บุคลิกภาพ จรรยาบรรณ ตลอดจนการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ และกาลเทศะ ซึ่งมีคฤศก์พึงยึดถือปฏิบัติ มีประเด็นที่สำคัญ ๆ 6 ประการ คือ

1. ผสมผสานระหว่างมารยาทแบบไทย กับมารยาทแบบต่างประเทศในลักษณะที่ไม่ขัดกัน แต่เน้นการแสดงเอกลักษณ์แบบไทยให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ
2. พุดจาสุภาพ ไม่เกรี้ยวกราดกับนักท่องเที่ยว แม้จะมีอารมณ์โกรธก็ตาม
3. ไม่พุดคุยเรื่องส่วนตัวกับนักท่องเที่ยว หรือเล่าเรื่องทุกขี้อนให้นักท่องเที่ยวฟัง เพื่อขอความเห็นอกเห็นใจ
4. พุดกับนักท่องเที่ยวทั้งกลุ่ม มิใช่พุดใจอธิบายกับนักท่องเที่ยวบางคนเท่านั้น

5. ปฏิบัติตนให้นักท่องเที่ยวเกิดความไว้วางใจ และรู้สึกอบอุ่นใจในการเดินทางท่องเที่ยว

6. ไม่แสดงความสนิทสนมกับนักท่องเที่ยวจนเกินสมควรโดยเฉพาะในด้านชู้สาว

3.9 หลักสูตรมาตรฐานอบรมมัคคุเทศก์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

หลักสูตรมาตรฐานอบรมมัคคุเทศก์จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ฝึกอบรมมัคคุเทศก์บุคคลทั่วไป ผู้สามารถประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ได้นั้น ต้องเป็นผู้ที่ได้รับวุฒิมัธยมศึกษา หรือหนังสือรับรองว่าได้ผ่านการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ตามหลักสูตรที่คณะกรรมการธุรกิจนำเที่ยว และมัคคุเทศก์รับรอง ซึ่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยว และมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2535 กำหนดคุณสมบัติของผู้ขอรับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ไว้

หลักสูตรมาตรฐานการอบรมมัคคุเทศก์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย แบ่งเป็นหลักสูตรอบรมมัคคุเทศก์อีก 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. หลักสูตรมัคคุเทศก์ทั่วไป จะประกอบด้วย หลักสูตรมัคคุเทศก์ทั่วไป (ต่างประเทศ) และหลักสูตรมัคคุเทศก์ทั่วไป (ไทย)
2. หลักสูตรมัคคุเทศก์เฉพาะ จะประกอบด้วย หลักสูตรมัคคุเทศก์เฉพาะ (ต่างประเทศ - เฉพาะพื้นที่) หลักสูตรมัคคุเทศก์เฉพาะ (ไทย - เฉพาะพื้นที่) หลักสูตรมัคคุเทศก์เฉพาะ (เดินป่า) หลักสูตรมัคคุเทศก์เฉพาะ (ศิลปวัฒนธรรม) หลักสูตรมัคคุเทศก์เฉพาะ (ทางทะเล) หลักสูตรมัคคุเทศก์เฉพาะ(ทางทะเลชายฝั่ง) และหลักสูตรมัคคุเทศก์เฉพาะ (วิสามานย์ เฉพาะพื้นที่)

จากการที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมีหลักสูตรมัคคุเทศก์หลากหลาย ทำให้ผู้สนใจที่จะประกอบอาชีพมัคคุเทศก์สามารถเลือกเข้ารับการอบรมในหลักสูตรมัคคุเทศก์ตามความสนใจและความถนัด ซึ่งในแต่ละหลักสูตรมีโครงสร้างเนื้อหา เนื้อหา และอัตราเวลาเรียนตามความเหมาะสมในแต่ละหลักสูตร เช่น

หลักสูตรมัคคุเทศก์ทั่วไป

1. หลักสูตรมัคคุเทศก์ทั่วไป (ต่างประเทศ) อัตราเวลาเรียนตลอดหลักสูตรไม่น้อยกว่า 150 ชั่วโมง มีโครงสร้างเนื้อหาแบ่งเป็น 5 ภาคความรู้ ดังนี้

ภาคความรู้ทางวิชาการ มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 50 ชั่วโมง

- อุตสาหกรรมท่องเที่ยว และนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐ
- ประวัติศาสตร์ไทย

- ภูมิศาสตร์ไทย
- สังคมไทย
- พุทธศาสนาในประเทศไทย
- ศิลปกรรมไทย
- วรรณคดีไทย
- นาฏศิลป์ และดนตรีไทย
- เทศกาล และงานประเพณีไทย
- อาหารไทย
- หัตถกรรมไทย
- การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ภาคความรู้เฉพาะอาชีพ มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 20 ชั่วโมง

- บทบาทหน้าที่ มารยาท และจรรยาบรรณของมัคคุเทศก์
- วิธีการปฏิบัติงานของมัคคุเทศก์
- พิธีการเข้า - ออกราชอาณาจักร
- ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโรงแรม
- การให้ความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว
- มนุษยสัมพันธ์

ภาคความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 20 ชั่วโมง

- โบราณสถานในประเทศไทย
- พระบรมมหาราชวัง และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
- สถานที่สำคัญในท้องถิ่น
- แหล่งท่องเที่ยวสำคัญของไทย

ภาคการศึกษานอกสถานที่ มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 30 ชั่วโมง

ภาคความรู้ภาษาต่างประเทศ มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 30 ชั่วโมง

หมายเหตุ 1. ดำเนินการอบรมโดยสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา หรือสถาบันฝึกอบรมวิชาการโรงแรม และการท่องเที่ยว (สรท.) โดยผ่านความเห็นชอบจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)

2. ผู้เข้ารับการอบรมจะต้องมีคุณวุฒิมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่าขึ้นไป และต้องพูด อ่าน และเขียนภาษาไทยได้

2. หลักสูตรมัธยมศึกษาทั่วไป (ไทย) ศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหลักสูตรไม่น้อยกว่า 120 ชั่วโมง มีโครงสร้างเนื้อหาแบ่งเป็น 4 ภาคความรู้ ดังนี้

ภาคความรู้ทางวิชาการ มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 50 ชั่วโมง

- อุตสาหกรรมท่องเที่ยว และนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐ
- ประวัติศาสตร์ไทย
- ภูมิศาสตร์ไทย
- สังคมไทย
- พุทธศาสนาในประเทศไทย
- ศิลปกรรมไทย
- วรรณคดีไทย
- นาฏศิลป์ และดนตรีไทย
- เทศกาล และงานประเพณีไทย
- อาหารไทย
- หัตถกรรมไทย
- การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ภาคความรู้เฉพาะอาชีพ มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 20 ชั่วโมง

- บทบาทหน้าที่ มารยาท และจรรยาบรรณของมัคคุเทศก์
- วิธีการปฏิบัติงานของมัคคุเทศก์
- พิธีการเข้า - ออกราชอาณาจักร
- ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโรงแรม
- การให้ความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว
- มนุษยสัมพันธ์

ภาคความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 20 ชั่วโมง

- โบราณสถานในประเทศไทย
- พระบรมมหาราชวัง และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
- สถานที่สำคัญในท้องถิ่น
- แหล่งท่องเที่ยวสำคัญของไทย

ภาคการศึกษานอกสถานที่ มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 30 ชั่วโมง

หมายเหตุ 1. ดำเนินการอบรมโดยสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา หรือสถาบันฝึกอบรมวิชาการโรงแรม และการท่องเที่ยว (สรท.) โดยผ่านความเห็นชอบจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)

2. ผู้เข้ารับการอบรมจะต้องมีคุณวุฒิมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่าขึ้นไป และต้องพูด อ่าน และเขียนภาษาไทยได้

จากตัวอย่างหลักสูตรที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พอดีจะสรุปโครงสร้างเนื้อหาแต่ละหลักสูตรได้ ดังนี้

1. ภาควิชาความรู้ทางวิชาการ ผู้เข้ารับการอบรมมัคคุเทศก์ได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของประเทศไทย เอกลักษณ์ของประเทศไทย ศิลปะวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย รวมทั้งการให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว
2. ภาควิชาความรู้เฉพาะอาชีพ ผู้เข้ารับการอบรมมัคคุเทศก์ได้เรียนรู้เกี่ยวกับงานอาชีพมัคคุเทศก์ บทบาทหน้าที่ จรรยาบรรณ และขั้นตอนการปฏิบัติงานมัคคุเทศก์
3. ภาควิชาความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว ผู้เข้ารับการอบรมมัคคุเทศก์ได้เรียนรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทย โดยแบ่งตามประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยว
4. ภาควิชาความรู้ภาษาต่างประเทศ ผู้เข้ารับการอบรมมัคคุเทศก์ได้เรียนรู้เกี่ยวกับคำศัพท์ที่ใช้ในการนำชมสถานที่ท่องเที่ยว และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก

4. ประวัติความเป็นมา สถานที่ท่องเที่ยว และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก

4.1 ประวัติความเป็นมาของเขตนุสิต

สำนักงานเขตนุสิต คือ อำเภอเขตนุสิตเดิม (สำนักงานเขตนุสิต, 2540) ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2441 ได้ทรงใช้เงินพระคลังข้างที่ซึ่งเป็นเงินส่วนพระองค์ซื้อที่ดินทางด้านเหนือของพระนครซึ่งเป็นที่สวนต่อกับที่นา ระหว่างคลองผดุงกรุงเกษมกับคลองสามเสน ในปีต่อมาได้โปรดให้สร้างพลับพลาไว้เป็นที่เสด็จประทับแรม ทรงพระสำราญพระราชอิริยาบถยามว่างจากพระราชกรณียกิจ พระราชทานนามว่า “สวนดุสิต” โปรดให้สร้างถนนราชดำเนินและถนนสามเสนเป็นถนนเชื่อมพระบรมมหาราชวัง กับสวนดุสิต เมื่อพื้นที่สวนดุสิตสามารถติดต่อกับบริเวณภายในพระนครได้สะดวก จึงโปรดให้สร้างที่ประทับถาวรขึ้นพระราชทานนามว่า “วังสวนดุสิต” ซึ่งจะเสด็จพระราชดำเนินไปยังพระบรมมหาราชวังเฉพาะเมื่อมีพระราชพิธีเท่านั้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2452 เมื่อพระที่นั่งต่าง ๆ ใช้ประกอบพิธีได้เช่นเดียวกับวังหลวง จึงโปรดให้เปลี่ยนนามวังสวนดุสิตเป็น “พระราชวังดุสิต”

ในส่วนของที่ว่าการอำเภออุษิตนั้น ได้เริ่มก่อตั้งขึ้นในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2457 ซึ่งได้มีการแบ่งการปกครองมณฑลกรุงเทพมหานครออกเป็นอำเภอต่าง ๆ อำเภออุษิตก็เริ่มก่อตั้งขึ้น โดยมีที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ริมคลองเปรมประชากร ถนนสุขุขทัย ติดต่อกับโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัยและตั้งอยู่ใกล้เคียงกับพระราชวังดุสิตมาตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบัน ยังไม่เคยมีการเคลื่อนย้ายเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

อำเภออุษิต นอกจากจะมีความเป็นมาที่น่าสนใจดังกล่าวมาแล้ว ยังมีเกียรติประวัติที่สำคัญควรแก่การจดจำอีกด้วย คือ ในปีแรกแห่งการเสียเงินรัชชูปการ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเสียเงินรัชชูปการเป็นทางการ ณ ที่ว่าการอำเภออุษิตด้วยพระองค์เอง และเมื่อครั้งพระยาเพชรปาดิเป็นสมุหพระนครบาลได้ชมเชยและยกย่องให้อำเภออุษิตเป็นอำเภอตัวอย่าง ในเรื่องระเบียบงาน และหนังสือราชการ

นอกจากนี้พื้นที่ปกครองอำเภออุษิต ครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางมีประชากรเพิ่มมากขึ้น กระทรวงมหาดไทยจึงได้ประกาศแยกพื้นที่ปกครองในท้องที่ตำบลสามเสนใน ตำบลมักกะสัน ตำบลทุ่งพญาไท ตำบลถนนเพชรบุรี และตำบลถนนพญาไท ตั้งขึ้นเป็นอำเภอพญาไท เมื่อปี พ.ศ. 2509 และต่อมา คือ สำนักงานเขตพญาไท ส่วนอำเภออุษิต คงมีพื้นที่ประมาณ 22.21 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย ตำบลอุษิต สวนจิตรลดา วชิรพยาบาล สีแยกมหานคร ถนนนครไชยศรี และบางซื่อ

ในปีพ.ศ. 2532 กรุงเทพมหานครเห็นว่า สำนักงานเขตอุษิตเป็นเขตขนาดใหญ่มีพื้นที่กว้างขวางและมีประชากร จำนวน 5 - 6 แสนคน จึงเสนอแบ่งพื้นที่เขตเพิ่ม ซึ่งกระทรวงมหาดไทยได้มีประกาศกระทรวงลงวันที่ 9 พฤศจิกายน 2532 แยกพื้นที่แขวงบางซื่อออกจากเขตอุษิต ตั้งเป็นสำนักงานเขตบางซื่ออีกเขตหนึ่ง

สถานที่ตั้ง อาณาเขตติดต่อ และพื้นที่การปกครอง

สำนักงานเขตอุษิต ตั้งอยู่เลขที่ 317 ถนนสุขุขทัย ริมคลองเปรมประชากรติดกับโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย มีพื้นที่ขนาด 10.66 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขต ติดต่อดังนี้

- ทิศเหนือ ติดกับคลองบางซื่อและคลองประปา
- ทิศใต้ ติดต่อกับเขตพระนคร และเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย
- ทิศตะวันออก ติดกับทางรถไฟสายเหนือติดต่อกับเขตพญาไทกับเขตราชเทวี

- ทิศตะวันตก ติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งฝั่งตรงข้ามเป็นพื้นที่
ของเขตบางพลัด

สำนักงานเขตดุสิต แบ่งพื้นที่การปกครองเป็น 5 แขวงดังนี้

1. แขวงดุสิต	พื้นที่	2.238 ตารางกิโลเมตร
2. แขวงวชิรพยาบาล	พื้นที่	1.074 ตารางกิโลเมตร
3. แขวงสวนจิตรลดา	พื้นที่	1.737 ตารางกิโลเมตร
4. แขวงสี่แยกมหานาค	พื้นที่	0.339 ตารางกิโลเมตร
5. แขวงถนนนครไชยศรี	พื้นที่	5.272 ตารางกิโลเมตร

5.2 ประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในเขตดุสิต

5.2.1 พระที่นั่งวิมานเมฆ

เมื่อราวรัตนโกสินทรศก 118 ที่ทรงเริ่มการปลูกสร้างในวังสวนดุสิตบ้าง ยังมีได้ทรงปลูกอาคาร หรือพระที่นั่งขนาดใหญ่ขึ้นบริเวณสวนดุสิตเลย จนกระทั่งในปีต่อมา คือ เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก 119 (พุทธศักราช 2444) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลทางฝั่งตะวันออก ได้ทอดพระเนตรพระที่นั่งมณฑลอุดรรัตนโรจน์ ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น ณ เกาะสีชัง เมื่อรัตนโกสินทรศก 111 แต่การยังไม่ทันแล้วเสร็จบริบูรณ์ รกเรือเปล่าประยชน์อยู่ทรงพระราชดำริว่า เกาะสีชังในเวลานั้นไม่ได้เสด็จประพาสเนื่อง ๆ อย่างแต่ก่อน สมควรหรือพระที่นั่งไปปลูกไว้ที่สวนดุสิต จะได้เป็นที่ประทับแรมได้โดยสะดวกทุกเมื่อ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระราชโยธาเทพ (กอน หงสกุล ภายหลังเป็นพระยาราชนครินทร์) บุตรพระยาราชนครินทร์ (ทัต) เป็นนายงานหรือพระที่นั่งมณฑลอุดรรัตนโรจน์ จากเกาะสีชัง มาสร้างขึ้นในสวนดุสิต พระราชทานนามเปลี่ยนเป็น “พระที่นั่งวิมานเมฆ” ดังมีรายละเอียดพิสดารในหนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่ม 17 หน้า 302 ถึง 305 ลงวันที่ 9 กันยายน รัตนโกสินทรศก 119 เกี่ยวกับการก่อสร้างพระที่นั่งวิมานเมฆ

พระที่นั่งวิมานเมฆที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นในวังสวนดุสิตนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงกำกับการออกแบบสร้างด้วยไม้สักทองทั้งหลัง เป็นรูปตัวแอลในภาษาอังกฤษ คือสร้างเป็นรูปสองแฉกตั้งฉากกัน ด้านหนึ่งขนานกับอ่างหยก (ทางทิศใต้) อีกด้านหนึ่งขนานกับคลองร่องไม้หอม (ด้านทิศตะวันออก) แต่ละด้านยาว 60 เมตร เป็นอาคารสามชั้น เว้นแต่ตอนที่ประทับซึ่งเป็นบริเวณที่เรียกว่า “แปดเหลี่ยม” นั้นสร้างเป็น

สี่ชั้น ชั้นที่อยู่ติดดินนั้นเป็นใต้ชั้นต่ำกว่าอิฐถือปูน ส่วนที่อยู่เหนือขึ้นไปจากนั้นเป็นเรือนไม้ทั้งสิ้น มีห้องทั้งสิ้นจำนวน 31 ห้อง ส่วนกว้างที่สุดวัดได้ 35 เมตร ส่วนกว้างทั่วไป 15 เมตร ส่วนสูง วัดถึงเพดานชั้นสี่ สูง 20 เมตร วัดถึงยอดปลายแหลมของหลังคาพระที่นั่งได้ 25 เมตร ที่ปลายสุด ด้านขนานกับอ่างหยกทางทิศติดคลองรางเงินนั้น มีโรงเพื่นขนาดใหญ่ เป็นเรือนต้นไม้สำหรับ พระราชวังดุสิต ภายในโรงเพื่นมีน้ำพุ แต่อัฒจันทร์ที่สำคัญนั้นมีอยู่ 2 แห่ง คือ ทางทิศตะวันออก จากพระที่นั่งอภิเศกดุสิตข้ามคลองร่องไม้หอมมา จะมีทางเดินปูด้วยหินขนาดใหญ่ตรงลี้ไปจด อัฒจันทร์ทางขึ้นพระที่นั่งวิมานเมฆแห่งหนึ่ง อีกแห่งหนึ่ง คือ อัฒจันทร์ทางทิศใต้ตรงข้ามกับเรือน ต้นซึ่งตั้งอยู่อีกด้านหนึ่งของอ่างหยก ตรงบริเวณที่เรียกว่า “แปดเหลี่ยม” นั้น มีอัฒจันทร์ขนาดใหญ่ซึ่งต่อยื่นออกไปเป็นมุขศาลาท่าน้ำที่ริมอ่างหยก

พระที่นั่งวิมานเมฆคล้ายกับตั้งอยู่กลางเกาะ มีน้ำล้อมรอบ เพราะมีคลองร่องไม้หอมอยู่ ทางทิศตะวันออก คลองรางเงินอยู่ทางทิศตะวันตก มีอ่างหยกอยู่ทางทิศใต้ และคลองคาบ แผ่นกระจก ซึ่งบัดนี้อยู่ในเขตสวนพฤกษาน ในความดูแลของกองทัพบกอยู่ทางทิศเหนือ น้ำโดยรอบเกาะที่ตั้งพระที่นั่งวิมานเมฆนั้น มีสีเขียวเหมือนหยกทั้งสิ้นเป็นที่พิศวงประหลาดใจแก่ผู้ได้พบเห็นยิ่งนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้ำในอ่างหยกนั้นมีสีล้วนสวยงามยิ่งนัก ทั้งสีหยกนั้นก็มิได้เนื่องมาจากความสกปรกหรือการไม่ไหลถ่ายเทของน้ำ หากแต่เกิดจากสภาพธรรมชาติของน้ำในอ่างนั่นเองเป็นต้นเหตุ ดังนั้นนามที่ได้รับพระราชทานว่า “อ่างหยก” จึงสมด้วยเหตุด้วยผลทุกประการ

เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งวิมานเมฆ ขึ้นในวัง ณ วังสวนดุสิตนั้น นายช่างทั้งหลายใช้เวลาจับทำการก่อสร้างอยู่ไม่นานก็แล้วเสร็จ คือ เริ่มตั้งแต่ทรงวางศิลาฤกษ์ เมื่อปลายเดือนสิงหาคม พุทธศักราช 2443 มาแล้วเสร็จในเดือนมีนาคม พุทธศักราช 2444 รวมเวลาทำการทั้งสิ้นในราว 19 เดือน เมื่อการก่อสร้างเสร็จบริบูรณ์แล้ว ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการเฉลิมพระที่นั่งวิมานเมฆพร้อมกันนั้นก็โปรดให้รวมการพระราชพิธีจรดกรรบิด กรรไกรพระราชทานหม่อมราชวงศ์ 5 คน คือ หม่อมราชวงศ์หญิงประพันธ์ ในพระสัมพันธวงศ์เธอ กรมหมื่นนฤบาลมุขมาตย์, หม่อมราชวงศ์ชายเปี๊ยะ หม่อมราชวงศ์ปิยะ ในพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรบึกษ์, หม่อมราชวงศ์ชายัญฐสุฤษดี ในพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอ齡การ และหม่อมราชวงศ์หญิงเป้า ในพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้านิลวรรณ กับทั้งการขึ้นพระตำหนัก สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมขุนนครราชสีมา รวมสามงานด้วยกัน เริ่มการตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม พุทธศักราช 2444 ไปจนถึงวันที่ 30 มีนาคม พุทธศักราช 2444 รวม 5 วัน เป็นเสร็จ การ (ฝ่ายประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ สำนักพระราชวัง , 2538)

5.2.2 พระที่นั่งอภิเศกดุสิต

ในเวลาเดียวกันกับการก่อสร้างพระที่นั่งวิมานเมฆกำลังดำเนินการอยู่นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างท้องพระโรงขึ้น สำหรับวังสวนดุสิต พระราชทานชื่อว่า พระที่นั่งอภิเศกดุสิต เป็นพระที่นั่งไม้ชั้นเดียว หลังยาว อยู่ตรงหน้าพระที่นั่งวิมานเมฆ ทางทิศตะวันออกมีคลองร่องไม้หอมกั้นแนวระหว่างพระที่นั่งทั้งสององค์อยู่ สถาปนิกผู้ออกแบบคือ พระสถิตยนิมมานการ และมีพระยาราชสงคราม (กอนหงสกุล) เป็นนายงานก่อสร้างเช่นเดียวกันกับพระที่นั่งวิมานเมฆ โดยเริ่มจับทำการตั้งแต่เดือนมิถุนายน รัตนโกสินทรศก 120 เป็นต้นมา และแล้วเสร็จเมื่อประมาณปลายรัตนโกสินทรศก 122

พระที่นั่งอภิเศกดุสิตนั้น เป็นสถาปัตยกรรมรุ่นเดียวกับพระที่นั่งวิมานเมฆ กล่าวคือเป็นอาคารไม้ที่ได้รับอิทธิพลการก่อสร้างแบบตะวันตก มีลวดลายฉลุงดงามอย่างมีเรียกสถาปัตยกรรมยุคนั้นว่า “ขนมปังขิง” หรือ Ginger - bread องค์พระที่นั่งอภิเศกดุสิตแม้จะมีขนาดเล็ก แต่ถึงงดงามด้วยฝีมือช่างอย่างเอก เริ่มตั้งแต่ฝีมือฉลุลวดลายไม้ต่าง ๆ ลวดลายปูนปั้น หน้าบันเป็นตราแผ่นดินที่ मुखหน้า และ मुखหลักของพระที่นั่ง หรือแม้กระทั่งกระจกสีเป็นลวดลายต่าง ๆ ที่คอสองของพระที่นั่ง ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่น่านับถือในฝีมือของช่างเหล่านั้นเป็นอย่างยิ่ง

พระที่นั่งอภิเศกดุสิตนี้ ในสมัยต่อมาเมื่อพระที่นั่งอนันตสมาคม ได้ใช้เป็นที่ประชุมรัฐสภาแห่งชาตินั้น พระที่นั่งอภิเศกดุสิตได้ใช้เป็นที่ทำการของสำนักงานเลขาธิการรัฐสภาตลอดมาจนกระทั่งมีการสร้างสำนักงานเลขาธิการรัฐสภาแห่งใหม่ขึ้น พระที่นั่งองค์นี้จึงได้เวนกลับมาอยู่ในความปกครองของสำนักพระราชวังอีกครั้งดังเดิม (ฝ่ายประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ สำนักพระราชวัง , 2538)

5.2.3 พิพิธภัณฑวัตถุม้าพระที่นั่ง พระราชวังดุสิต

ปัจจุบันพื้นที่ทางด้านเหนือ และด้านใต้ของตำหนักสวนหงส์ได้สร้างอาคารขึ้นใหม่ 2 หลัง เพื่อใช้เป็นอาคารพิพิธภัณฑวัตถุจัดแสดงรถม้าพระที่นั่ง และได้ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พุทธศักราช 2532 เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

รถม้าเริ่มเข้ามาสู่ประเทศไทยในกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่ในยุคนั้นยังไม่เป็นที่นิยมแพร่หลายนัก มีใช้เฉพาะพระเจ้าแผ่นดิน และพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่เท่านั้น แต่หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จพระราชดำเนินกลับจากเยือนยุโรป ในปีพุทธศักราช 2440 ก็เริ่มมีการใช้รถม้ากันอย่างแพร่หลาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่

หัวโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาเทเวศวงศวิวัฒน์ และพระยานิเทศพานิช กงสุลสยามประจำสิงคโปร์ เป็นผู้จัดหาม้าจากต่างประเทศมาเทียมรถม้าพระที่นั่ง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 รถม้าเป็นที่นิยมมากขึ้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกรมพระอัครราชขึ้น กรมนี้มีหน้าที่จัดหาม้า และรถม้าเข้ามาเพื่อใช้ในราชการ รวมถึงการบำรุงรักษาและดูแลรถม้าพระที่นั่ง นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ฝึกซ้อมสารดีและฝึกซ้อมม้า เพื่อเข้าพระจําการรถม้าพระที่นั่งด้วย

รถม้าได้รับความนิยมมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 8 ก็เริ่มเสื่อมความนิยม เพราะเริ่มมีรถยนต์เข้ามาแทน ประกอบกับสภาพรถม้าที่ใช้อยู่เริ่มทรุดโทรม หลังจากสมัยรัชกาลที่ 8 การใช้รถม้าก็เริ่มเสื่อมไป

รถม้าพระที่นั่งที่จัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์รถม้านี้ ส่วนใหญ่แล้วเป็นรถม้าพระที่นั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รถม้าพระที่นั่งที่ใช้ในการเสด็จพระราชดำเนินจะประกอบด้วย รถม้าพระที่นั่ง รถม้าพระที่นั่งรอง และรถม้าพระประเทียบ

รถม้าพระที่นั่งในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีรถม้าพระที่นั่งอยู่หลายแบบด้วยกัน เช่น รถม้าพระที่นั่งแบบกลาสสเตทโคช (Glass State Coach) ซึ่งเป็นรถม้าที่ได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายมาจากประเทศอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ประทับในพระราชพิธีสำคัญ ๆ เช่น พระราชพิธีเปิดประชุมรัฐสภา นอกจากนี้ยังมีรถม้าพระที่นั่งแบบ ซี สปริง เฟตัน (C Spring Phaetion) ซึ่งเป็นรถม้าพระที่นั่งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับในคราวเสด็จฯ งานพระราชทานถ้วยดาร์บี้ ณ สนามราชตฤณมัยสมาคม

รถม้าพระที่นั่งรอง เช่น รถม้าพระที่นั่งแบบ อิงลิช แลนเดอ (English landau) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รถม้าพระที่นั่งองค์นี้ถูกสะเท็ดระเบิดชำรุดเล็กน้อย ในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา

รถม้าพระประเทียบ ซึ่งเป็นรถม้าสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน ใช้ประทับในการตามเสด็จพระราชดำเนิน เช่น รถม้าพระประเทียบแลนเดอ (landau)

นอกจากรถม้าพระที่นั่งดังกล่าวแล้ว ยังมีรถม้าสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ และรถม้าที่ใช้ในการฝึกซ้อมของกรมพระอัครราช ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกหลายคัน ซึ่งได้นำมาจัดแสดง ณ อาคารพิพิธภัณฑ์ทั้งสองหลังนี้ด้วย (ฝ่ายประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ , สำนักพระราชวัง)

5.2.4 วัดเบญจมบพิตร

เดิมมีวัดโบราณชื่อ “วัดแหลม” หรือ “วัดไทรทอง” สร้างเมื่อใดไม่มีหลักฐานปรากฏ จนถึงสมัยรัชกาลที่ 3 จึงได้เริ่มมีการปฏิสังขรณ์วัดนี้ขึ้นเป็นครั้งแรก

มูลเหตุที่จะมีการปฏิสังขรณ์ก็เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 3 เจ้านองศ์แห่งเวียงจันทน์ได้ประมาณสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ได้พบเห็นในระหว่างที่ตนกำลังพักอยู่ในกรุงเทพฯ เพื่อรอถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในพ.ศ. 2368 นั้น ผลิตผลความจริงอยู่มาก คือ ประการแรก เจ้านองศ์เข้าใจว่า จะต้องเกิดความยุ่งยากขึ้นในราชบัลลังก์ไทยอย่างแน่นอน เพราะพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นแจษฎาบดินทร์ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) ได้เสด็จเสวยราชย์แทนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ (ต่อมาทรงเป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ประการที่ 2 เจ้านองศ์ได้คาดคิดว่า จะต้องเกิดการพิพาทขึ้นระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลอังกฤษในระยะเวลาอันใกล้ เพราะขณะนั้นประจวบกับลอร์ดแอมเฮิสต์ ผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษได้ส่ง “กะปิตันพันตรี บารนี” (Captain Henry Burney) เป็นทูตเดินทางเข้ามาทำหนังสือทางพระราชไมตรีในกรุงเทพฯ แต่เจ้านองศ์ไม่รู้แจ่มแจ้งในเรื่องทั้งสองนี้ จึงถือโอกาสก่อการขบถ ยกกำลังมาตีประเทศไทย โดยจัดกำลังเคลื่อนที่เข้ามาเป็น 3 ทาง ด้านเหนือให้เจ้าอุปราช (ติสสะ) ผู้เป็นน้องยกกองทัพทำการทางปีกขวา เข้ายึดหัวเมืองต่าง ๆ ในบริเวณร้อยเอ็ด ด้านใต้ให้เจ้านครจำปาศักดิ์ (โย้) ยกกองทัพนครจำปาศักดิ์ทำการทางปีกซ้าย เข้ายึดหัวเมืองบริเวณอุบลราชธานี ส่วนเจ้านองศ์เอง ยกกองทัพหลวงพุ่งเข้าตีแทรกกลางจากบ้านพันพร้าว (หนองคาย) ที่ตั้งอยู่ตรงข้ามกับเวียงจันทน์ ตรงมายังนครราชสีมา ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางการปกครอง และการทหารสำหรับภาคอีสานในสมัยนั้น

กองหน้าของกองทัพหลวงในบังคับบัญชาของเจ้าราชวงศ์ (เง่า) บุตรของเจ้านองศ์ได้เคลื่อนที่ล่วงหน้าผ่านตำบลต่าง ๆ เข้ามาได้อย่างสบาย เพราะเมื่อผ่านเมืองใดก็แจ้งแก่คณะกรรมการเมืองนั้น ๆ ว่าได้มีศุภอักษรขึ้นไปจากกรุงเทพฯ ขอให้เจ้านองศ์ยกกองทัพมาช่วยไทยรบอังกฤษที่กำลังยกทัพเรือมาตีกรุงเทพฯ พวกกรรมการเมืองเชื่อสนิท เพราะโดยธรรมดาก็เป็นที่อยู่ทั่วกันแล้วว่าเจ้านองศ์เคยทำความดีช่วยปราบพวกข้าขบถตีนครจำปาศักดิ์ จึงเป็นที่โปรดปรานมาแต่ก่อน ดังนั้นแทนที่กองหน้าของเจ้าราชวงศ์จะถูกขัดขวาง กลับได้รับการช่วยเหลือสนับสนุน เช่น จ่ายเสบียง และจัดหาที่พักให้เป็นอย่างดีเรื่อยมาจนกระทั่งมายึดได้เมืองสระบุรี และกองทัพหลวงในความบังคับบัญชาของเจ้านองศ์เอง เข้ายึดเมืองนครราชสีมาได้แล้ว ทางกรุงเทพฯ จึงทราบข่าวมาจากพระยาไชยวิชิต ผู้รักษาราชการเมืองกรุงเก่า ว่าเจ้านองศ์เป็นขบถยกกองทัพเข้าถึงสระบุรี ห่างจากกรุงเทพฯ ๓ วัน หรือ 2 คืนเท่านั้น

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบข่าวว่า มีกองทัพข้าศึกยกเข้ามาตั้งอยู่ใกล้ ๆ กรุงเทพฯ ๔ แคว้นเลยจุมูก แต่ไม่ทราบแน่ชัดว่าข้าศึกจะมีกำลังสักก็มากน้อยเช่นนั้น ก็ทรงมีพระราชดำริว่า ถ้าจะรอให้จัดการเรียกพลมารวมจัดขึ้นเป็นกองทัพให้เรียบร้อยเสียก่อน จึงจะยกออกไปยับยั้ง และทำลายกำลังข้าศึกเสียตั้งแต่ไกลตั้งแต่ก่อนน่าจะไม่ทันการณ์เสียแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดกำลังเท่าที่มีประจำอยู่ในกรุงตั้งแต่ยามปกติออกวางเป็นแนวป้องกันพระนครในระยะประชิดตัวไว้เสียทีหนึ่งก่อน พร้อมกับนั้นก็เรียกกระดมกำลังหัวเมืองชั้นในจัดตั้งขึ้นเป็นกองทัพ เพื่อให้สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ์พิลเสพ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ยกขึ้นไปตีกองทัพเจ้าอนุวงศ์ และได้ให้เรียกกองทัพปักษ์ใต้ และภาคเหนือเข้ามาช่วยป้องกันพระนครอีกด้วย

เฉพาะการป้องกันกรุงเทพฯ ในแนวแรกนั้นได้กำหนดให้วางกำลังตั้งค่ายแนวแรกขึ้นที่ชายทุ่งสามเสน เป็นแนวมาผ่านชายทุ่งวัดลำพอง เป็นวงโค้งโอบทุ่งบางกะปิไปจดฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา แนวที่สอง วางตามแนวกำแพงพระนคร (ตั้งแต่ปากคลองบางลำภูวกโค้งไปตามคลองโอ่งอ่าง) เฉพาะตรงชายทุ่งสามเสน ซึ่งเป็นด้านสำคัญที่สุดของแนวแรกนั้น กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ผู้บัญชาการทัพป้องกันพระนครได้ทรงควบคุมอย่างใกล้ชิด โดยตั้งกองบัญชาการอยู่ใน "วัดไทรทอง" (น่าจะเคยมีต้นไทรใหญ่อยู่ในวัด และโดยที่วัดนี้เป็นวัดเล็ก ๆ ตั้งอยู่ตรงชายสวนที่ยื่นเป็นแหลมโค้งออกไปในทุ่งไกลกว่าพื้นที่ข้างเคียง ชาวบ้านจึงได้เรียกกันว่า "วัดแหลม" อีกอย่างหนึ่ง) ครั้นเมื่อเสร็จการปราบปรามพวกขบถแล้วกรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ได้ทรงศรัทธาปฏิสังขรณ์วัดนี้เป็นประเดิม ต่อมาภายหลังทรงชักชวนพระอนุชา และพระชนิษฐาร่วมพระมารดาอีก 4 พระองค์ คือ กรมพระพิทักษ์เทเวศร์, พระองค์เจ้าหญิงวงศ์, กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ และพระองค์เจ้าหญิงอินทนิล ทรงช่วยกันสถาปนาวัดนี้ขึ้น ในครั้งเมื่อหักร้างถางพง และปฏิสังขรณ์สิ่งชำรุดทรุดโทรมบ้างแล้ว ก็ทรงสร้างพระเจดีย์เรียงไว้หน้าวัดพระองค์ละองค์ ครั้นถึงรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานนามเสียใหม่ตามนิมิต และเรื่องราวของวัดว่า "วัดเบญจบพิตร" แปลว่า "วัดของเจ้านายห้าพระองค์"

ถึงรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริเห็นว่า พื้นที่สวนต่อท้องนาทุ่งสามเสน ระหว่างคลองสามเสนกับคลองผดุงกรุงเกษม เป็นที่มีอากาศโปร่งเย็นสบายดี จึงทรงซื้อสวนด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อสร้างเป็นพระราชอุทยาน เมื่อตัดต้นไม้ปราบที่สร้างพลับพลาขึ้นแล้วได้เสด็จไปประทับแรมสำราญพระราชอิริยาบถในวันเสาร์ และอาทิตย์เป็นประจำ พระราชทานนามว่า "สวนดุสิต" เมื่อพ.ศ. 2442 ในการสร้างสวนดุสิตนี้ต้องยุบวัดเพื่อเอาพื้นที่สร้างพลับพลา และถนนไป 2 วัด เป็นวัดเก่าชื่อ "วัดดุสิต" วัดหนึ่งกับวัดร้างไม่ปรากฏชื่ออีกวัดหนึ่ง แต่การระเอาพื้นที่วัดซึ่งถวายเป็นวิสุงคามแล้วกลับคืนไปใช้ประโยชน์ทางอื่นนั้นยอมไม่มีผู้ใดทำกัน หากจำเป็นจริง ๆ เพราะหลีกเลี่ยงไม่ได้อย่างกรณีนี้ ก็จะต้องสร้างวัดใหม่ขึ้นทดแทน

วัดทั้งสองนี้ตามประเพณีที่ถือกันมาแต่โบราณ แต่ทรงมีพระราชปรารภว่า การที่จะสร้างวัดใหม่ขึ้นอีกสองวัดนั้น ยากแก่การบำรุงรักษาให้ยั่งยืนตลอดไปได้ เพราะขณะนั้นในบริเวณใกล้เคียงก็มีวัดอยู่หลายวัดแล้ว ถ้าหากนำเอาเงินที่จะใช้สร้างวัดทั้งสองนี้ไปสถาปนาวัดเก่าเล็ก ๆ สักวัดหนึ่งให้เป็นวัดใหญ่สวยงามประณีตแต่เพียงวัดเดียว จะได้ประโยชน์มากกว่า โดยเหตุดังกล่าวจึงทรงเลือกเอาวัดเบญจมบพิตร ซึ่งเป็นวัดเล็ก และอยู่ใกล้สวนดุสิต และทรงซื้อพื้นที่ด้านตะวันออกขยายออกไปจนถึงวัดคลองเปรมประชากร เพื่อจะสร้างขึ้นเป็นวัดใหม่วัดหนึ่ง ให้มีขนาดใหญ่ และสวยงามเป็นพิเศษพร้อมกับพระราชทานนามไว้ว่า “วัดเบญจมบพิตร” (มีตัว “ม” เพิ่มขึ้นอีกตัวหนึ่ง) แปลว่า “วัดของพระเจ้าแผ่นดินองค์ที่ 5” ในการสร้างโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เป็นช่างออกแบบ และควบคุมทางศิลปะ โดยใช้แบบไทยโบราณทั้งหมด และให้พระยาราชสงคราม (กร หงสกุล) เป็นช่างก่อสร้าง เฉพาะพระอุโบสถนั้นส่งแบบไปให้ช่างอิตาลีตัดแต่งหินอ่อนเป็นส่วนต่าง ๆ ของอาคารมาจากประเทศอิตาลีโดยตรง

การก่อสร้างวัดเบญจมบพิตรนี้ได้ดำเนินมาเป็นขั้น ๆ เสร็จบริบูรณ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 (ดำเนิน เลชะกุล, 2524)

5.2.5 สวนสัตว์ดุสิต

สวนสัตว์ดุสิต ตั้งอยู่ที่ถนนพระราม 5 ตรงข้ามพระราชวังสวนจิตร เป็นที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ มีเนื้อที่ตามโฉนด 118 ไร่ 2 งาน 66 ตารางวา เดิมนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสยุโรป ได้ทอดพระเนตรเห็นกิจการสวนสัตว์ของต่างประเทศว่าเป็นสถานที่ให้ความเพลิดเพลิน และให้ความรู้เกี่ยวกับสัตว์เป็นอย่างดี จึงมีพระราชดำริจะจัดสร้างขึ้นในประเทศไทยบ้าง เพื่อให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน หลังจากเสด็จนิวัติแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการให้จัดสร้างขึ้นแต่ในขั้นต้นเห็นควรสร้างเป็นสถานที่พักผ่อนส่วนพระองค์กับข้าราชการฝ่ายในก่อน สมัยนั้นสวนสัตว์ดุสิตจึงเป็นส่วนหนึ่งของเขตพระราชฐาน และมีสัตว์เลี้ยงไว้จำนวนไม่มากนัก ต่อมาในคราวที่เสด็จประพาสหมู่เกาะชวาเมื่อ พ.ศ. 2451 - 2452 ก็ได้ทรงนำกวางดาวฝูงหนึ่งจากชวามาเลี้ยงไว้ในสวนกวาง ซึ่งปัจจุบันคือ บริเวณสวนอัมพร และกวางดาวฝูงนี้ได้ผสมพันธุ์สืบต่อกันมาจนถึงที่เลี้ยงไว้ในสวนสัตว์ดุสิตขณะนี้

ต่อมาในรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริที่จะทูลบำรุงสวนสัตว์แห่งนี้ให้กว้างขวางกว่าที่เป็นอยู่ และเปิดให้ประชาชนทั่วไปได้เข้ามาเที่ยวพักผ่อนด้วย จึงทรงมอบหมายให้ “มหาเสวกตรีพระยาบริหารราชมาณฑพ” ดำเนินการปรับปรุงให้ดีกว่าเก่า และได้สร้างเรือนกระจกเพิ่มเติม ซึ่งปัจจุบันพยายามรักษาให้คงอยู่ในสภาพเดิม

หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 คณะรัฐบาลสมัยนั้น ซึ่งมีจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้พิจารณาเห็นว่า ในเขตนครหลวงนั้นมีสภาพที่พักผ่อนหย่อนใจสำหรับประชาชนน้อยไม่เพียงพอต่อประชาชนที่กำลังเพิ่มจำนวนมากขึ้น จึงได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานสวนสัตว์ดุสิตให้เทศบาลนครกรุงเทพดำเนินการจัดทำเป็นสวนสัตว์ และสถานที่พักผ่อนของประชาชนเมื่อ พ.ศ. 2481 ซึ่งก็ได้รับพระมหากรุณาพระราชทานให้ตามที่ขอ ทางเทศบาลนครกรุงเทพ จึงย้ายกวาดดาวจากสวนอัมพร ซึ่งเหลือประมาณ 11 - 12 ตัว กับสัตว์อื่น ๆ อีก 2 - 3 ชนิดไปเลี้ยงไว้ตรงมุมด้านตะวันออกเฉียงเหนือของสวนดุสิต และได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นกลุ่มหนึ่ง เพื่อดำเนินการปรับปรุงให้เป็นสวนสัตว์ของประเทศ โดยตกแต่งสถานที่ และจัดหาสัตว์ในประเทศมาเลี้ยงให้ประชาชนชม นอกจากกวาดดาวแล้ว สัตว์ที่นำมาเลี้ยงได้แก่ กวางป่า ลิงเผือก หมี ลิงธรรมดา และจะเข้รวมอยู่ด้วย เมื่องานเรียบร้อยจึงเปิดสวนดุสิตนี้ให้ประชาชนเข้ามาเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2481 และให้เรียกสวนดุสิตนี้ว่า "สวนสัตว์ดุสิต" มีพระศรีสวดีวิธสีสน เป็นผู้อำนวยการขึ้นตรงต่อเทศบาลนครกรุงเทพ ตั้งแต่นั้นมาสวนสัตว์ดุสิตก็เป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป มีประชาชนทุกเพศทุกวัยหลั่งไหลกันไปแสวงหาความเพลิดเพลินอย่าล้นหลาม

ในสมัยต่อมาราว พ.ศ. 2491 รัฐบาลได้มอบหมายให้คณะกรรมการชุดหนึ่งดำเนินการบูรณะขึ้นใหม่ แต่ก็ล่าช้าเพราะไม่มีเงินมากพอจะอำนวยการดำเนินงาน ถึงกระนั้นก็ยังมีความสนใจกิจการของสวนสัตว์ดุสิตมากขึ้น จนกระทั่งในปี 2493 กระทรวงมหาดไทยได้พิจารณาเห็นว่า ถ้าปล่อยสวนสัตว์ไว้ก็มีแต่ชำรุดทรุดโทรมลงไปอีก สมควรหาทางปรับปรุงให้เป็นสวนสาธารณะที่ทันสมัย เพื่อให้เป็นที่ระลึกถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระองค์ผู้เริ่ม จึงเสนอรัฐบาลขอปรับปรุงคณะกรรมการและของงบประมาณไปดำเนินการ ซึ่งรัฐบาลก็ให้ความเห็นชอบให้งบประมาณช่วยมาเป็นคราว ๆ ไป และได้นำไปปรับปรุงสวนสัตว์จนกลายเป็นสภาพมาเป็นสถานที่น่าเที่ยวขึ้น

คณะกรรมการที่ปรับปรุงใหม่นี้ ได้พิจารณาเห็นว่าเทศบาลกรุงเทพ ได้รับงบประมาณน้อยไม่เพียงพอที่จะแบ่งงบประมาณไปปรับปรุงสวนสัตว์ดุสิตให้เจริญยิ่งขึ้นได้ ประกอบกับทางเทศบาลก็มีภาระหน้าที่มากอยู่แล้วไม่สามารถจะทุ่มเทกำลังงานทางสวนสัตว์ได้ทั้งหมด และเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความรวดเร็ว จึงได้เสนอรัฐบาลขอจัดตั้งเป็นองค์การ ผลที่สุดได้จัดตั้งเป็นองค์การสวนสัตว์ตามพระราชกฤษฎีกาการจัดตั้งองค์การสวนสัตว์ ลงวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2497 ให้เรียกชื่อว่า "องค์การสวนสัตว์แห่งประเทศไทย" โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดดำเนินการส่งเสริมและรวบรวมสัตว์นานาชนิดไว้เพื่อประโยชน์ในการศึกษา และอำนวยการบริการแก่ประชาชน

ส่งเสริม และจัดให้มีการบำรุงและผสมพันธุ์ ตลอดจนจัดดำเนินการเกี่ยวกับสถานที่เลี้ยงสัตว์ของ องค์การ ฯ และจัดบริการสาธารณะเพื่อเป็นที่พักผ่อนของประชาชนโดยแท้จริง

เมื่อเทศบาลนครกรุงเทพ ได้มอบงานและทรัพย์สินทั้งหมดให้องค์การ ฯ เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2497 ทางรัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการบริหารขึ้นคณะหนึ่งมี พลโท บัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา เป็นประธาน และมีนายเฉลิม ปัทมพงษ์ เป็นผู้อำนวยการ คณะกรรมการได้พยายาม ปรับปรุงสวนสัตว์อย่างเร่งรีบเพื่อให้สวนสัตว์แห่งนี้เป็นส่วนสัตว์ของประเทศ โดยเร่งดำเนินการด้าน งานก่อสร้าง สถานที่ทำงาน ถนนหนทาง กรง คอก บ่อสัตว์ และหาสัตว์ทั้งในประเทศ ต่าง ประเทศมาเพิ่มนั้ร้อยชนิด เกือบหนึ่งพันตัว และจำนวนเพิ่มเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันมีเหลือไว้กว่า 1,400 ตัว ทั้งที่ได้แยกย้ายไปไว้ยังสวนอื่น ๆ ด้วยแล้ว อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าในช่วงเวลาตั้งแต่จัดตั้ง องค์การ ฯ เป็นต้นมา เป็นช่วงเวลาที่อยู่ในระหว่างการปรับปรุงทุกด้าน รวมทั้งด้านการบริหารงาน โดยอาศัยเงินรายได้จากการจำหน่ายบัตรผ่านประตู ซึ่งมีผู้ใช้บริการปีละประมาณ 2.5 ล้านคนใน ปัจจุบัน มาเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ รวมทั้งในการปรับปรุง แต่เนื่องจากรายได้ขององค์การมีไม่มาก พอที่จะนำมาปรับปรุงกิจการสวนสัตว์ให้เจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว ดังนั้นการปรับปรุงสวนสัตว์จึง ใช้เวลานานพอสมควร แต่กระนั้นก็ดี คณะกรรมการบริหารขององค์การ ฯ ทุกสมัยได้พยายาม อย่างเต็มที่ที่จะช่วยกันทำให้สวนสัตว์เจริญรุดหน้ายิ่งขึ้น และได้มีการขยายงานออกไปสู่ในส่วน ภูมิภาค เช่น สวนสัตว์ต่าง ๆ คือ

สวนสัตว์เปิดเขาเขียว จังหวัด ชลบุรี

สวนสัตว์เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

สวนสัตว์นครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

สวนสัตว์สงขลา จังหวัดสงขลา

(ฝ่ายประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ องค์การสวนสัตว์ดุสิต , ม.ป.พ.)

5.3 ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในเขตดุสิต

5.3.1 เครื่องแก้ว

ความนิยมเครื่องแก้วในประเทศไทยได้มีขึ้นอย่างแพร่หลายในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากในยุโรปเวลานั้นการทำเครื่องแก้วได้พัฒนาขึ้นมาก และสามารถผลิตเครื่องแก้วที่มีคุณภาพดีกว่าที่เคยผลิต การเจียระไนแก้วก็ทำได้ละเอียดงดงาม นอกจากนี้ในแคว้นโบฮีเมีย ประเทศเยอรมันได้พัฒนาการเจียระไนแก้วเคลือบสี และส่งออกสู่ตลาดเป็น อันมาก เป็นการกระตุ้นให้อุตสาหกรรมเครื่องแก้วในประเทศต่าง ๆ ขยายตัวและแข่งขันกันมากขึ้น

โดยเฉพาะแก้วเจียรไนได้มีการพัฒนาการผลิตให้รวดเร็วยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีการตกแต่งแก้วด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การสลัก ย้อมสี หรือเขียนลวดลายเพิ่มขึ้นอีกด้วย

ปลายศตวรรษที่ 19 ในประเทศฝรั่งเศส พัฒนาการของเครื่องแก้วได้ก้าวเข้าสู่ยุคของ "Art Nouveau" โดยมี Emile Galle (1846 - 1904) ชาวฝรั่งเศสได้เป็นผู้ริเริ่มศิลปะเครื่องแก้วแบบนี้ขึ้น เป็นเครื่องแก้วที่เคลือบสีสันแปลกกว่าที่เคยเป็นมา ความนิยม Art Nouveau นี้มีเฉพาะแต่เครื่องแก้วเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมไปถึง เครื่องกระเบื้อง เครื่องเพชร ตลอดจนเครื่องตกแต่งบ้านเรือนอื่น ๆ ความนิยมศิลปะแบบนี้ได้แพร่ขยายไปในยุโรป และสหรัฐอเมริกา ตลอดจนประเทศไทยก็ได้มีงานศิลปะแบบนี้เข้ามาไม่น้อย

ความประณีตและความงดงามสดใสของเครื่องแก้วจากต่างประเทศนี้ดูจะถูกกับรสนิยมของคนไทยในเวลานั้นโดยเฉพาะการใช้เครื่องแก้วตกแต่งดอกไม้บูชาพระ จึงได้มีการสั่งเครื่องแก้วเข้ามาโดยสั่งทำให้อุปราภรณ์ลักษณะเหมาะสมกับการใช้ประโยชน์แบบไทย เช่น พานพุ่มดอกไม้ หรือกระถางรูป เป็นต้น

ความนิยมสะสมเครื่องแก้วนี้ได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว หากแต่เครื่องแก้วเป็นของที่เปราะบางและแตกได้ง่าย จึงเป็นเหตุให้เครื่องแก้วเก่า ๆ มีอยู่ไม่มากนัก (ฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่สำนักพระราชวัง , 2538)

5.3.2 เครื่องถ้วยเบญจรงค์

คำว่า "เบญจรงค์" แปลว่า ห้าสี ถูกนำมาใช้เป็นชื่อเรียกเครื่องถ้วยชนิดหนึ่งที่ตกแต่งด้วยการเขียนลายลงยาบนเคลือบด้วยสีต่าง ๆ ตั้งแต่ 3 สีขึ้นไปจนถึง 8 สี อย่างไรก็ตามเครื่องถ้วยเบญจรงค์บางชิ้นอาจมีเพียง 3 สีจนถึง 8 สี สีที่ใช้โดยทั่วไปได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีขาว สีดำ และสีเขียว นอกจากนี้ยังมีสีอื่น ๆ ซึ่งใช้ตกแต่งบนเครื่องถ้วยเบญจรงค์ยุคหลัง ๆ ได้แก่ สีชมพู สีเขียว สีม่วง สีน้ำเงิน หรือสีสด สีเหล่านี้ส่วนใหญ่มีส่วนผสมของน้ำเคลือบ ผสมกันในอัตราส่วนค่อนข้างเข้มข้น ทำให้ลวดลายฉูดฉาด ยกเว้นเพียงสีแดงเท่านั้นที่ไม่ผสมเคลือบ จึงมักหลุดหายไปก่อนสีอื่น ๆ การเผาในครั้งแรกจะต้องเผาตัวภาชนะเคลือบสีขาวในอุณหภูมิสูงก่อน แล้วลงยาสีบนเคลือบแต่ละสีตามลำดับก่อนหลังโดยเผาในอุณหภูมิต่างกัน

เกี่ยวกับการผลิตเครื่องถ้วยเบญจรงค์นั้น หลายท่านเชื่อว่า ไทยได้สั่งเครื่องถ้วยประเภทเคลือบสีขาวล้วน ๆ มาให้ช่างไทยตกแต่งลายในเมืองไทย แล้วส่งกลับไปเผาที่เมืองจีน บ้างก็เชื่อว่า มีการส่งช่างไปคุมการเขียนลายที่นั่น อย่างไรก็ตามเรื่องนี้ก็ไม่มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานแต่ประการใด เราจะเห็นว่าวิธีดังกล่าวค่อนข้างยุ่งยาก เพราะอาจชำรุดเสียหายในระหว่างการเดินทาง เรื่องนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพก็ทรงเชื่อว่า ไทยเราไม่ได้สั่ง

เครื่องถ้วยประเภทเคลือบสีขาวมาให้ช่างเขียนลายเอง รวมทั้งไม่ได้ส่งช่างไทยไปคุมการผลิต เพียงแต่ส่งแบบหรือตัวอย่างไป หากเราพิจารณาถึงวิธีการผลิตเครื่องเบญจรงค์ สีบางสีต้องถูกเผาในอุณหภูมิที่แตกต่างกัน การนำเครื่องถ้วยชิ้นหนึ่ง ๆ กลับไปกลับมาเพื่อให้ช่างไทยตกแต่ง ลวดลายจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก นอกจากนี้ลักษณะลวดลายก็แสดงให้เห็นถึงฝีมือของคนจีนอย่างเห็นได้ชัด

เครื่องถ้วยเบญจรงค์จะใช้เฉพาะสำหรับชนชั้นสูงเท่านั้น เช่น พระเจ้าแผ่นดิน พระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนาง ฉะนั้นจึงไม่พบตามแหล่งชุมชนทั่วไป ส่วนจะมีการสั่งทำเมื่อไรนั้นยังไม่มีหลักฐานทางเอกสารยืนยันแน่นอน ไทยคงเริ่มมีการสั่งทำเครื่องถ้วยเบญจรงค์จากประเทศจีนเป็นครั้งแรกในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อันเป็นช่วงที่เครื่องถ้วยจีนประเภทเขียนลายสีแบบต่าง ๆ ได้ถือกำเนิดขึ้น เช่น แฟมิลี แวร์ต (Famille Verte) แฟมิลี นัวร์ (Famille noire) ประกอบกับยังติดอยู่ในค่านิยมของเครื่องถ้วยประเภทเขียนลายสีที่มีชื่อเสียงของรัชสมัยจักรพรรดิวันลี่ และราชสำนักจีนในช่วงนี้มีการสั่งทำมาใช้เครื่องหมายประจำกาลบนเครื่องถ้วยที่ไม่ใช่ของหลวง เครื่องถ้วยเขียนลายสีของจีนมีความแตกต่างจากเครื่องถ้วยเบญจรงค์ของไทยอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ ของไทยส่วนใหญ่จะเขียนลายด้วยน้ำเคลือบนูน เน้นสีพื้น ในขณะที่การเขียนลายสีของจีนจะบาง ไม่นูนเด่น และไม่เน้นสีพื้น นอกจากนี้ของไทยยังมีรูปทรงเฉพาะ นิยมชามทรงบัว ซึ่งอาจเป็นจุดหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่า การสั่งทำเครื่องถ้วยเบญจรงค์จากจีนนั้นไทยเป็นผู้กำหนด ลวดลาย รูปทรง หรือสีส้น เพื่อให้มีความแตกต่างออกไป แต่ฝีมือ และเทคนิคการวางเผาใช้กรรมวิธีของจีน

ระยะเวลาการทำเครื่องถ้วยเบญจรงค์ แบ่งออกได้เป็น 5 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 ระหว่างรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ถึงพระเจ้าท้ายสระ (พ.ศ. 2199 - 2275) รูปทรงที่สั่งทำเป็นชามทรงบัว โถฝา นิยมตกแต่งด้วยลายเทพนมสีขาวบนพื้นสีเหลือง ลายก้านต่อดอกในช่องกระจกรูปกลีบบัวพื้นสีเขียว โดยการเขียนลายด้วยสีแดงที่ไม่ผสมเคลือบเป็นโครง หรือกรอบเส้น แล้วตกแต่งด้วยสีต่าง ๆ ตามลำดับ ด้านในของตัวภาชนะส่วนขอบปากนิยมตกแต่งด้วยแถบเส้นสีแดง ลายดอกไม้เล็ก ๆ สลับกับลายใบไม้ ตัวชามไม่นิยมตกแต่ง ลวดลาย และก้นมีรอยปาดน้ำเคลือบออกเป็นรูปวงแหวน แล้วทาด้วยน้ำเคลือบสีเขียวใส

ระยะที่ 2 ระหว่างรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ถึง พระเจ้าเอกทัศ (พ.ศ. 2275 - 2310) รูปทรงที่สั่งทำได้แก่ โถฝา โถปริก จานเชิง ชามมีทั้งชนิดทรงบัว และชนิดทรงมะนาวตัดทั้งขนาดใหญ่ กลาง และเล็ก ลวดลายที่ใช้ตกแต่งมักเป็นลายเทพนมสลับกับลายนรสิงห์ ลายเทพนม สลับลายครุฑ ลายเทพนมสลับลายยักษ์ ลายเทพนมสลับลายทวารบาล มีลายเปลวไฟ คั่นอยู่บนพื้นลายสีดำ สำหรับพื้นลายสีดำนี้มักมีทารองพื้นด้วยน้ำเคลือบสีเขียว สันนิษฐานว่าสีดำ

อาจได้มาจากกรีก บางชิ้นก็เป็นพื้นลายสีน้ำเงิน แต่หายากมาก ส่วนพื้นขามด้านในมักเคลือบสีเขียวขุ่น

ระยะที่ 3 ระหว่างรัชสมัยพระเจ้าตากสินแห่งอาณาจักรกรุงธนบุรี และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. 2310 - 2352) เป็นยุคหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบศิลปะจากอยุธยามาเป็นรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 1 ได้ปรากฏในพงศาวดารว่า พระองค์โปรดให้สั่งทำเครื่องถ้วยจากจีน โดยให้ปรับปรุงลวดลาย และสีสันท่าง ๆ พิถีพิถันในด้านความประณีตมากขึ้น แต่ดำเนินตามตัวอย่างที่มีในสมัยอยุธยาเป็นพื้น รูปทรงที่สั่งทำในระยะนี้ ได้แก่ โถฝา โถปริก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งชามฝาได้ถือกำเนิดขึ้นด้วย เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงการเคลือบตัวขามด้านในจากสีเขียว มาเป็นสีขาว ตกแต่งลวดลายเฉพาะบริเวณขอบปาก และกันขามด้านในเท่านั้น ลวดลายใหม่ ๆ ได้ปรากฏขึ้นเป็นต้นว่า ลายราชสีห์ ลายกินรี ลายกวาง ลายหนุมาน ลายสิงหกาละ ส่วนลวดลายเก่า ๆ ก็ยังคงใช้สืบมา

ระยะที่ 4 ระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2352 - 2394) ในช่วงรัชกาลที่ 2 เป็นช่วงที่ช่างจีนสามารถเขียนลายให้มีความอ่อนช้อยมาก รูปทรงที่สั่งทำเป็นกา จาน ชาม โถ กระโถน ชามฝา โถทรงโกศ โถทรงมันท์ และโถปริก ภาชนะเหล่านี้นิยมเขียนลายในช่องกระจกรูปกลีบบัวทั้งตัวฝา และตัวชาม เทียบได้กับเครื่องลายครามจีนที่ผลิตในรัชสมัยจักรพรรดิเจี๋ยจิ้ง (พ.ศ. 2339 - 2363) แห่งราชวงศ์ชิง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 เริ่มทำตัวภาชนะเป็นเหลี่ยม หรือเพ็ງโดยการเขียนลายแบ่งเป็นช่องกระจกตามลักษณะการบังคับของรูปทรง มีการประดับตกแต่งจุด หรือที่จับของฝาด้วยการปิดทองหรือทำยอดทองเป็นชั้น ๆ ลดหลั่นกันแล้วลงยาสีต่าง ๆ รูปทรงที่สั่งทำในยุคนี้เป็นโถปริก กระปุก ลวดลายส่วนใหญ่เขียนลายพันธุไม้ มีหมุ่นกบนพื้นสีขาว

ระยะที่ 5 ระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394 - 2453) การสั่งทำเครื่องถ้วยเบญจรงค์ในช่วงนี้ไม่เพียงพู่เหมือนในระยะที่ผ่านมา ดูเหมือนว่า จะเริ่มเสื่อมลงอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากความนิยมในเครื่องลายครามจีน เครื่องถ้วยญี่ปุ่น และเครื่องถ้วยยุโรปเริ่มแพร่หลายมากขึ้น จนกระทั่งในตอนต้นรัชกาลที่ 5 การสั่งทำจากจีนจึงลดน้อยลง มีการสั่งทำในรูปแบบของถ้วยชาแบบยุโรป รูปทรงที่สั่งทำโดยทั่วไปเป็นโถฝาที่ตกแต่งส่วนฝามีที่จับเป็นรูปสิงโต ลำตัวมีหูข้างละ 2 หู กระโถนค่อม และชามฝา สีของเครื่องถ้วยเบญจรงค์จะค่อนข้างหนา เขียนแล้วแลดูนูนเด่นกว่าปกติ ไม่สวยงาม ตกแต่งด้วยลายพุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่งเป็นส่วนใหญ่ ลวดลายเก่า ๆ ยังใช้ตกแต่งอยู่ เป็นต้นว่า ลายเทพนม ลายราชสีห์ หรือลายนรสิงห์ บางชิ้นมีเครื่องหมายปีรัชกาล

จักรพรรดิหงจื้อ (พ.ศ. 2405 - 2417) ซึ่งมักเขียนลายเกล็ดเต่า หรือรังผึ้ง และลายมงคลทางลัทธิเต๋า (ปริวรรต ธรรมาปริชากร , กฤษฎา ทิณศรี , 2533)

5.3.3 ดอกไม้ประดิษฐ์

เป็นผลิตภัณฑ์ที่หมายรวมถึง ต้นไม้ ใบไม้ ดอกไม้ และผลไม้ประดิษฐ์ จัดเป็นผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมที่มีได้มีความจำเป็นทางปัจจัยสี่อันเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่แรกเริ่มเหมือนอย่างหัตถกรรมพื้นบ้านอื่น ๆ แต่เนื่องจากการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าของสังคมยุคปัจจุบัน ทำให้มนุษย์ห่างเหินธรรมชาติ ดอกไม้ประดิษฐ์จึงเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีประโยชน์ใช้สอย และเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของคนในสังคมเมืองมากขึ้น โดยนำไปใช้ประโยชน์ในการประดับเครื่องแต่งกาย และตกแต่งภายในอาคารสถานที่ตลอดจนใช้ในงานพิธีกรรม และเทศกาลต่าง ๆ เพื่อสร้างบรรยากาศ ที่สวยงามและจรรโลงจิตใจของมนุษย์ให้รู้สึกใกล้ชิดกับธรรมชาติมากขึ้น อันนำความสุขสดชื่นมาสู่ผู้พบเห็นทั่วไป

วิวัฒนาการของการทำดอกไม้ประดิษฐ์ในประเทศไทย เริ่มมีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถได้โปรดเกล้าให้นำผู้สอนจากต่างประเทศเข้ามาสอนวิธีการทำดอกไม้ประดิษฐ์ที่โรงเรียนราชินี และใช้กระดาษขุ่น ผ้าแพรต่าง ๆ เป็นวัสดุในการทำ รูปแบบดอกไม้ประดิษฐ์ในขณะนั้นล้วนเป็นดอกไม้ต่างประเทศ ต่อมาจึงได้มีผู้คิดค้นดัดแปลงทำรูปแบบดอกไม้ไทยขึ้น โดยเลียนแบบจากดอกไม้ธรรมชาติ การทำดอกไม้ประดิษฐ์ได้มีการพัฒนาด้านการผลิตจากลักษณะการผลิตหัตถกรรมในครัวเรือน จนกระทั่งมาเป็นการผลิตในรูปของโรงงานอุตสาหกรรมที่นำเครื่องจักรเข้ามาช่วย และใช้วัสดุที่ทันสมัยจากต่างประเทศ ในการผลิตดอกไม้ประดิษฐ์จึงกลายเป็นอุตสาหกรรมหัตถกรรมที่ได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจังในปีพ.ศ. 2516 โดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (บีโอไอ) ประกาศให้อุตสาหกรรมดอกไม้ประดิษฐ์อยู่ในข่ายที่ได้รับการส่งเสริมด้วย ยังผลให้การผลิตดอกไม้ประดิษฐ์ขยายตัวอย่างกว้างขวาง

ประเภทของรูปแบบผลิตภัณฑ์ดอกไม้ประดิษฐ์ที่มีการผลิตในปัจจุบัน จำแนกตามวัตถุดิบมี 6 ประเภท ได้แก่

1. ดอกไม้พลาสติก
2. ดอกไม้ผ้าโพลีเอสเตอร์
3. ดอกไม้ผ้าชนิดต่าง ๆ
4. ดอกไม้กระดาษสา
5. ดอกไม้วัสดุเส้นใยพืชธรรมชาติ เช่น เยื่อใบไม้ยางพารา ต้นเสนา ฯลฯ
6. ดอกไม้วัสดุอื่น ๆ เช่น รั้วไหม ขนนก แป้งขนมปัง ฯลฯ

ทั้งดอกไม้พลาสติก และดอกไม้ผ้าโพลีเอสเตอร์ มีการผลิตที่อาศัยเครื่องจักรเข้ามาช่วย เพื่อให้ได้ปริมาณการผลิตจำนวนมาก รูปแบบผลิตภัณฑ์จึงเป็นรูปแบบง่าย ๆ ไม่ยุ่งยากซับซ้อนเกินไป เพียงอาศัยแรงงานคนในการประกอบช่อดอกสำเร็จรูป ไม่จำเป็นต้องใช้ฝีมือมากนัก ส่วนดอกไม้ผ้าชนิดต่าง ๆ ดอกไม้กระดาษสา ดอกไม้วัสดุเส้นใยพืชธรรมชาติ และจากวัสดุอื่น ๆ เป็นรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่อาศัยแรงงานฝีมือในการประดิษฐ์อย่างมาก มีรูปแบบค่อนข้างซับซ้อนทั้งที่เหมือนดอกไม้จริงในธรรมชาติ และดอกไม้ที่เป็นจินตนาการสร้างสรรค์ในเชิงงานศิลปะ ผลิตภัณฑ์ดอกไม้ประเภทเหล่านี้จึงเป็นผลิตภัณฑ์ที่ตกกรรมที่มีคุณค่าอย่างแท้จริง (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม , 2538)

5.3.4 ไปสการด์รูปพระที่นั่งวิมานเมฆ

ไปสการด์รูปพระที่นั่งวิมานเมฆ มีจำหน่ายในร้านผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในบริเวณพระที่นั่งวิมานเมฆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยซึ่งเป็นของที่ระลึกกลับไปฝากญาติพี่น้อง และชาวต่างประเทศเขียนส่งข่าวไปยังต่างประเทศ ซึ่งผู้รับสามารถเก็บสะสมเป็นของที่ระลึกได้ ซึ่งมีลักษณะเหมือนไปสการด์ที่ใช้สำหรับส่งข่าวสารทั่ว ๆ ไป แต่จะมีด้านหลังเป็นรูปภาพถ่ายของพระที่นั่งวิมานเมฆ (ฝ่ายประชาสัมพันธ์พระที่นั่งวิมานเมฆ , 2541)

สำหรับประวัติความเป็นมาของไปสการด์ หรือ ไปรษณียากรในประเทศไทย เริ่มมีการพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 4 แต่ยังไม่กว้างขวาง แต่เริ่มจริงจังในสมัยรัชกาลที่ 5 มากที่สุด ซึ่งพระองค์ทรงส่งมาจากต่างประเทศ ไปสการด์มี 2 แบบ คือ

1. ไปสการด์ของทางราชการ เมื่อ พ.ศ. 2426 ด้านหน้าสำหรับจ่ายที่อยู่ของผู้รับ ทางซ้ายมือจะเป็นที่กรอกชื่อที่อยู่ผู้ฝากส่ง ด้านหลังเป็นกระดาษเปล่าสำหรับเขียนข้อความ
2. ไปสการด์ของเอกชน ด้านหนึ่งจะมีภาพ อีกด้านหนึ่งสำหรับผนึกแสตมป์ และที่สำหรับจ่ายหน้าถึงผู้รับ และชื่อที่อยู่ของผู้ฝากส่ง (ฝ่ายประชาสัมพันธ์กรมไปรษณียากร , 2541)

5.3.5 กรอบรูปผ้าไหม

เป็นผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกมีจำหน่ายในร้านจิตรลดา เป็นโครงการในพระราชูปถัมภ์ มีลักษณะเป็นกรอบรูป แต่ขอบของกรอบรูปจะเป็นผ้าไหม ซึ่งเป็นเศษผ้าที่เหลือจากการตัดเสื้อผ้าไหมมาหุ้มขอบแทนโลหะ หรือวัสดุอื่น ๆ (ร้านจิตรลดา , 2541)

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ

อรุณ บุญสวัสดิ์ (2522 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความเป็นไปได้ในการดัดแปลงหลักสูตรหลักสูตรประถมศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่” โดยการสอบถามประชากร 5 กลุ่ม ได้แก่ ครู นักการศึกษา นักเรียน หัวหน้าส่วนราชการ ประจำจังหวัดและอำเภอ และผู้ประกอบการอาชีพต่าง ๆ รวมทั้งสิ้น 1,000 คน พบว่า ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นควรจะไปพิจารณารวมไว้ในหลักสูตร ได้แก่ นักเรียนขาดพื้นฐานในการประกอบอาชีพ ส่วนเนื้อหาของหลักสูตรประถมศึกษาที่ควรจะไปปรับให้สอดคล้องกับท้องถิ่น ในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ คือ

1. การปรับปรุงการทำนา
2. การปรับปรุงดิน
3. การทำสวน
4. การทำไร่
5. การพัฒนาอาชีพ
6. การเพิ่มรายได้แก่ครอบครัวด้านเกษตรกรรม
7. การเลี้ยงสัตว์
8. การสำรวจสภาพท้องถิ่น
9. การป้องกันและกำจัดศัตรูพืช
10. อุตสาหกรรมในครอบครัว
11. งานปั้น
12. งานเสื่อผ้า

วันเพ็ญ เกตุสกุล (2526 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์แผนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ของเขตการศึกษา 5 “ โดยการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร หนังสือ รายงานการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง พร้อมสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่น เพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับสภาพการประกอบอาชีพในท้องถิ่นภายในเขตการศึกษา 5 แล้วนำข้อมูลมาสร้างแบบสอบถามเพื่อสำรวจความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญการประกอบอาชีพในท้องถิ่น นักเรียนและผู้ปกครอง จำนวนทั้งสิ้น 480 คน พบว่า

1. แผนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ชั้นประถมศึกษา 5 มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่นมี 3 แขนงงานคือ แขนงงานบ้าน งานเกษตร และแขนงงานอาชีพอื่น ส่วนแขนงงานช่าง เรื่องงานไม้ และแขนงงานช่างประดิษฐ์ ทุกเรื่องยังไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง เพราะเป็นอาชีพที่ไม่มีแพร่หลายทั่วไป

2. ในการปรับปรุงแผนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ชั้นประถมศึกษาที่ 5-6 เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในท้องถิ่น และสนองความต้องการของนักเรียนและผู้ปกครอง มากยิ่งขึ้นนั้น ควรมีการเพิ่มรายการสอนพื้นฐานวิชาชีพต่าง ๆ ดังนี้ แขนงงานอาชีพอื่น เรื่องงานอุตสาหกรรมย่อยในท้องถิ่น

ลักขณา สมเชื้อ (25254) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัญหาการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพในชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่งและสอง จังหวัดชลบุรี และหน่วยศึกษานิเทศก์จังหวัดมหาสารคาม (2527) ได้ศึกษาเรื่อง สภาพปัจจุบันและปัญหาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีผลการวิจัยสอดคล้องกันดังนี้

1. ด้านตัวครูผู้สอน ครูส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการสอนชั้นประถมศึกษาค่อนข้างน้อยและขาดพื้นฐานในเรื่องกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ขาดความถนัด ขาดการอบรม
2. ด้านตัวเด็ก เด็กขาดความพร้อมทางการเรียนและขาดเรียนบ่อย ขาดการสนใจ
3. ด้านตัวผู้ปกครอง ยังไม่เข้าใจหลักสูตรและไม่ให้ความร่วมมือในการติดตามผลการปฏิบัติทางบ้านของเด็ก รวมทั้งการให้แหล่งวิทยาการในท้องถิ่นมีน้อยมาก
4. ด้านอุปกรณ์การสอน ครูไม่มีเวลาผลิตสื่อการสอนและขาดเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีขนาดพอเหมาะกับการใช้งานของเด็ก
5. ด้านหลักสูตร การใช้หลักสูตรใหม่พบว่าเนื้อหาส่วนมากยาวเกินความสามารถของผู้เรียนครูสอนได้ไม่ครบตามเนื้อหา เนื่องจากหลักสูตรอธิบายไว้ไม่ชัดเจน ครูไม่สามารถทำตามได้ บางเนื้อหาไม่แนะนำกิจกรรมได้เลย ลักษณะงานส่วนใหญ่เหมาะสำหรับเพศหญิง อาจทำให้เพศชายขาดความสนใจ
6. ด้านการนิเทศ ศึกษานิเทศก์จากสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดและอำเภอได้มาได้มานิเทศและติดตามผลการเรียนการสอน และนำเทคนิคและวิธีสอนพร้อมทั้งแนวทางแก้ปัญหาการเรียนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพน้อยเกินไป
7. ด้านจุดประสงค์ จุดประสงค์เฉพาะในแต่ละงานยังไม่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายทั่วไปของหลักสูตรการทำงานและพื้นฐานอาชีพ เพราะส่วนใหญ่เป็นการให้ความรู้แต่ยังขาดการเน้นด้านการเสริมสร้างลักษณะนิสัย

ประสิทธิ์ อามาตร์ (2528) ได้ศึกษาเรื่อง การใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการสอนกลุ่ม การงานและพื้นฐานอาชีพชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตการศึกษา 10 พบว่า

1. ประเภทแหล่งความรู้ที่ครูต้องการใช้ และนำมาใช้จริงมากที่สุดในการสอนกลุ่ม การงาน และพื้นฐานอาชีพ คือ การใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ส่วนการพานักเรียนไปศึกษา ดูงานหรือฝึกงานนอกสถานที่ ครูมีความต้องการใช้และนำมาใช้จริงน้อยที่สุด

2. ปัญหาและอุปสรรคในการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนของครู พบว่า ครูประสบปัญหา และอุปสรรคในระดับกลาง ในด้านไม่มีค่าใช้จ่ายสำหรับวิทยากร ครูไม่สะดวกที่จะไปติดต่อ วิทยากรที่อยู่ห่างไกลจากโรงเรียน ครูไม่มีเวลาศึกษาและวางแผนเชิงวิทยากรที่เหมาะสมกับ แขนงงานไว้ล่วงหน้าแต่เนิ่น ๆ นักเรียนไม่มีความสามารถที่จะไปสัมภาษณ์ผู้รู้หรือศึกษาค้นคว้าเพิ่ม เต็มด้วยตัวเอง

อุดมชัย ชอมขุดทอด (2530) ได้ศึกษาเรื่อง การนำประสบการณ์จากการเรียนกลุ่ม การงานและพื้นฐานอาชีพไปใช้ในชีวิตประจำวัน ของผู้สำเร็จการศึกษาที่ไม่ศึกษาต่อจังหวัด นครราชสีมา ผลปรากฏว่า โดยเฉลี่ยแล้วผู้สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาที่ไม่ศึกษาต่อ นำประสบการณ์จากการเรียนกลุ่ม การงานและพื้นฐานอาชีพไปใช้ในชีวิตประจำวันอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาตามลักษณะของงานแล้วพบว่า ผู้สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาที่ไม่ศึกษาต่อ นำประสบการณ์จากการเรียนกลุ่ม การงานและพื้นฐานอาชีพด้านงานบ้านไปใช้ในชีวิตประจำวันอยู่ในระดับกลาง ส่วนงานเกษตรกับงานประดิษฐ์และงานช่างอยู่ในระดับน้อย นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาที่ไม่ศึกษาต่อ ส่วนใหญ่อยากเรียนการตัดเย็บเสื้อผ้า การ เลี้ยงสัตว์ ซ่อมแซมเครื่องยนต์ ไฟฟ้าและเสริมสวย เพราะต้องการจะนำความรู้ไปประกอบ อาชีพหรือหารายได้พิเศษให้เป็นประโยชน์กับตนเองและสมาชิกในครอบครัวแต่เนื้อหาวิชาดังกล่าว กลับไม่ได้เรียนเลย

ไชยพร ตันทจินดานนท์ (2525) ได้วิจัยเรื่อง สภาพการเรียนการสอนวิชาพื้นฐานอาชีพ ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ในเขตการศึกษา 8 ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

1. พฤติกรรมด้านการเรียนของนักเรียนและด้านการสอนของครูผู้สอน กิจกรรมที่ครูปฏิบัติได้ ระดับน้อยได้แก่ การเชิญวิทยากรหรือบุคคลในท้องถิ่นมาให้ความรู้แก่นักเรียน การพานักเรียนออกไปดูงานด้านวิชาชีพในท้องถิ่นและการให้นักเรียนทำปายนิเทศเกี่ยวกับงานอาชีพ สื่อการเรียนการสอนมีอยู่ในระดับน้อยและนักเรียนส่วนใหญ่ไม่เคยออกไปฝึกปฏิบัติงานในสถานที่ต่าง ๆ นอกโรงเรียน

2. ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพื้นฐานอาชีพในด้านต่าง ๆ พบว่า เรื่องที่เป็นปัญหา ระดับมากได้แก่ ครูไม่เพียงพอ ขาดแคลนหนังสือคู่มืออุปกรณ์ที่ใช้ฝึกงานและเครื่องมือต่าง ๆ ขาดโรงฝึกงาน ห้องปฏิบัติงาน สถานที่ทดลองวิชาชีพ

วนิดา เลานวัฒน์ (2527 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “การใช้ประโยชน์จากแหล่งวิชาชุมชนของโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดอุบลราชธานี” กลุ่มตัวอย่างเป็นครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 เขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี 360 คน ผู้บริหาร 60 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า ครูส่วนใหญ่ใช้สถานที่ประกอบการสอนเรื่องการทำมาหากิน โดยแนะนำหรือพานักเรียนไปร่วมกิจกรรม และใช้บุคคลประกอบการสอน โดยการแนะนำหรือพานักเรียนไปสัมภาษณ์บุคคลากร ส่วนกิจกรรมที่ปฏิบัติก่อนและหลังการใช้แหล่งชุมชน ครูส่วนใหญ่ก่อนไปจะให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีใช้ อภิปรายเรื่องที่จะไปศึกษา เมื่อกลับมาจะสรุปบทเรียนร่วมกันครูส่วนใหญ่มีปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในการใช้แหล่งชุมชน แต่ผู้บริหารส่วนใหญ่ต้องการให้ความช่วยเหลือครูในการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนทุก ๆ ด้าน ทั้งครูและผู้บริหารมีความเห็นว่า การใช้แหล่งความรู้ในชุมชนจะช่วยให้นักเรียนมีความรู้และประสบการณ์กว้างขวางขึ้น